

Lelkipásztor

Evangélikus lelkészi szakfolyóirat

Bence Gábor \ A 90 éves Trajtler Gábor orgonaművész-lelkész köszöntése

Ecsedi Zsuzsa \ Evangélikus énekeskönyvek a 20. században

Finta Gergely \ Laudate Deum in organo... Orgonák és orgonazene
a Deák téri templomban

H. Hubert Gabriella \ Gyülekezeti énekek Balassi Bálint és Rimay János
Istenes éneki kiadásaiban

Kinczler Zsuzsanna \ Felix Mendelssohn-Bartholdy, az egyházzene-igazgató

Kedves Olvasó!

Májusi lapszámunk tanulmányaival az idén 90 éves Trajtlér Gábor orgonaművész és lelkészt köszöntik tanítványai. A dolgozatokban megjelenik az énekes-könyv-szerkesztés, az egyházzene megújítása, a himnológiai kutatás és az orgonaépítés ügye.

A Figyelő rovatban Hafenscher Károly, a zsinat lelkészi elnöke és Fabiny Tamás elnök-püspök zsinati székkfogaló beszédének szerkesztett változatát közöljük. A zsinat lelkészi elnöke írásában hangsúlyozza: a magunk előtt látható egyház nem választható el a láthatatlantól. Ne engedjük eltávolodni a kettőt. Egy szent, egyetemes és apostoli egyházat vallunk. Ez nem egy kis egyesület, hanem világméretű gondolkodó közösség. Nem divattanításokon tájékozódó, hanem apostoli. Fabiny Tamás pedig határozottan mutat rá arra, hogy az ókorban komoly gond volt a társadalmi különbség szolga, rabszolga és szabad ember között. Ma is vannak valódi különbségek a társadalomban, de gyülekezeteink felmutathatják, hogy az apostoli példát akarjuk követni, mert az oldárnál egymás mellett térdelhet a nagyvárosi polgár és a vidéki roma vagy a hajléktalan. „Nem teszünk különbséget ember és ember között, sikkra kell szállni az emberi jogok mellett. Hitünk lényegéből fakadó kötelesség ez a modern rabszolgáság minden formája ellen. Fel kell emelni szavunkat az etikusság mellett, amely az embert szolgálja!”

Az igehirdetési előkészítők húsvét ünnepe utáni 3. vasárnapról pünkösdi ünnepéig segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Májusi számunk szerzői

Bence Gábor ének-zene tanár, karvezető – Budapest
Ecsedi Zsuzsa egyházzeneész, zenetanár – Budapest
Fabiny Tamás elnök-püspök, egyetemi tanár
– Budapest

Finta Gergely orgonaművész, egyetemi docens
– Budapest

H. Hubert Gabriella, az Evangélikus Országos
Könyvtár tudományos munkatársa – Budapest
Hafenscher Károly tanszékvezető egyetemi docens,
a zsinat lelkészi elnöke – Révfülöp

Kinczler Zsuzsanna ének-zene tanár, egyetemi
docens – Budapest

Kocsik Mónika lelkész – Hatvan

László Lajos Gergely lelkész – Bócsa

Lupták György esperes – Kiskőrös
Szarka István esperes – Bakonycsérnye
Varga Tamás lelkész – Rábaszentandrás
Weltler Gábor lelkész – Malomsok

Lelkipásztor – Evangélikus lelkészi szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Olvasó- és tördelőszerkesztő: Petri Gábor

Szöveggondozó: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Kendeh K. Péter

Egy szám ára: 900 Ft. Előfizetési díj 1 évre: 10 800 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft.

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 1 3 3 2 8 2 1 1 9 0 5 9

A 90 éves Trajtler Gábor orgonaművész-lelkész köszöntése

■ BENCE GÁBOR

Már hivatásának megnevezése is arról vall, hogy az egyházzene iránt elkötelezett, sokoldalú ember Trajtler Gábor. Diákkora óta tudatosan készítette fel magát arra a szolgálatra, amellyel a magyarországi evangélikus zene életben tartását segíthette a szocialista berendezkedésű államban.

Fokozatosan terhelődött rá szinte minden, ami az egyházi zenével kapcsolatos: a Deák téri templom orgonistája volt, s egyúttal a Lutheránia Énekkar állandó kísérője. Igazi kántorként a hétközi alkalmakon is szolgált, jelen volt a bibliaórákon, s kánonokra tanította az ifjúságot. Jól felszerelt zenei központtá fejlesztette a fóti kántorképzőt, feláldozta szombatjait és a nyár egy részét az ottani képzés érdekében. Kitartóan oktatott a teológián, s kezdeményezésére jöhetett létre ott az egyházzenei tanszék. Szakértője lett az orgonatervezésnek, vezetésével közel ötven hangszer épülhetett vagy bővíthetett egyházunkban. Országos szinten küzdött a ritmikus gyülekezeti éneklés megismertetéséért, míg végül az ő irányításával készülhetett el a ma is használt, kottás énekeskönyvünk. S mindeközben muzsikált: gyakorolt, koncertezett külföldön és – ha megengedték – idehaza is.

Nyugdíjaskorához közeledve bölcs tudatossággal osztotta szét utódaira sokrétű munkáját. Ma már nehezen tudjuk elképzelni, hogyan volt egyetlen személynek mindegyik ideje, ereje, lelkesedése és tudása is. Istentől megáldott ember ő, aki nem tért ki a feladatok elől, de „ki is imádkozta az erőt”, hogy helyt tudjon állni a tennivalók tengerében.

Megkérdelhetjük: vajon e kántor nélküli korszakban – hiszen 1949 óta megszűntek egyházunkban a kántori állások – életben maradt-e az evangélikus egyházzene Magyarországon, vagy csak arra maradt erő, hogy az eleven egyházzene *látzatát* fenntarthassuk legalább. Az bizonyos, hogy Trajtler Gábor mindent megtett azért, hogy a lehetetlen körülmények között ne szakadjon meg a korálapú egyházzene folyamata. Elsőként kidolgozták Kiss Jánossal,

miként lehet önkéntesekkel pótolni a hivatásos kántorokat, majd segítségül hívta a hetvenes évekre „friss nyugdíjas-sá” váló nagy egyházzene-szervező triádst (Fasang Árpád, Rezessy László, Sulyok Imre), hogy az énekeskönyvi reformot végigvigyék. Eközben felélesztette a gyülekezetekben az orgonákért való felelősség érzetét azzal, hogy még a legszűkebb időkben is volt kitől tanácsot kérni a hangszerkarbantartás kérdéseiben. Külföldi kapcsolatokat ápolt, hogy el ne szakadjon a magyar evangélikusság a korszerű testvéregyházi mintáktól.

A szocializmus negyven éve alatt tehát Trajtler Gábor vezetésével még valós egyházzenei életről beszélhetünk, ami a profi egyházzene emlékének és az önkéntesek szolgálatán alapult. Különös, hogy éppen a rendszerváltást követően, a zeneakadémiai egyházzene-szervező és a teológiai kántor szak beindításának idején tűnik érzéketlennek egyházunk a gyülekezetmegtartó erővel megáldott kántori szolgálat újraélesztése iránt. Beleszoktunk az önkéntesek odaadó munkájába, hálásak vagyunk érte. Más elképzelni már nem is tudunk. Trajtler Gábor az egyik utolsó nagy formátumú muzsikusként és gyülekezetben gondolkodó egyházzene-szervezőként, akinek a példája alapján még képet formálhatunk a kántori szolgálat értékeiről, gazdagságáról.

Úgy találtuk méltónak, hogy köszöntésére tanulmányokból nyújtsunk át neki egy csokrot: a következő írásokban megjelenik az énekeskönyv-szerkesztés, az egyházzene megújítása, a himnológiai kutatás és az orgonaépítés ügye.

Isten éltesse, Gábor bácsi, addig, ameddig ő akarja! Ordass Lajos énekével köszöntelek, azzal a változattal, ahogy te javasoltad befejezni azt.

„Szent élet új ösvényét Hadd járjam én veled!
Szívem ezernyi vétkét Ma is eléd tegyem!
Vigyem keresztemet Nagy lelki éberséggel
És csendes békességgel, Amíg te *leveszed.*” (GYLK 820/4.)

Evangélikus énekeskönyvek a 20. században

■ ECSEDI ZSUZSA

► Amikor kikristályosodott a terv, hogy Trajtler Gábor kilencvenedik születésnapjára tanulmányokkal is készülünk, nem volt kérdés, hogy e sorok írója az evangélikus énekeskönyv-történetet választja. A téma igen szerteágazó, ezért ez a dolgozat a 20. századra összpontosít, és eljut az 1982-es *Evangélikus énekeskönyv szerkesztéséig* – addig a gyűjteményig, amelynek elkészítésében Trajtler Gábor jelentős részt vállalt.¹

2007. november 8-án az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, a Magyar Tudomány Ünnepe keretében az akkor huszonöt éves *Evangélikus énekeskönyv* volt a tudományos konferencia témája. Az ott elhangzott előadások² a *Lekipásztor* folyóirat különszámában jelentek meg 2009 februárjában. E kiadvány számára Trajtler Gábor tanulmányban foglalta össze az évtizedes munka legfontosabb fázisait (TRAJTLER 2009, 20–45. o.). Jelen írás ezt nem akarja megismételni, ezért inkább az énekeskönyv-szerkesztés általános tanulságait összegzi.

Keresztyén énekeskönyv, 1911

Az áttekintésben 1911 a kiindulópontunk. Akkor látott napvilágot hatszáz énekkel a *Keresztyén (Dunántúli) énekeskönyv*. E gyűjtemény bemutatásához Kiss János egykori

kapolcsi lelkész disszertációját hívjuk segítségül,³ amely részletesen vizsgálja a Dunántúli Egyházkerület három korábbi énekeskönyvét. Kiss az 1950-es évek elején éppen azért készítette el ezt az elemzést, hogy segítse a következő énekeskönyv szerkesztésének munkálatait.

Az 1911-es énekeskönyv előzményei egészen 1888-ig nyúlnak vissza (KISS 1951, 43. o.). Az első kezdeményezéstől a munka befejezéséig tehát közel negyedszázad telt el. A 19. század utolsó évtizedének megtorpanása után a 20. század elején négy próbafüzet jelent meg, hogy bemutassa a tervezett énekeket.⁴

Az énekeskönyv tartalmában és külső formában egyaránt jelentős haladás az azt közvetlenül megelőző énekeskönyvekhez (kerületi, győri, régi csabai) képest. Nagy jelentőségű, hogy a klasszikus énekek közül sok olyat felvett, amelyek az előzőkből hiányoztak vagy elrontott alakban szerepeltek.

Az új anyag összeállításánál már nagyon ügyeltek arra, hogy a közölt énekek formája is megfelelő legyen. A bizottsági munka zömét Payr Sándor, Sántha Károly és Zábrák Dénes költői tehetséggel is rendelkező teológus végezte.⁵

A szerkesztők hangsúlyozták a dallamközlés fontosságát. Abban az időben ugyanis állandó volt a panasz az énekléssel kapcsolatban: sok a változat; az egyik vidék egészen más dallamkészletet használ, mint a másik (KISS 1951, 49. o.). Kapi Gyula vezetésével, szakértők bevonásával egy al-

¹ E munka gazdag dokumentációja *Evangélikus énekeskönyv, 1981* (sic!) címmel – Trajtler Gábor hagyatékaként – az Evangélikus Országos Levéltárban (EOL) található: 13–20. doboz. Ezzel szemben az 1911-es énekeskönyv Payr Sándor által összegyűjtött anyaga sajnos az első világháborúban megsemmisült.

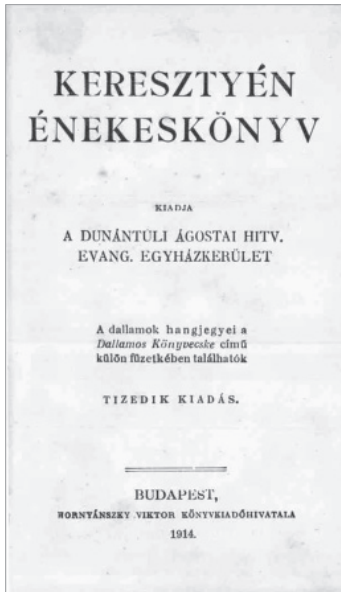
² H. Hubert Gabriella: Énekeskönyvek az újkori kegyességben; Ecse-di Zsuzsa: Magyarországi kottás énekeskönyvek; Wagner Szilárd: Az európai énekreform és az 1982-es Evangélikus énekeskönyv; Bence Gábor: Az Evangélikus énekeskönyv és a Gyülekezeti liturgikus könyv kapcsolódási pontjai.

³ A kéziratban, gépelt formában fennmaradt disszertáció három részből áll. Kiss 1951: általános áttekintés; Kiss 1951–1952a: az 1805-ös és 1811-es énekeskönyv anyaga; Kiss 1951–1952b: az 1911-es énekeskönyv anyaga.

⁴ A négy próbafüzet megjelenési ideje: 1900, 1904, 1908, 1910. Az egyes füzetekben levő énekek száma: 188, 157, 170, 210. Összesen 720 éneknek 725 fordítását közlik a bizottság tagjai a füzetekben. Kiss 1951, 48. o.

⁵ Kiss 1951–1952b, 71–73. o. Az egész evangélikus, sőt keresztyén énekincsből válogató énekeskönyv természetszerűleg nem lehet szigorúan egységes, mert minden teológiai irányt magában foglal. Szerkesztési hiba, hogy Sántha Károly túl sok, nem is mindig jó énekkel szerepel, kiszorítva ezáltal fontos régi énekeket.

bizottság dolgozott a dallamokon. A kották még nem magában az énekeskönyvben, hanem külön füzetben, a *Dallamos könyvecské*ben jelentek meg,⁶ de már ez is nagy előre lépés volt a korábbi állapothoz képest.

A kötet nagy jelentősége abban foglalható össze, hogy a különböző racionális énekeskönyvek világából sokkal szélesebb látókörű világba vezette a gyülekezeteket, megismertette velük a régi értékeket, egységesítette az éneklést, s mindezt zökkenőmentesen tette.

Kiss János így fogalmaz tanulmánya záraként, negyven évvel a *Dunántúli énekeskönyv* megjelenése után: „Az új, egyetemes énekeskönyv munkálatainak,

az ezzel kapcsolatos konferenciáknak, vitáknak idején hálas szívvel emlékezzünk elődeink hosszú és eredményes munkájáról. Most már két nemzedék ebből az énekeskönyvből tanulta Istent dicsérni, s adhatott könyörgésnek, hívő bizodalmanak, Jézus utáni vágyakozásának énekeiben is kifejezést. Áldjuk érte Istent!” (KISS 1951–1952b, 73. o.)

Régi kincsek újrafelfedezése – előremutató gyűjtemények

Ez a negyven év, benne a két világháborúval, alapjaiban rendítette meg Európa életét – de az egyházon belül érezhető volt a Luther-reneszánsz és az énekreform-mozgalom pozitív hatása is. Ennek két példáját mutatjuk be most.

Nem túlzás azt állítani, hogy a *Régi magyar istenes énekek* (RMIÉ) a második világháború ellenére jelent meg 1945-ben. A 127 éneket tartalmazó könyvecské Schulek Tibor lelkész és Sulyok Imre egyházenész munkája. Sulyok Imre ekkor már szovjet hadifogságban volt. Schulek Tibor Kassáról menekülve magával vitte a nyomdakész anyagot. A kották kliséit pozsonyi bujkálása alatt az ottani leányegyesület készítette el ajándékba. A könyvet Győrben nyomtatták a front átvonulása után (SCHULEK 2005, 77. o.).

⁶ A *Dallamos könyvecské* beosztása dallamtípusonként történt: 74 dallamtípust állapítottak meg. A párhuzamos dallamokat a sorszámokon belül abcd jelzéssel különböztették meg. Összesen 106 dallamot, valamint magyar párhuzamos dallamként tíz énekhez tizenegy dallamot közöltek. Ezek a dallamvariánsok kiegyenlített ritmussal, nem is mindig a legszerencésebb formában találhatók meg.

Az előljáró beszéd így tanít:

„Semmiiben sem estünk oly messze atyáink lelki hagyományától, mint a közönséges és házi isteni szolgálatnak buzgósságos éneklésében. – A felvilágosodás korának lélekölő racionalizmusa egy-két emberöltő alatt elpusztította a magyar reformációnak legnemesebb gyümölcsét: a XVI. század végére meglepő gazdagsággal kibontakozott s utána is másfél századon keresztül szervesen továbbfejlődött énekeskönyvet. [...]

A racionalizmus sivár szellemével az 1911-ben megjelent s az evangélikusoknál mai napig országszerte használatban lévő ún. dunántúli énekeskönyv szakított. Sajnos szerkesztői éppen a régi magyar anyag és annak patinás szépsége iránt mutattak vajmi kevés megértést. Így a közölt néhány XVI. és XVII. századi ének a felismerhetetlenségig „megszépitett”. [...]

A mai magyar nemzedék jelentős rétege erős vonzódást érez az elherdált örökség iránt, és pedig mind teológiai, mind zenei, mind nyelvi okokból. A régi egyházi énekköltészet tömör írásszerűsége komoly lelki táplálék a kemény eledelre vágyó hívőnek, a dór, ión, fríg stb. dallamokban pedig a pentatonikus népdalunkon iskolázott fül talál különös áhítatos gyönyörűséget.

Jelen énekgyűjtemény célja: feltárni sokak számára azt, amit eltakart előttünk másfél század szellemi iszapja. – Előmunkálat kíván lenni az evangélikus és református egyházakban egyképpen készülöben lévő énekeskönyv-reformhoz. [...] Kassa, 1944. reformáció hava. S. T.” (RMIÉ, Előljáró beszéd, III., V.)

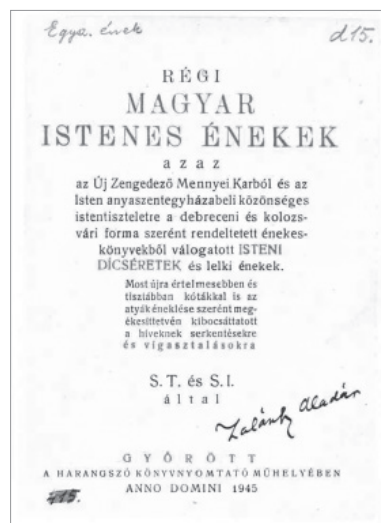
Míg az RMIÉ – címéből is következően – 16. századi, eredeti magyar énekeket fedez fel újra, a *Cantate! Énekeljete!* énekfüzet (1950) a klasszikus német korálok, a himnusz-dallamok és a régi magyar énekek közül is válogat. Mindkét kiadvány feltünteti a dallamok himnológiai adatait.

Trajtler Gábor fent említett tanulmányában beszámol arról, hogyan segített teológus korában Schulek Tibornak a *Cantate!* énekfüzet összeállításában.⁷

Bár az előszót az Evangélikus Egyházegyesület Énekügyi Bizottsága jegyzi, stílusa alapján egyértelműen Schulek fogalmazta azt. „Evangélikus egyházunk új énekeskönyv kiadására készül. Gyülekezeti éneklésünk az elmúlt másfél század alatt igen aláhanyatlott. Énekszövegeink ellaposodtak, dallamaink megromlottak. A megújuló egyház visszavágyik elvesztett örökségére: a reformátori lelkület énekkincsére, a gyülekezet erőteljes hitvalló éneklésére. [...] Megszentelt egyházi hagyomány és hatalmas erő lüktet ezekben az énekekben. Legtöbbjük lutheri örökségünk legnemesebb darabja. Jórészben kemény eledel, nem érzelme-

⁷ „De a jelentős benyomást Komáromban kaptam, amikor Schulek Tibor meghívására többször is hetet-heteket tölthettem nála. [...] Velem énekelte el az énekeket, így hallgatta, hogy »jól hangzik-e« a dallamhoz a szöveg. [...] Schulek Tibor győzött meg a ritmikus éneklés szépségéről. [...] És kezében volt egy Zalánfy [Aladár] által összeállított dallamjegyzék [Luther Márton vallásos költeményeinek dallamai, https://medit.lutheran.hu/files/zalanfy_luther_1941.pdf], amit én is megkaptam tőle. Sok német ének »megmagyarított« formája innen ered.” Trajtler 2009, 20. o.

sen fülbemászó elvilágiasodott dallam. Azt szeretnénk, ha híveink nem érzélgős hangulatok kegyességében, hanem a hitvalló ősök Krisztus-imádatában és egyházszeretetében járnák a megváltott ember útját, s acélos hitük énekeikben is ahhoz illő kifejezést találja.”

Lehet, hogy most, majdnem hetven évvel később másképp fogalmazzunk, de értékeink megbecsülésének fontossága mit sem változott, az igazi Krisztus-hit megvallása pedig fontosabb, mint valaha.

Keresztyén énekeskönyv új résszel, 1955

Az RMIÉ és a *Cantate!* énekfüzet úgy töltötte be küldetését, hogy anyagának egy része – bár a német korálok nem mindig azonos fordításban – megjelent a *Keresztyén énekeskönyv* 1955-ös kiadásában. Itt a régi énekeskönyvből kiválasztott énekekhez Új rész csatlakozik (hétszázas sorszámokkal), amely jórészt általánosan ismert énekekkel gazdagítja a gyülekezeti éneklést.

Tanulságos megfigyelni a bevezetést, amelyben „az énekeskönyv új kiadását előkészítő munkaközösség” – a rövid énekeskönyv-történet után – megfogalmazza célkitűzését és hitvallását.

„Az új kiadás előkészítésénél figyelembe kellett vennünk egyházunk hitbéli megújulását. Meg kellett látnunk, hogy a keresztyén hit sokkal több, mint a felvilágosodás pusztá gondviselési hite és erkölcsstana. Isten naggyá tette újból egyházunk mai nemzedéke számára Jézus Krisztus világmegváltó munkáját és a Szentlélek mindeneket megújító erejét. A hitbéli megújulás többek között abban is tükröződött, hogy gyülekezeteink éneklő kedve megerősödött, megszerettük a reformáció énekkincsét. De abban is megmutatkozott, hogy az éneklés tisztaságáért, szépségéért és gazdagságáért való felelősségünk fokozódott. Ez a felelősség elsősorban azokban ébredt fel, akik szakszerűen is foglalkoztak az egyházi énekköltés kérdéseivel, és akik kutatómunkájuk közben jelentős eredményekre és felismerésekre jutottak.”

Az új kiadás előkészítése munkaközösségben történt 1954 nyara és 1955 tavasza között. A szövegi munkaközösség tagjai Gyöngyösi Vilmos vezetésével: Benczúr László, Ferenczy Zoltán, Pröhle Károly és Scholz László. A zenei munkaközösség tagjai Sulyok Imre vezetése mellett: Peskó Zoltán és Weltler

Jenő, meghívott szakértők Gárdonyi Zoltán és Rezessy László. Munkájuk jó eredményét az is biztosította, hogy sokak évek óta végzett himnológiai munkájára támaszkodhattak.

Sajnálatos tény, hogy Schulek Tibor egyházpolitikai okok miatt ezekből a bizottságokból már kimaradt – bár az énekeskönyv előszava munkásságát azért méltatja.⁸ „Hálával kell megemlékezni [...] az 1954-ben elhunyt Vietórisz Józsefről, aki végtelen szorgalommal és hozzáértéssel fordította magyarra a Tranoscius énekeskönyvet. Ki kell emelni dr. Schulek Tibor munkásságát. Az ő kutatómunkáját lépésről lépésre felhasználtuk. Még néhány évvel ezelőtt, az egyházi vezetőség kérésére, ő válogatta ki a régi Keresztyén Énekeskönyvből azt a háromszáz éneket, amelynek alapján a mostani válogatás elindult. Hozzájárulásával, tanácsaival is segítette az előkészítést.”

A régi énekek kiválogatásánál az a szempont érvényesült, hogy minél teljesebben megmaradjon a gyülekezetek énekkincse. Elkerülhetetlen volt azonban az énekek teológiai mércével való vizsgálata. Az énekszerzők feltüntetése teljesebb az új kiadásban, mint az előzőben. Az énekszövegek keletkezésére vonatkozó adatok összeállításánál Kiss János és Zalánfy Aladár adott segítséget.

Az Új rész az énekeket már kottával együtt közli. A felvett énekek az egész keresztyénység hatalmas énekkincséből adnak ízelítőt. Főleg a reformáció korának gazdag tartalmú, erőteljes koráljai, ezek között is Luther Márton eddig nem szereplő énekei részesültek előnyben.

E kiadás még nem nevezhető új énekeskönyvnek, de józan és bátor lépés ebbe az irányba.

Evangelikus énekeskönyv, 1982

A következő, valóban új énekeskönyv dokumentálható munkálatai másfél évtized múltán indultak.⁹ Trajtler Gábor 1970. október 19-én készítette el a zenei bizottság anyagát, amely énekeskönyveink további kiadásának kérdését vizsgálja dallami szempontból.

„Tizenöt év gyakorlata igazolta, hogy az 1955-ben bevezetett részleges énekreform bölcs intézkedés volt. A gyülekezetek megismerkedtek a ritmikus énekléssel anélkül, hogy az istentiszteleti életbe törés került volna. A régi módon énekelhették az énekeskönyv első, válogatott részét.

A kérdés azonban nyugtalanító tizenöt év után, több szempontból.

⁸ SCHULEK 2005, 172–233. o. közli ennek a megrázóan szomorú folyamathoz a dokumentumait.

⁹ A dolgozat ezen részének megírásához felhasznált dokumentumok az EOL-ban, Trajtler Gábor hagyatékában találhatóak (lásd 1. jegyz.). Az anyag hatalmas terjedelme miatt teljességre nem törekedhettünk, ezért igyekeztünk a legmeghatározóbb (vagy most annak tűnő) adatokat kiválogatni.

Népünk zenei írás-olvasása olyan fokra jutott el,¹⁰ hogy lehetetlennek tartom kotta nélküli énekeskönyv kiadását. Éppen a fiatalság körében nagy nehézségeink vannak: a kántorképzőkön, a teológián és a gyülekezeti ifjúsági bibliaórán nincs miből tanulni a régi énekeket. Náluk megfordult a helyzet: az Új rész énekeit jobban ismerik, mert van hozzá kotta, míg a régieket nem tudják miből énekelni.

Ha viszont kottával látjuk el az énekeskönyvet, lehetetlennek tartom, hogy stílustöréssel, az Új rész énekeivel ellentétben kiegyenlített, jelenlegi korálkönyvi forma kerüljön az énekeskönyvbe. [...]

Az 1960-as békéscsabai és az 1966-os szarvasi énekeskönyvet Káldy püspök úr csak úgy engedte kiadni, hogy az énekeskönyvek az Új részt csatolják. [...] Így komoly lépések történtek tehát az országos egységes énekeskönyv felé, amit püspök úr többször is meghatározott mint végső célt.”

Egyértelmű volt tehát, hogy először a dallamok helyes formáját kell megállapítani. Majd következhet az énekek változtatása. Utána lehet eldönteni, hogy mely énekek szövegei kerülhetnek változatlanul a ritmikus dallam alá; melyeken kell kisebbit igazítani; mely énekek szövegét kell újrarendezni.

Az országos presbitérium (OP) 1970. december 17-i ülésén megalakította az énekeskönyv-szerkesztő bizottságot a következő tagokkal: Benczúr László, Bodrog Miklós, Ferenczy Zoltán, Gáncs Aladár, Gárdonyi Zoltán, Koren Emil, Mekis Ádám, Pröhle Károly, Sulyok Imre, Tóth-Szóllós Mihály, Trajtler Gábor. Ebből kiemelte a szűkebb körű operatív bizottságot: Benczúr László, Bodrog Miklós, Koren Emil, Pröhle Károly, Trajtler Gábor.

Káldy Zoltán püspök-elnök 1971. február 19-i levelében az országos elnökség nevében az énekeskönyv-szerkesztés szempontjait a következőkben jelölte meg:

- a) A szöveg fölé kotta kerüljön, mint az összes modern kiadású énekeskönyvben.
- b) A kotta rögzítse a dallamok helyes formáját a *Keresztyén énekeskönyv Új részében* mintát adó stílus, a ritmikus éneklési mód szerint.
- c) Az 1955-ös *Keresztyén énekeskönyv* énekeit teológiailag és prozódiailag vizsgálat alá kell venni, a nem megfelelőket az énekanyagból törölni kell, vagy újra kell írni.
- d) Az énekanyag bővítendő a békéscsabai, a szarvasi és nyíregyházi énekeskönyvek, illetve toldalékok anyagából válogatott énekekkel.
- e) Az énekanyag bővítendő más hazai egyházak énekeiből az ökumenizmus jegyében.
- f) Az énekanyag bővítendő a külföldi evangélikus egyházak énekkincsével.
- g) Végül az énekanyag bővítendő újonnan írt énekekkel, amelyek kifejezik egyházunk mai teológiáját, és megközelítik a mai embert.

¹⁰ Ez az időszak a Kodály kezdeményezte zenei általános iskolák virágkora. Ma sajnos nem ilyen jó a helyzet.

Az OP-ülés után fogalmazott, a bizottsági tagokat felkérő levélben az áll, hogy az énekeskönyv kézírata összeállításának határideje 1975. december 31.

1971-ben a dallami bizottság meghatározta a dallamok ritmikus formáját. Az országos liturgiai és énekügyi bizottság elnöke, Pröhle Károly novemberi levelében felhívta a figyelmet arra, hogy ha minden dallam ritmikus formát kap, akkor az énekek döntő többségének új fordítást kell adni. Így a folyamat megtorpant, és az eredeti határidő nem volt tartható.

Az érdemi munka végül 1976-ban kezdődött meg.¹¹ Koren Emil elnöklétével a szövegi bizottság tagjai Bodrog Miklós, Ferenczy Zoltán, Gáncs Péter, Muntag Andor és Túrmezei Erzsébet; a dallami bizottságé Fasang Árpád, Rezessy László, Sulyok Imre és Tóth-Szóllós Mihály voltak. Trajtler Gábor mindkét bizottság munkájában részt vett, azt irányította, a bizottságok munkáját összehangolta, a szerkesztés adminisztratív feladatait végezte. Erre úgy kerülhetett sor, hogy 1976 szeptemberében felszabadították a Deák téri segédlelkésszi teendők alól, és kinevezték zenei igazgatónak.

A bizottságokat külső munkatársak is segítették a szöveg- és dallamírásban: többek közt Weöres Sándor költő és Szokolay Sándor zeneszerző, illetve a két lelkész, akiknek a legtöbb önálló éneket és fordítást köszönhetjük: Scholz László és Dóka Zoltán.

A szerkesztés hatalmas munkája ötven dallami bizottsági és nyolcvankét szövegi bizottsági ülésen zajlott. Trajtler Gábor kairósnak nevezi ezt az időszakot, mivel éppen ebben az öt évben, 1976 és 1981 között rendelkezésre álltak a felkészült és elhivatott személyek a feladatok elvégzésére.

Az EOL-ban őrzött anyag tanulságos része a kiterjedt levelezés is, amelyet Trajtler Gábor az egyes szakterületek képviselőivel folytatott. Néhányan ezek közül: Csomasz Tóth Kálmán (református), Werner Alajos (római katolikus), Beharka Pál (baptista), Wurm Károly,¹² id. Mekis Ádám (szlovák), Papp Géza (hímnológus).¹³

Az énekeskönyv bevezetésének végén a dátum 1981. március hó. A kötetek 1982 folyamán jöttek ki a nyomdából, és az év végéig eljutottak a gyülekezetekhez. Az *Evangélikus Élet* 1983. február 20-i száma *Ma használjuk először az új Evangélikus énekeskönyvet* címmel közli a püspöki körlevelet. Ebben Káldy Zoltán és Nagy Gyula a hálaadó és köszönő szavak után ettől a dátumtól, amely böjt első vasárnapja, elrendeli a gyülekezetek számára az énekeskönyv használatát. A lelkiismeretes kántoroknak és lelkészeknek köszönhetően ez a gyűjtemény ma valóban gyülekezeteink saját kincse.

¹¹ Így írja az elkészült énekeskönyv bevezetése. A többi, itt nem közölt részletről is ebből a forrásból lehet tájékozódni.

¹² Karol Wurm (1913–1993), organológus, kántor Liptószentmiklóson (Liptovský Mikuláš, Szlovákia). Organatörténeti könyv és korálkönyv (társ)szerzője.

¹³ Az ülések vázlatos áttekintését és a területek többi szakemberének nevét lásd TRAJTLER 2009, 22. o.

Ma használjuk először az új Evangélikus énekeskönyvet

Püspöki körlevél

Püspökeink az alábbi körlevelet intézték a Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezeteihez: „Testvereink! a Jézus Krisztusban! Isten íránti hálaival és örömmel adjuk gyülekezeteink kezébe egyháziunk új énekeskönyvét. Egy új énekeskönyv megjelenése nem minden nap esemény egyháziunk életében. De időről időre szükséges lépés, hogy a gyülekezetek énekesiükkel is követhessék egyháziunk útját a változó világban. Hála az Istennek, hogy adott nemzedékünknek szellemi és lelki erőt, amellyel ezt a munkát elvégezték. Több mint kétszáz ember, lelkészek és hívek, költők és muzsikusok, fiatalok és idősek munkája, összefogása révén most kezünkbe vehetjük korszerűen szerkesztett énekeskönyvünket. Hála az Istennek azért is, hogy a magyar evangélikus egyház gyülekezetiben egységes énekeskönyvből énekelhetünk ezután.

Élve ezzel a lehetőséggel, elrendeljük, hogy 1983. február 20-án, bőjt első vasárnapján minden gyülekezet térjen át az Evangélikus énekeskönyv használatára mind istentiszteletén, mind pedig egyéb egyházi alkalmain. (Bibliára, esketés, temetés).

Legyen az új énekeskönyv gyülekezeteink öröme, éneklésük és istentiszteleti életük megújulására, végső soron a hitélet megerősítésére és szolgáló életünk erősödésére! Isten áldása legyen az új énekeskönyv köztünk való szolgálata és gyülekezeteink életén!

Budapest, 1983. február 20.

Dr. Káldy Zoltán s. k.,
a Déli Egyházkerület püspöke
Dr. Nagy Gyula s. k.,
az Eszaki Egyházkerület püspöke

Az *Evangélikus énekeskönyv* bevezetése óta immár harminchat év telt el; 2007-ben pedig megjelent e gyűjtemény kiegészítő kötete, a *Gyülekezeti liturgikus könyv*. Megvizsgálva az elmúlt évszázad történéseit, azok időbeli távolságát, belső ritmusát, megállapíthatjuk: ismét eljött az ideje a gyülekezeti énekléssel való alapos foglalkozásnak, az énekeskönyv-reviziónak. Erre maga Trajtler Gábor bátorít bennünket, amikor tanulmányában így fogalmaz: „A gyakorlati, több évtizedes lelkési és kántori tapasztalataim alapján kialakult »használhatóság elve« többször felülírta a tudományos, himnológiai korrektség elveit. [...] A kompromisszumokat sokszor a fiatalok érdekében tettük. És ezzel győzött az ügy. Bízva abban, hogy a hibákat, a helytelen engedményeket a jövőben szerkesztendő énekeskönyvek majd kijavítják.” (TRAJTLER 2009, 24. o.) Ígérjük, igyekezni fogunk!

Személyes utóhang

Luther-énekek a magyar evangélikus énekeskönyvekben című doktori disszertációmmal (2003, megj. ECSEDI 2006), az *Evangélikus Élet Cantate* rovatának gondozásával (2006–2015), a cikkekből szerkesztett *Énekkincstár* kötettel (ECSEDI 2017), a főti Evangélikus Kántorképző Intézetben való tevékenységgel (1981, illetve alaposabban 2011 óta), a szombathelyi (1996–2003) és budahegyvidéki (2003 óta) kántori szolgálattal mind arra készültem és készülök, hogy a gyülekezeti énekléssel, énekeskönyvvel kapcsolatos munkákban érdemben részt tudjak venni. Mivel ez nem személyes ügy, hanem az egyház jövője múlik rajta, bízom benne, hogy újabb kairoz: társak és támogatás is adatik hozzá.

A himnológusok hatalmas kincse Johannes Zahn *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder* című, hatkötetes adatbázisa (1889–1893), amelyhez általában nagy nehézségek árán, könyvtárból lehet csak hozzájutni. Felejtetetlen nap volt az életemben, amikor Trajtler Gábor a nála lévő, korábban Zalánfy Aladár tulajdonában álló gyűjteményt nekem ajándékozta. Úgy érzem, ezzel a stafétabotot is megkaptam. Köszönöm, Gábor bácsi!

Bibliográfia

Források

- Cantate! Énekeljete! 101 egyházi ének dallama*. Evangélikus Egyházegyetem, Budapest, 1950. https://medit.lutheran.hu/files/cantate_1950.pdf.
- Evangélikus énekeskönyv*. A Magyarországi Evangélikus Egyház énekeskönyve. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1982.
- Keresztyén Énekeskönyv*. Kiadja a Dunántúli Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházkerület. Hornyánszky Viktor Kiadóhivatala, Budapest, 1911. (A dallamok hangjegyei a *Dallamos Könyvecske* című külön füzetkében található.)
- Keresztyén énekeskönyv*. A Dunántúli Evangélikus Énekeskönyv rövidített kiadása új résszel. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1955. https://medit.lutheran.hu/files/dunantuli_enekeskonyv_2_1957.pdf.
- Régi Magyar Istenes Énekek, azaz az Új Zengedező Mennyei Karból és az Isten anyaszentegyházabeli közönséges istentiszteletre a debreceni és kolozsvári forma szerint rendeltetett énekeskönyvekből válogatott isteni dicséretes és lelki énekek*. Most újra értelmesebben és tisztábban kótákkal is az atyák éneklése szerint megékesítettén kibocsátott a híveknek serkentésekre és vigasztalásokra S. T. és S. I. által, Győrött, a Harangszó Könyvnyomtató Műhelyében, anno Domini 1945. https://medit.lutheran.hu/files/schulek_sulyok_regi_magyar_istenes_enekek_1945.pdf.

Felhasznált irodalom

- ECSEDI Zsuzsanna 2006. *Luther-énekek a magyar evangélikus énekeskönyvekben*. CD és kísérfüzet. MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodája – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest. (Egyházzene-doktori disszertációk III.)
- ECSEDI Zsuzsa (szerk.) 2017. *Énekkincstár. Evangélikus énekeink kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest.
- KISS János 1951a. *A dunántúli evangélikus egyházkerület énekeskönyvei. Első rész*. Kézirat. Sopron–Tapolca. https://medit.lutheran.hu/files/kiss_janos_dunantuli_enekeskonyvek_1_EK.pdf.
- KISS János 1951–1952a. *A dunántúli evangélikus egyházkerület énekeskönyvei. Második rész: Énektörténet. I. Az 1805-ös és 1811-es énekeskönyv anyaga*. Kézirat. Sopron–Tapolca. https://medit.lutheran.hu/files/kiss_janos_dunantuli_enekeskonyvek_2_EK.pdf.
- KISS János 1951–1952b. *A dunántúli evangélikus egyházkerület énekeskönyvei. Második rész: Énektörténet. II. Az 1911-es énekeskönyv anyaga*. Kézirat. Sopron–Tapolca. https://medit.lutheran.hu/files/kiss_janos_dunantuli_enekeskonyvek_3_EK.pdf.
- Thurnay Béláné SCHULEK Vilma 2005. *Édesapánk, dr. Schulek Tibor. Egy evangélikus lelkész küzdelmes élete és munkássága a XX. századi Magyarországon*. Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest.
- TRAJTLER GÁBOR 2009. *Énekeskönyv 1982. Lelkipásztor* különszám, *Evangélikus énekeskönyv 1982*. 2009. február. 20–45. o.

Laudate Deum in organo. . .

Orgonák és orgonazene a Deák téri templomban

■ FINTA GERGELY

A Deák téri templom történetében a kezdetektől fogva fontos szerepet játszott az orgona. Következő írásunkban a templomban működő hangszerek történetét szeretnénk röviden összefoglalni, és bemutatni azt, hogy az orgona milyen szolgálatot tölt be az ország templomában.¹

A templomépítés előtti időszak

A Deák téri gyülekezet orgonáinak története még a templom felszentelését megelőző években kezdődik. A pesti lutheránusok 1787-ben kaptak engedélyt istentiszteletek tartására. A mai Váci és Irányi utca sarkán bérelt imateremben tartották ekkor istentiszteleteiket (FABINY 2000, 30. kk.). Itt egy hordozható kis orgona szolgálta a liturgiát. Ez egy néhány regiszteres, ún. processziós pozitív lehetett, amelyet a belvárosi főplébánia adott át használatra az evangélikusoknak (vö. uo. 32. o.). Egy 1798-as kanonika vizitációs jegyzőkönyv említi egy ötregiszteres orgonát.² Hogy a belvárosi plébánia hangszerét használhatták

tovább, vagy egy másik kisorgonát építettek, azt homály fedi. Mindenesetre hangszer léte utal néhány orgonajavításra kifizetett elismervény is.³ Az orgona kölcsönzésében a katolikusok részéről a vallási türelem szép példáját láthatjuk. Ugyanezt a szellemiséget tükrözi, hogy az első lelkész, Molnár János beiktatásakor a belvárosi főplébánia karnagya, Bengraf József vezette az énekkart, sőt ugyanő írt kompozíciót a II. Lipót híres 1791. évi XXVI. törvénycikkének⁴ kiadása alkalmából tartott ünnepi istentiszteletre.

A 19. század – Heroteck és Országh munkája

A templom orgonatörténetének gyökerei a 18. századra nyúlnak. Kevés kivételtől eltekintve ebből az időszakból származnak legrégebb hazai historikus hangszereink. Ebben az időszakban tőlünk nyugatra már a későbarokk és klasszika ízlése volt meghatározó. Hazánkban ekkor még nagy számban épültek orgonák a nyugaton 16. században szokásos ízlésvilág és technikai adottságok szerint.⁵ A 18–19. század fordulója – legalábbis az orgonaépítészetben – itthon a későbarokk ideje. Templomunk legrégebbi hangszerének építője pedig épp ennek a stílusnak egyik legjelesebb építője, Heroteck József. Következzék az, amit az első orgonáról tudunk.

Amikor a Deák téri templom építésének sokszor megakadó folyamatában reálisnak látszott a befejezés, 1809-ben Heroteck⁶ József (1752?–1824) pesti orgonaépítő mestertől rendeltek tíz manuál- és négy pedálregiszteres orgonát (FABINY 2000, 65. o.).

Heroteck 1781 körül Morvaországból települt át Pestre. Gazdag díszítésű, mozgalmas vonalú orgonaházak jellemzik hangszereit.⁷ Hangjukra egyaránt jellemző a telt

Heroteck orgonája Benkó 1867-es metszetén. Fotó: Krähling János

¹ A cikkhez felhasználtuk Zászkaliczky Péter *Oltalom a zivatarban* című gyülekezettörténetének készülő második kötetében található részletesebb összefoglalást az orgonák történetéről, illetve a *Teológia és nyilvánosság* című tanulmánykötetben megjelent cikket a zenés áhítatokról és templomi hangversenyekről (FINTA 2019a, 2019b). Köszönettel tartozom Zászkaliczky Péternek, mivel a források jelentős részét ő bocsátotta rendelkezésemre.

² EOL Pesti Egyház I. a 27.

³ EOL Pesti Egyház iratai, számlák.

⁴ Ennek köszönhetően vált lehetővé többek között tornyos, utcai bejárattal, haranggal felszerelt protestáns templomok építése.

⁵ Rövid oktávós hangterjedelem, középhangos hangolás.

⁶ A szakirodalom legtöbbször Herodekként említi, de a korabeli dokumentumokban a Heroteck/Herotek írásmóddal találkozunk.

⁷ Heroteck legnagyobb hangszere a sarvasi evangélikus templomban épült fel 1804–1805-ben. Általa épített orgonaház és néhány regiszter látható, hallható ma a budapesti belvárosi Szent Mihály-templomban is. Jelentősebb hangszerei között tartjuk számon a pilisi és az aszódi evangélikus templom számára épített orgonát. Feltételezhetően ő építette a mezőberényi német templom orgonáját is. Utolsó opuszait a békéscsabai evangélikus kistemplomban és az óbudai plébániatemplomban már nem tudta befejezni.

tónus és a barokkos fény. Az irodalom azonban megjegyzi, hogy technikai hiányosságok is előfordultak hangszereivel kapcsolatosan.⁸

A mester Deák téri orgonája a templom 1811. június 2-ai és 3-ai, pünkösdi szentelésekor már állt. Az *Ofner-Pester Zeitung* június 6-ai száma tudósít az új templom berendezéséről. Ebben a cikkben olvashatunk arról, hogy az orgonát „Joseph Herotek építette 1800 guldenért”.⁹

A tizennégy regiszteres hangszer diszpozíciója nem maradt fenn. A korabeli építési gyakorlat szerint egymanuálos, mechanikus, csúszkaladás hangszer lehetett.

A következő évtizedekről kevés, szórványos információ áll rendelkezésünkre. Adat van arról, hogy a '48-as forradalom és szabadságharc idején „a hajító-lövedékektől, amelyeket Buda ostroma során a pesti oldalra röpítettek, templomunk épülete is sérülést szenvedett”.¹⁰ Korábbi álláspont szerint 1848-ban megsemmisült a Herotek-orgona, vagy legalábbis fém-sípjait löszergyártáshoz használták fel.¹¹ Ezen tanulmányok szerint ekkor Országh Sándor új orgonát épített.¹²

A fentieket azonban új megvilágításba helyezi egy ábrázolás, amelyet 1867-ben Benkó Károly építész készített.¹³ Ezek a karzaton lévő korabeli orgonát is részletgazdagon ábrázolva láthatjuk. Ennek és az átnézett levéltári adatoknak a nyomán rekonstruálhatjuk a templom első hangszereinek történetét.

A karzat csak 1820-ban épült, így az orgona eredeti helye nagy valószínűséggel egy falmélyedés lehetett, amely a hozzá vezető lépcsőházzal együtt jól kivehető Benkó metszetén. Ezt támasztja alá az is, hogy ebbe a falmélyedésbe pontosan beleillik az orgonaház középső része. A részletgazdag orgonahomlokzati ábrázolás alapján megállapítható, hogy a homlokzatban feltehetően Principal 4' vagy a

nagy oktáv feléig kiépített 8' regiszter állt.¹⁴ Bár a homlokzat középső része szinte önálló egységként jelenik meg, de stílusa a két szélső elemmel együtt egységes. Ezt az egységet csak az oltár felé néző játszóasztal külső díszje, az álpozitív¹⁵ töri meg. Erre logikus magyarázatként adódik, hogy az álpozitív homlokzatot akkor kapta a játszóasztal, amikor felépült a karzat, és a hangszert előre telepítették.

A Benkó-féle 1867-es metszeteken ábrázolt hangszert Herotek és Országh máshol felépült orgonáinak homlokzatával összevetve – az oldalsó elemekkel együtt és a síptakaró függöny lépcsőzetes lezárását is figyelembe véve – azt állapíthatjuk meg, hogy az Herotek orgonaházaival sokkal inkább rokonítható, mint a 19. század közepén épült klaszszicizáló homlokzatokkal. Ezek alapján a metszeteken látható orgonaházról nagy biztonsággal kijelenthető, hogy az Herotek József munkája. Nem zárható ki, de nagyon kicsi a valószínűsége, hogy a teljes orgonabelső megsemmisült volna 1848/49-ben. A templom sérülése után Országh inkább javította a hangszert, illetve a sérült orgonabelsőn végezhetett pótlást, átalakítást, bővítést.¹⁶

A 19. század végén – az Európában zajló folyamatokhoz képest ismét némi fáziskéséssel – ízlésváltozás ment végbe az orgonaépítészetben. Ebben az időben váltak irreálissá egy új templom építésére vonatkozó elképzelések, így 1900-ban a német, majd ennek nyomán a magyar egyházközség választmánya új orgona beszerzéséről határozott.¹⁷ A régi hangszert a Deák téri gyülekezet a főtí evangélikus egyháznak ajánlotta fel térítésmentesen.¹⁸ Mivel a főtí templom befogadóképességét meghaladta a Deák téri orgona, így azt Szalay Károly orgona-építő kaphatta meg; ő építette ugyanis a főtíak új hangszerét.

⁸ Herotek munkáinak ismertetését és értékelését lásd SOLYMOSI-CZÁR 2005, 198., 332. o.

⁹ Az idézett cikk ismerteti azt is, hogy az oltárképet Lochbihler (sic!) 932 guldenért szállította, a padok pedig Heinrich Worb asztalosműhelyéből érkeztek, és 2907 guldenbe kerültek. Vö. DOLESCHALL 1887, 165. o. 49. jegyz. (A nevek írásmódja az idézett mű szerint.) Egy másik korai adat egy 1812-es kanonika vizitációs jegyzőkönyvből való, ami szintén említést tesz a templom első orgonájáról. Vö. EOL Pesti Egyház I. a 27.

¹⁰ DOLESCHALL 1887, 111. o. Ford. Liedemann Ákos.

¹¹ Vö. SZILÁGYI 1987, 3. o.; SOLYMOSI-CZÁR 2005, 198. o. Ezzel szemben viszont DOLESCHALL 1887, 110. o. a harangok ágyukészítéshez való beszolgáltatásáról tesz említést, az orgonasípok rekvirálásáról nem. ZÁSZKALICZKY szerint a harangok átadására sem került sor a felgyorsult hadi események miatt (2011, 133. o.).

¹² Országh Sándor (1807–1876) az édesapja annak az Országh Sándornak, aki a 19. század második felében az egyik legjelentősebb magyarországi orgonagyártat alapította és 1908-ig vezette. Az 1863-ig Kecskeméten tevékenykedő id. Országh Sándor munkái közül nem sokat ismerünk. Ő építette a nagykőrösi katolikus templom orgonáját 1842–43-ban, majd ugyanitt a református templom mintegy tíz évvel később elkészült hangszerét. Lásd PAP 2006.

¹³ EOL Tervtár. A metszeteket Benkó akkor rajzolta, amikor tervbe vették a templombelső átalakítását, és szükséges volt rögzíteni az azt megelőző állapotot.

¹⁴ Körülbelül a karzat 3,7 méteres alsó párkánymagasságánál kezdődik a legmagasabb síptestek fölötti homlokzati ornamentika, és körülbelül 2 méter magasan állnak a lábak. Ezek alapján a nyitott 8' homlokzati síp kizárható.

¹⁵ Álpozitív: az orgona játszóasztalának templom felé néző homlokzatának néma síppal díszített formája. Ezzel szemben a Rückpositiv az orgonának önálló, saját hangzó sípsorokkal rendelkező műve. A Rückpositív léte a Deák téren a templom hosszmetzeti ábrája alapján kizárható, az ábrázolt mélység ugyanis csak a játszóasztal számára elegendő.

¹⁶ Köszönetet mondok Gálos Miklósnak a Benkó-metszetek művészettörténeti elemzésében nyújtott tanácsaiért.

¹⁷ A Deák téri egyház vezetősége többször foglalkozott a templom frekvenciátalabb helyre való áthelyezésének vagy új templom építésének gondolatával. Ez a terv a millenniumi földalatti megépítésével foszlott szerte. Az 1900. november 29-ei magyar választmány a német egyház javaslatára új orgona beszerzését támogatta. Erre a templom tartalékalapjából 4000 korona egyenlő arányban visszatérítendő kölcsönt szavaztak meg. Vö. KRÄHLING 2019, 386. o., valamint EOL Magyar egyház jegyzőkönyvei 124. doboz.

¹⁸ EOL Pesti Egyház, 40. doboz, II. c. 6. Jegyzőkönyvek, 1902. Továbbá EOL 41. doboz, II. c. 7. Jegyzőkönyvek, 1903. Ennek tanúsága szerint Fótton 1903. február 1-jén volt az orgonaszentelés. A Deák tériek képviselőit Fálvay Antal igazgató urat kérték fel. A főtíak kifejezték hálájukat, a Deák téri egyházi választmány pedig „örömmel veszi tudomásul, hogy a főtí egyház régi orgonánk odaajándékozása folytán egy új orgonára tett szert...”

Az Angster-orgona és Zalánfy tevékenysége – romantikus vagy barokk?

Az új orgonát, amelyet 1901 advent első vasárnapján szenteltek fel,¹⁹ a pécsi Angster Orgonagyár építette. A kétmanuális, huszonnégy regiszteres, pneumatikus szerkezetű²⁰ hangszer a kor ízlésének megfelelően romantikus stílusú volt. Az átvételi jegyzőkönyv tanúsága szerint „a főbb változat-csoportosítások összbenyomása mindenkor tömör, kellemes, a teljes mű hangja erőteljes, a templom arányaihoz mért, jellege nemes”.²¹ A légellátást biztosító elektromos motor beépítésére 1903-ban került sor.²²

1911-ben egy kisebb átalakítást végzett az Angster-üzem Antalffy-Zsíross Dezső zeneakadémiai tanár támogatásával. A Salicional 8' és a Viola d'amour 8' helyett egy lebegő regisztert (Vox coelestis 8') és egy Quintatön 8'-at építettek.

Az első világháború idején a Deák téri orgona sem kerülhette el a rekvirálást, így homlokzati sípjait hadi célra elszállították. A pótlás a kor szokása szerint horgany sípokkal történt 1918-ban.²³

1922-ben Zalánfy Aladár zeneakadémiai tanárt választották meg a Deák téri templom főorgonistájának.²⁴ Zalánfy korábban a pesti bazilikában töltött be hasonló pozíciót, és Bach művészete, illetve az abban megjelenő teológiai tartalom miatt kérte felvételét az evangélikus egyházba. Bár ze-

Az 1901-ben felszentelt Angster orgona

neakadémiai tanárként a teljes orgonás repertoárt ismer- te és koncertező művészként játszott, Deák téri tevékenysége céljaul a Bachot megelőző korok és Bach evangélikus egyházzenejének gyakorlatba ültetését tűzte ki. Zalánfyt a lipcsei Tamás-templom kántoránál, Karl Straubénél végzett tanulmányai is erre predesztinálták. Ezzel a művészi állásfoglalással rakta le a máig meghatározó erejű Deák téri Bach-tradíció alapjait. Liturgikus szolgálatát rendkívüli gondosság és alaposág jellemezte. Az istentiszteletre már a hét közepétől készült puritánul harmonizált korálkíséretekkel és az énekekhez kapcsolódó korálelőjátékokkal. Ebben az időszakban számos istentiszteletet és egyházzenei hangversenyt közvetített a rádió (TRAJTLER 2004).

A romantikus Angster-orgonát főként az alapregiszterek túlsúlya jellemezte. A barokk művek előadásához szükséges felhangregiszterek – mint a korban épült legtöbb orgonán – ezen is hiányoztak. Az orgona egészének tömör hangzása, az egyes regiszterek puha megszólalása sem felelt meg a barokk orgonák fényes hangzását és a sípsorok precíz, megcsendülő megszólalását igénylő főorgonásnak. Művészi, egyházzenei célkitűzéseit a romantikus orgonával nem tudta megvalósítani. A *Protestáns Szemle* 1933-ban megjelent cikkében éles kritikával illeti a korabeli magyarországi orgonaállományt. A barokk orgonaideált ezzel szemben úgy mutatja be, mint amely precíz megszólalásával, objektív hangjával világos, fényes hangzásvilágával a – protestáns – istentisztelet méltó kísérője (vö. ZALÁNFY 1933). Ebben a tanulmányban igényes szakmaiság-

¹⁹ *Evangélikus Családi Lap*, 1901. november 30.

²⁰ A játszóasztal és a sípok közötti összeköttetést magas nyomású levegő biztosítja.

²¹ Orgonabírálati jegyzőkönyv, 1901. nov. 23.

²² EOL Pesti Egyház 41. doboz, II. c. 7. Jegyzőkönyvek, 1903.

²³ A rekvirálással kapcsolatban lásd EOL 49. doboz, II. c. 20–21. Jegyzőkönyvek. Érdekeség, hogy az 1919. március 31-ei képviselőtestületi jegyzőkönyv egymás után számol be arról, milyen kárt okozott az egyház életében a tanácsköztársaság (iskolák államosítása, egyházi ingatlanok elvétele stb.), és arról, hogy megtörtént az orgonásípok visszahelyezése. Lásd EOL 51. doboz, II. c. 23–30. Jegyzőkönyvek, 1919–1926.

²⁴ Zalánfy Aladár 1887-ben született Bártfán katolikus család gyermekeként. Miután szülővárosában elvégezte iskoláit, 1904 és 1908 között Koessler Jánostól tanult zeneszerzést és orgonát a Zeneakadémián. Lipcseben folytatta tanulmányait Karl Straubénél, a Tamás-templom kántoránál, a kor egyik legnevesebb és legnagyobb hatású Bach-interpretátoránál, illetve Sigfried Karg-Elert híres későromantikus zeneszerzőnél. A lipcsei évek után Párizsban töltött egy esztendőt, hogy Charles Marie Widornál képezhesse tovább magát. 1913-ban tért haza, és lett a Nemzeti Zenede tanára. 1914-től a Szent István-bazilika orgonistája. Ezt a pozícióját 1922-ben a Deák téri főorgonás poszttal váltotta fel. 1921-től mint helyettes, 1928-tól mint kinevezett tanár tanított a Zeneakadémia orgona tanszakán. 1941-től az egyházzenei tanszak protestáns tagozatán számos egyházzenei tárgyat is oktatott. Oktatói tevékenysége organista- és egyházzenei-generációk számára volt meghatározó. Munkáját orgonaiskolája, két füzetnyi Bach-mű közreadása és saját kompozíciók is fémjelzik. Ezeknél is többre tartotta Bach nagy oratórikus műveihez kidolgozott continuo szólalmait. Ahogyan írásunkban is utalunk rá, pályájának hangsúlyos részét képezte organológiai munkássága. Zeneakadémiai állásából 1950-ben ment nyugdíjba, de Deák téri orgonás szolgálatát haláláig, 1959-ig példaadó hűséggel végezte. Életrajzát lásd TRAJTLER 2004 és SÜLYOK é. n.

gal és határozott elvi alapállással egy új Deák téri orgona építésének zenei és teológiai indoklását adja.

Az ügynek, úgy tűnik, sikerült megnyerni a gyülekezet és az egyház vezetőit. KEMÉNY Lajos esperes az *Evangélikus Családi Lap* 1939. január 20-ai számában *Új orgonát a Deák téri templomba* címmel írt cikket. Ebben hangot ad a zenei élet iránti megbecsülésének, és több helyen visszhangozza Zalánfy gondolatait, majd gyors adakozásra buzdítja a gyülekezetet egy új orgona érdekében.²⁵ A meghirdetett gyűjtést Raffay Sándor nyitotta meg 300 pengős adománnyal (egy kisebb nercbunda értékével).²⁶

Az új orgona építésének ügye valószínűleg a közeledő háború miatt megakadt. Ekkor a régi átalakítása került napirendre. Ezt 1943-ban a Rieger orgonagyár végezte el. A nagyobb sípsorok levágásával készítettek felhangregisztereket, így az eredeti regiszterszám megtartása mellett az alapjátékok rovására a diszpozícióban megjelentek a barokk művek előadásához szükséges változatok is.²⁷ Ezekkel a beavatkozásokkal azonban az Angster-orgona hangzásbeli egysége megtört, az átalakított regiszterek pedig – mivel korábban más funkcióra tervezett sípsorokból készültek – csak részben válthatták be a hozzájuk fűzött reményeket. Az orgona jellegét meghatározó számos komponens közül – szélnyomás, traktúra, szelládarendszer, a sípsorok méretezése, az egyes sípok hangzásának jellegét meghatározó intonáció stb. – pedig a legtöbb változatlan maradt. Mindennek ellenére a romantikus orgonák „barokkosításának” ez a ma erősen kritizált módja a 20. században sokáig általános és elfogadott gyakorlat volt hazánkban, hiszen így tudták leggyorsabban és legolcsóbban valamelyest megközelíteni az Európában ekkor általánossá váló neobarokk hangzás-

²⁵ Vö. KEMÉNY 1939. Lásd például a következő sorokat: „Ma már hála Istennek túl vagyunk azon az időn, amikor a templomi orgonának csak vasárnaponként kellett megszólalni és nem volt nagyobb rendeltetése, mint vezetni a gyülekezeti éneket. Ma már tudjuk és mindnyájan érezzük azt, hogy az egyházi zeneművészet szolgálata és ápolása is az egyházi feladatok közé tartozik. Azok az egyháztagjaink, akik az elmúlt két esztendő alatt részt vettek az egyház-zenei áhítatokon, az egyházi ének és az egyházi zene felejthetetlen emlékeit nyerték. Egy művészi teljesítményű templomi orgonahangverseny valóban lelki szükségleteink közé tartozik és mindig hálásak vagyunk azért, ha ilyet kaphatunk. És bármilyen különösnek is tetszik, ha jól meggondoljuk, be fogjuk látni azt, hogy egy nagyon jó orgona mennyi lehetőséget nyújt az egyházi zenének nemcsak az élvezetére, hanem az egyházi zene terén megáldott tehetségeknek a fejlődésére nézve is. Mindezek a szempontok a Deák téri testvéregyházak vezetőségét arra indítják, hogy a Deák téri templom új orgonájának beszerzésére szükséges intézkedéseket tegyék.”

²⁶ Vö. az 1939. január 23-ai presbiteri gyűlés jegyzőkönyvének e) pontját. Összehasonlításképp vö. LÁZIN 2007. Ebben a szerző az 1939-es kereseti és vagyoni viszonyokat ismerteti. Egy kiló kenyér ½-2 pengőbe került, a nercbundák ára pedig mérettől függően 300 és 800 pengő között volt.

²⁷ A II. manuál Clarinet 8' regiszteréből ekkor lett Clarinet 4', az Eolin 8'-ból Superquint 1 1/3', az első manuál 8' Gambájából pedig Terclóta 1 3/5', a Burdon 8' helyére ekkor készült új Blockflóta 2'. (Helyesírás az árajánlat szerint.) Lásd RIEGER 1943.

ideált.²⁸ Ennek a szemléletnek ugyanakkor számos romantikus orgona esett áldozatául.

A korábbi értelmezéssel (vö. SZILÁGYI 1987, 5. o.) ellentétben tehát Zalánfy nem az átépítés kurdarcai miatt kezdett új hangszert tervezni, hanem az új orgona építésének reményvesztésekor pótmegoldás volt az átépítés. Egy 1953-ban kelt levele tükrözi teljes elkeseredettségét az orgona-ügy kilátástalansága miatt.²⁹

A mai orgona

Trajtler Gábor 1959-ben, Zalánfy Aladár halála után lett a Deák téri templom orgonistája és lelkésze. Az orgonatervezéssel kapcsolatos elméleti alapvetést a kor legnevesebb organológusától, Geyer Józseftől tanulta. Az orgonaépítés gyakorlati oldalával az akkoriban Gonda Nándor által vezetett budapesti orgonaüzemben ismerkedett meg. Az új orgona építésének ügyét ő is kezdetől fogva képviselte, de a megvalósulás még váratott magára. A tervek az 1963-as NDK-beli tanulmányútján szerzett tapasztalatok alapján kristályosodtak ki, közel hetven barokk és akkoriban épült orgona alapos megismerése és két jelentős orgonagyár meglátogatása nyomán (vö. TRAJTLER 1997–1998, 67. o.). A munkát a Fővárosi Művészi Kézműves Vállalat Szeidl János által vezetett orgonaüzeme végezte, a homlokzati terveket Pfannl Egon készítette. A felszentelésre 1971. szeptember 12-én került sor. Szakmai körökben is óriási volt a siker.³⁰

²⁸ Vö. Trajtler Gábor véleményét, aki ekkor kiegészítő szolgálatokat végzett a Deák téren. „Nagy élmény volt számomra, amikor a Deák téren helyettesíttem, ahol már találtam kvint- és terceregisztereket is, és a pedál is rendelkezett 4'-sal. Így a pedálos cantus firmust is tudtam játszani, ami a Fasorban megvalósíthatatlan volt.” TRAJTLER 1997–1998, 66. o.

²⁹ Lásd Zalánfy Aladár levelét dr. Gerhard Kappnernek, a Drezdai Egyházzenei Iskola rektorának, Budapest, 1953. Kollégájának írt levelében Zalánfy arról számol be, hogy „valószínűleg nincs még egy ország, ahol az orgonák ügyével olyan mostohán bánnának, mint Magyarországon. [...] Az orgonaépítő ipar erősen konzervatív. Nem tart lépést a korrallal. Nem akarnak, vagy nem is tudnak csúszkaládát építeni. A lelkészek teljesen érzéketlenek az orgonákkal kapcsolatban. Az orgonistáknak pedig fogalmuk sincs a helyes, igazi orgonahangról.” Zalánfy elgondolásait és orgonatervezéssel kapcsolatos elveit egyébként a Deák téri Angster-orgona átépítésénél sokkal jobban tükrözte az óbudai evangélikus templom számára készített megvalósult terve. Ez a hangszer – amely korabeli feljegyzések szerint Budapest legszebb hangú orgonája volt – 1940-ben épült fel huszonöt regiszterrel, három manuállal. Részletes leírását lásd GERGELY 1972, 218. o. Sajnálatos, hogy egy második világháborús bombatalálat 1944-ben teljesen elpusztította. A korábban idézett levélben erről is keserűen számol be. Zalánfy levele szerint az óbudai orgonáról a *Musik und Kirche* 1942. évfolyama 104. oldalán is olvasható beszámoló.

³⁰ A szakma örömét és a hangszer úttörő jellegét két neves korabeli orgonaművész mondatai érzékeltetik az orgona vendégkönyvében: „Végre az ELSŐ – e kor követelményeit kielégítő orgona Magyarországon!” (Ella István) „Végre egy HANGSZER Pesten!” (Baróti István) Ezek mellett számkos magyar és külföldi kolléga fejezte ki elismerését az új Deák téri orgona iránt.

A Deák téri templom 1971-ben felszentelt mai orgonája. Fotó. Finta Gergely

A negyvennégy regiszteres, hárommanuális, pedálos hangszer az északnémet barokk orgonák stílusát idézi az orgonareform szellemében. A tömör hangzású főmű az orgonatest középvezetékében, felül helyezkedik el, ezt ellenpontozza a jellegzetes barokk szólóhangszíneket felvonultató Rückpositiv. A Brustwerk közvetlenül a játszóasztal fölött található csillogó, játékos regisztereivel. A pedál legnagyobb sípsorai kétoldalt állnak. Feltűnően gazdag diszpozíciója szintén északnémet barokk mintákat tükröz.³¹ A Deák téri orgona csaknem száz év után az első nagy hangszer, amely csúszkaláda rendszerű szelládarendszerrel, mechanikus traktúrával épült hazánkban. Ezekkel és az alacsony szélnyomással, illetve az intonációval a neobarokk elveket követték a kor legjobb tudása szerint. Mindez óriási kihívást jelentett szakmai szempontból, hiszen az orgonaépítőknek több évtizede feledésbe merült technikákat kellett megtanulniuk. Tervező és kivitelezők a lehető legmagasabb szakmai színvonalon végezték dolgukat, sokszor szinte teljesíthetetlen feladatokat oldottak meg lehetetlent nem ismerő ügyszeretettel, elszánással és kreativitással. A politikai légkör is nehezítő tényező volt, hiszen importra alig volt lehetőség. A szelládákat, a nyelvregisztereket és a motort németországi cég készítette svédországi adományokból.

³¹ Az alapozó regiszterek mellett megtalálhatók benne a fényes mixtúrák és 16'-tól egészen 2'-ig kiépített nyelvkar is.

A feladat mértékéhez viszonyítva rendkívül korlátozott anyagi feltételek miatt kellett nagyobb sípok esetében az orgonafémet horgannyal helyettesíteni, és újra felhasználni – részben ismét átalakítva – az Angster-orgona tizenhat regiszterét.³²

A hangszer jellemzője – a menzúrák³³ megválasztásának köszönhetően –, hogy nem zárja ki teljesen a barokk után született repertoár előadását sem, és jó eszköze sok modern darab megszólaltatásának is.³⁴

Összességében megállapítható, hogy ezen az orgonán figyelhető meg legkonzekvensebben az orgonareform hatása. Ennek nyomán terjedhetett el a '70-es, '80-as évektől hazánkban is szélesebb körben újra a mechanikus csúszkaláda orgonák építése. Nem túlzás azt állítani, hogy az utóbbi években megépült stílushangszerekhez³⁵ vezető úton is fontos mérföldkő a Deák téri orgona.

2004-ben nagyszabású felújításra került sor az Aquincum orgonauzem kivitelezésében. A hangszer gondozása, jó karban tartása a mai utódok feladata, beleértve az állagmegóvást és az építés korszakából fakadó technikai kihívások kezelését is.

Continuo hangszerek és harangjáték

Az 1971-ben épült orgonával nem zárult le a Deák téri hangszerek története, hiszen a Lutheránia oratórikus előadásainak kíséretére az Aquincum Orgonagyár 1988-ban háromregiszteres mozgatható pozitívot épített.³⁶ A continuo feladatokra 1992-ben egy 1960/70-es években épült újsze-

³² Az Angster-orgona háza átalakított, egyszerűsített formában a rákoskeresztúri gyülekezet tulajdonába került. Itt hallhatók a megmaradt regiszterek néhány kiegészítéssel.

³³ Menzúra: a sípok, illetve más alkatrészek méretadatai (például sípok hossza, átmérője, sípfal vastagsága stb.).

³⁴ Így válik lehetővé a romantikus szerzők, Mendelssohn és Brahms egyházzenejének tolmácsolása. De bizonyos korlátokkal Liszt kompozíciói is megszólaltathatók rajta, mint ahogyan azt a 2011-ben készült CD és a Liszt-évben tartott több orgonaest is mutatja. A 20. századból pedig Szokolay Sándor *Al fresco per organo* című műve e hangszer ihletésére született, és számos más kompozíció ősbemutatója hangzott el itt.

³⁵ Olyan hangszerek, amelyek építésekor minden részletben – építési technológia, anyagválasztás, traktúra, menzurálás, intonáció, légellátás – egy adott kor és régió orgonaépítészétére jellemző stílust követnek az építők. Az ilyen orgonák az adott stílus tolmácsolásában kimeríthetetlen lehetőséget és ihlető erőt adnak az előadónak és hallgatónak egyaránt. Mindezt korábban csak autentikus történelmi hangszereknél tapasztalhattuk. Ilyen stílushangszer épült például 2010-ben a zamárdi katolikus templomban, 2014-ben a ceglédi evangélikus templomban, 2015-ben a Kálvin téri református templomban, 2017-ben a Hold utcai református és a budavári evangélikus templomban.

³⁶ A continuo pozitív funkciója kibővült, amióta családi és liturgikus istentiszteletek kíséretét is ellátja. Ilyen funkcióra épültek egykor és épülnek ma is közepes nagyságú karorgonák (vö. FINTA 2002–2003). A kisorgona egyúttal lehetőséget ad kétorgonás darabok megszólaltatására is.

rú, kétmanuális Wittmayer csembalót is kapott ajándékba a templom.³⁷

A huszártoronyban lévő harangot a torony 1875-ös lebontásakor a felvidéki szmrecsányi gyülekezet kapta meg. 2001-ben egy pályázati lehetőségnek köszönhetően harangjáték beszerzésére nyílt lehetőség,³⁸ amelyen minden órában megszólal az adott hét jellemző korálja, illetve karácsonyeste élő harangkoncert.³⁹

Historikus kisorgonák a Deák téri templomban – múlt és jövő

2013-ban új fejezet is kezdődött a Deák téri orgonás életben, amikor először a torvaji, majd a nagyvázsonyi templom művészi igényességgel restaurált kis hangszere került ideiglenes használatra a templomba.⁴⁰ Mindkét pedál nélküli pozitív rövid oktáv hangterjedelmű, hangolásuk középhangos. A restaurálásukat az AeriOrgona Kft végezte. Szakmai körökben és érdeklődők között is nagy figyelmet keltettek és egyértelmű elismerést arattak ezek az orgonák.

Felirat a nagyvázsonyi templom restaurált orgonáján. Fotó: Kormos Gyula

A több száz éves hangszerek ügye egyúttal a jövő szempontjából is aktuális. Az ilyen kincsekért érzett felelősség különösen erősen vetődik fel olyan esetekben, ahol egy régi hangszernek igazában véve már nincs gazdája, sőt helye

³⁷ A hangszer a bajor testvéregyház ajándékeként Siedfried Erdinger közvetítésével érkezett a templomba (Dobozy Borbála és Kamp Salamon közlése alapján).

³⁸ A harangjátékot ismertető brossúra nyomán. A harangokat Hollandiában öntötték. Az ütőmechanizmust és az azt működtető, memóriával ellátott szerkezetet a Szabados és Társa Kft. készítette. 2010-ben az óraszerkezetet és az elektronikát a Kapui Gyula vezette Bimm-Bamm Csoport újra cserélte, így azóta GSM-vezérlésű az óra, és SD-kártya alkalmazásával számítógéppel vagy laptoppal működik a programozás.

³⁹ Ezekről a hangszerekről az *Oltalom a zivatarban 2.* kötetében olvashatunk bővebb ismertetést (FINTA 2019a).

⁴⁰ A torvaji orgona először 2013-ban, a nagyvázsonyi 2015-ben került egy évnél rövidebb időre a Deák térre. A torvaji 2017 tavaszán a reformáció jubileuma alkalmából rendezett időszak kiállításon, a Nemzeti Múzeumban volt újra Budapesten látható, hallható, majd ismét Deák téren került ideiglenes felállításra.

A torvaji orgona a Deák téren.

Fotó: Finta Gergely

helyezése és a Deák téri templomban való felépítése lenne, amelyre pályázati keret adhat lehetőséget. Ennek elbírálása még folyamatban van, így e helyen csak reménységünknek adhatunk hangot, hogy a múlt e pusztulásra ítélt értéke megmenthető lesz, és a jövő egyházzenejét szolgálhatja majd.

Ötven plusz tíz év orgonás szolgálata a Deák téren

Trajtler Gábor ötvenéves aktív tevékenységének köszönhetően az orgona szerepe kiszélesedett. A zenei munka gerincét a sokszínű istentiszteleti élet alapozza meg. Az énekverses rend szerint tartott főistentiszteletekhez szervesen kapcsolódik az orgonazene. Trajtler Gábor szolgálatában különös hangsúlyt kapott a főének előtt játszott nagyobb szabású, az időszaknak megfelelő karakterű prelúdium. Az utóbbi évtizedben ezt a szerepet átvette az istentiszteletek elején hallható nagyobb orgonadarab, míg a főéneket mindig egy hozzá szorosan kapcsolódó korálelőjáték vezeti be.

Hosszú tradíciója van már az évi 12-15 alkalommal megrendezett kantátazenés istentiszteleteknek is. A Lutheránia mindig az adott ünnepre rendelt kompozíciót adja elő. Ezek nyomán bontakozott ki a 2019-ben immár harmincadik alkalommal megrendezésre kerülő Bach-hét június első teljes hetében.

Az istentiszteleteken ezeken kívül alkalmanként énekes- vagy kamarazenei darab szólal meg a liturgiához kapcsolódóan. A 9 órai istentiszteleteket havonta egyszer családi, egyszer pedig liturgikus formában tartják. Az esti alkalmak közül itt az egész évben megrendezett orgonazenés áhítatókat kell kiemelnünk. KEMÉNY Lajos korábban idézett cikke (1939) alapján tudhatjuk, hogy már 1937-től voltak zenés áhítatok a Deák téren, de rendszeressé 1985 után vált ez a műfaj.

A Trajtler Gábor által életre hívott sorozat keretét az elején köszöntés és ének, a végén pedig Miatyánk és áldás képezi. A műsor két részét rövid prédikáció tagolja. A mű-

sort általában az előadó választja egy mottó köré rendezve. A programok vezérfonalát sokszor az egyházi esztendő adja, de volt olyan alkalmunk is, amikor egy műsor keretében az egész egyházi év lepörgött az ünnepekre jellemző korálfeldolgozások sorozatában. Érdekesség még, amikor egy-egy szerző ciklikus műve szólal meg.⁴¹ Többször szerepelt egy műsorban két vagy több kompozíció úgy, hogy rajtuk keresztül szerzők és zeneművek kölcsönhatása mutatkozott meg. Az utóbbi évek újítása, hogy évi két-három alkalommal orgonabemutató is kapcsolódik a zenés áhítathoz. Tapasztalatunk szerint sokak számára ez jelentette az első közelebbi találkozást az orgonával.

A sorozat eddigi 34 évadja alatt több mint 160 orgonaművész játszott a Deák téri templomban. A közreműködők kiválasztásában a népszerűség másodlagos. Fontos szempont azonban, hogy az ismertebb és több évtizedes tapasztalattal rendelkező művészek mellett bemutatkozási lehetőséget kapjanak fiatal, pályakezdő orgonisták, valamint szeretnénk minél teljesebb számban teret adni a művészdiplomával rendelkező evangélikus orgonaművészeinknek is, és törekszünk több kiváló, külföldön tevékenykedő, magyar származású kolléga meghívására is. A zeneakadémiai orgonatanaszak immár rendszeresen visszatérő vendég, de szerepeltek már az egyházzenei tanszék és orgonista doktoranduszhallgatók is. Külföldi kollégák meghívására átlagosan évente két-három alkalommal nyílik mód.⁴²

A sorozat egyik legfontosabb sajátága a folytonosság. Mióta 1985-ben Trajtler Gábor megalapította, minden hónap utolsó vasárnapján megrendezésre kerül. Meggyőződésem, hogy a központi elhelyezkedés, a szép hangú és kiemelkedő jelentőségű orgona mellett ez a harmadik legfontosabb oka annak, hogy kialakult egy törzsközönség, amelynek köszönhetően alkalmanként 120-200 hallgatóra számíthatunk.

2018 tavaszán kérdőív formájában visszajelzést is kértünk látogatóinktól. A huszonkilenc válaszadó közül huszonegyen csaknem minden alkalommal résztvevői a sorozatnak. Legfőbb vonzerőként legtöbbször (19-22 szavazat) a Deák téri orgonát, a közreműködők és műsorok változatos összeállítását, valamint az alkalmak istentiszteleti keretét jelelték meg. Többen kiemelték a templomban ideiglenesen elhelyezett historikus orgonák megismerésének lehetőségét is.

A közreműködők a templom orgonája és a historikus hangszerek mellett értékelni szokták az istentiszteleti keretet, valamint a nyitott, befogadó közeget és jó látogatott-

ságot. Talán ezek azok a szempontok, amelyekkel a főváros gazdag kulturális kínálatában megtalálta sajátos és megbecsült helyét és szerepét ez a sorozat. Ez biztosítja a töretlen lelkesedést a Deák téri orgonazenés áhítatok iránt akkor is, amikor örvendetes módon egyre szaporodik a színvonalas orgonák és orgonaestek száma Budapesten.

A zenés áhítatoknál lényegesen szerényebb, de fontos szolgálatot teljesít a 2010-es években indított, nyári orgonameditáció-sorozat szerdánként 17 órai kezdettel, amelyen a pesti evangélikus templomokban tevékenykedő, felfokú végzettséggel rendelkező orgonisták szolgálnak.

Az orgonás programok között újdonság, hogy különböző korosztályoknak is szervezünk orgonával ismerkedő alkalmakat, legyen szó akár a templom nagyorgonájáról, akár az ideiglenesen nálunk elhelyezett historikus pozitívokról. Ezek közönsége legtöbbször a gyülekezet Kisdeák óvodája, de családos nap keretében is tartottunk már orgonabemutatót, és családos táborok keretében is szerveztünk ilyen programot.

A Deák téri orgonák történetének általánosítható tanulsága, hogy bár mindenkiiben él egyfajta kép az általános „orgonahangról”, valójában különböző adottságú és stílusú, különböző ízlést tükröző hangszerekről beszélhetünk. A stílusok sokszínűsége talán minden más hangszernél jobban megjelenik az orgonákon. Ez azzal magyarázható, hogy ez a rendkívül összetett hangszer integrálta magába minden kor legfejlettebb technológiáját, és hangzásának komplexitásával követte az egyes korok igényét és ízlésvilágát.⁴³

Az utóbbi évek művészetszemléletének fontos felismerése, hogy ha a korábbi fennmaradt értékeket mindenkor újra és újra saját képére formálja, azzal nemcsak kincsek mennek veszendőbe, de az eredmény is bizonyosan felemás lesz. Ha viszont a lehető legmélyebben megértve, előző korszakok mesterműveit megőrizzük, és újra megelevenítjük a régit, azzal sokkal inkább gazdagodást érhetünk el. Ez kiemeríthetetlen inspirációt jelent az előadói praxis számára, és így a hallgatók is ihletett produkciókkal gazdagodhatnak.

Mindeközben nem véletlen, hogy a Deák téri orgonátörténetben újra és újra a barokk stílus jelenik meg viszonyítási pontként, hiszen ekkor keletkezett az evangélikus egyházzene legsajátosabb és legjelesebb értékeinek jelentős része, beleértve természetesen és mindenekelőtt Bach művészetét.

Istentiszteleti orgonás szolgálatban, a gyülekezet és a Lutheránia kíséretével vagy zenés áhítatokon, orgonameditációkon és orgonabemutatókon egyaránt eszközzé válhat az orgona maradandó zenei kincsek megszólaltatójaként és új művek inspirálójaként, bekapcsolva előadót és hallgatót a mindenség istendicséretébe.

⁴¹ Ilyen programmal mutatták be a Zeneakadémia orgona tanszékének hallgatói J. C. F. Fischer sorozatainak keresztmetszetét, máskor pedig a kiemelkedő cseh kortárs szerző, P. Eben *Jób* című meditáció-ciklusát hallhattuk.

⁴² Egyik legérdekesebb programunk 2016-ban a Föld Sója találkozók keretében rendezett közép-európai orgonadélután volt, amelyen a találkozó részt vevő országok egy-egy orgonista képviselője, összesen hat (német, lengyel, cseh, osztrák, erdélyi és magyar) művész működött közre saját hazájuk zenéjét bemutatva.

⁴³ Ebből fakad, hogy a romantika idején egyre nagyobb hangszerek épültek, amelyek összességében egyre nagyobb hangtömeget képviseltek, de egyúttal megjelentek bennük azelőtt sohasem hallott halk és misztikus regiszterek.

Hivatkozott művek

- Deák téri orgonazene 2011. CD-lemez. J. S. Bach, D. Buxtehude, G. Gabrieli, Kodály Z., Liszt F., Szokolay S., Trajtler G. művei. Előadók: Finta G., Mekis P., Trajtler G. Budapest, 2011.
- DOLESCHALL, E. A. 1887. *Das erste Jahrhundert aus dem Leben einer hauptstädtischen Gemeinde*. Budapest.
- EOL Pesti Egyház és Magyar Egyház jegyzőkönyvei. Evangélikus Országos Levéltár.
- FABINY Tibor (id.) 2000. *Az első kövek*. Budapest.
- FINTA Gergely 2002–2003. Az orgona helye az evangélikus templomban. *Magyar Egyházzene*, X. évf. 2–3. sz. 197. kk.
- FINTA Gergely 2013. A torvaji orgona a Deák téren. Őszi levél. A PEE Deák Téri Egyházközség hírlevele. Budapest.
- FINTA Gergely 2015. Ismét egy historikus orgona a Deák téren. Adventi levél. A PEE Deák Téri Egyházközség hírlevele. Budapest.
- FINTA Gergely 2019a. Orgonák a Deák téri templomban. In: Zászkaliczky Péter (szerk.): *Oltalom a zivatarban*. 2. köt. Budapest. 353–366. o.
- FINTA Gergely 2019b. Zenés áhítatok, templomi koncertek az egyház nyilvános szolgálatában. Deák téri tapasztalatok. In: Orosz Gábor Viktor (szerk.): *Teológia és nyilvánosság. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest.
- GERGELY Ferenc 1972. A Deák téri templom orgonájának ismertetése. In: Hans Klotz: *Az orgonáról*. Ford. Gergely Ferenc. Budapest. *Jegyzőkönyv a Deák téri templom Angster-orgonájának szakmai átvételéről*. Budapest, 1901.
- KEMÉNY Lajos 1939. Új orgonát a Deák téri templomba! *Evangélikus Családi Lap*, január 20.
- KORMOS Gyula 2007. *A torvaji evangélikus templom orgonájának restaurálási terve*. Budapest.
- KORMOS Gyula 2008. *A nagyvázsonyi evangélikus templom orgonájának restaurálási terve*. Budapest.
- KRÄHLING János 2019. A Deák téri evangélikus templom építésének története a felszentelés után. In: Zászkaliczky Péter (szerk.): *Oltalom a zivatarban*. 2. köt. Budapest. 367–393. o.
- LÁZIN Miklós András 2007. Bukszanéző a Horthy-korból. *Mfor.hu*, http://www.mfor.hu/cikkek/Bukszanezo_a_Horthy_korbol.html.
- PAP Ferenc 2006. *A nagykőrösi református templom orgonájának építéstörténete 1853–1893 között*. Nagykőrös.
- Rieger Ottó Királyi Udvari Orgonagyár: *Költségvetés a Deák téri templom orgonájának átalakítására*. 1943. szeptember 15.
- SOLYMOSSI Ferenc – CZÁR Attila 2005. *Magyarország orgonái*. Kiskunhalas.
- SULYOK Imre é. n. Zalánfy Aladár. *Zeneakadémia*. http://zeneakademia.hu/lexikon_nagy_elodok/zalanfy-aladar-1691.
- SZILÁGYI Gyula 1987. *A Deák téri evangélikus templom orgonája*. Kézirat. Budapest.
- TRAJTLER Gábor 1997–1998. Az orgonareform-mozgalom és a 25 éves Deák téri orgona. *Magyar Egyházzene*, V. évf. 1. sz. 65. kk.
- TRAJTLER Gábor 2004. Zalánfy Aladár, az eszményi célt adó orgonaművész. In: Zászkaliczky Péter (szerk.): *Lutheránia. A Pesti Evangélikus Egyház százéves énekkarának története 1904–2004*. Budapest. 45 kk.
- ZALÁNFY Aladár 1933. Az orgona mint liturgikus hangszer. *Protestáns Szemle*, 169–176. o.
- ZÁSZKALICZKY Péter (szerk.) 2011. *Oltalom a zivatarban*. 1. köt. Budapest.

Gyülekezeti énekek Balassi Bálint és Rimay János Istenes éneki kiadásaiban

■ H. HUBERT GABRIELLA

2018. november 11-én, a Deák téri templomban tartott Márton-napi ünnepségen értékes kéziratokat és nyomtatványokat adott át az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) főigazgatója, Tüske László az evangélikus egyháznak.¹

Az Istenes énekek kiadásai

Az átadott nyomtatványok között található Balassi Bálint és Rimay János *Istenes énekinek* (a továbbiakban: *Istenes énekek*) két kiadása is. A 17. század legnépszerűbb magánáhitatot szolgáló énekeskönyve 1632 és 1806 között mintegy ötven kiadásban jelent meg. A gyakori használat miatt a

kiadásoknak csak egy-egy példánya őrződött meg az utókor számára. Mindegyik példány kiadás-, illetve könyvtörténeti szempontból értékes nyomtatvány.

Az Evangélikus Országos Gyűjtemény – Evangélikus Országos Könyvtár a most átadott két példánnyal (1–2.) együtt már az *Istenes énekek* négy kiadását őrzi (a címek mai helyesírásra átirrt formában):

1. [*Istenes énekek*. Lőcse, 1670.] Cím lap nélkül. – Korábbi tulajdonos: Radvánszky Béla Könyvtára, Sajókaza, majd OSZK-letét. Jelzete: EOK R 1.657.

2. *A' tekintetes és nagyságos vitéz úrnak, Gyarmathi Balassa Bálintnak Istenes éneki*. Nagyszombat, 1699. – Korábbi tulajdonos: Radvánszky Béla Könyvtára, Sajókaza, majd OSZK-letét. Jelzete: EOK R 1.658.

¹ STIFNER-KÓHÁTI 2018; H. HUBERT 2019.

3. *A' néhai tekintetes nagyságos vitéz úrnak, Gyarmati Balassa Bálintnak, és ama' jó emlékezetű néhai nemzetes Rimai Jánosnak, igaz hazafiainak és a magyar nyelv két ékességének Istenes éneki.* Lőcse, 1690. – Korábbi tulajdonos: Luther Könyvtár és Múzeum. Jelzete: EOK R 1.424.

4. Lőcse, 1720 (hamis az impresszum, valójában Pozsonyban, 1635 körül nyomtatták). – Korábbi tulajdonos: Podmaniczky Géza és Degenfeld-Schomberg Berta, akik 1891-ben vásárolták 6 forintért. Jelzete: EOK R 1.393.

Az *Istenes énekek* törzsanyagát Balassi Bálint és Rimay János vallásos énekei adják. A szerkesztők azonban hol át szerkesztették, hol kibővítették a meglévő énekanyagot, vagy éppen elhagytak belőle énekeket. Az irodalomtörténészek a protestáns kiadások két típusát különböztetik meg. A rendezetlen kiadásokban Balassi és Rimay énekei még nincsenek szétválasztva egymástól, míg a rendezettekben ez már megtörtént. A harmadik típust a katolikus kiadások adják.

Balassi Bálint (1554–1594) és tanítványa, Rimay János (1570 körül – 1631) az *Istenes énekek* első kiadása idején (1632) már halottak voltak. Nem állnak rendelkezésünkre a költők saját keze által írt verskéziratok (egy kivételével). Életükben nem jelentek meg nyomtatásban a verseik (kivéve Rimaynak a Balassi testvérek halálára írt gyászversei). Egy-egy ének hiteles szövegének a megállapítása ezért bonyolult feladat: szükséges a kéziratos és nyomtatott hagyomány kritikai vizsgálata, a kéziratos és nyomtatványok egymáshoz való viszonyának az elemzése.² Az *Istenes énekek* korai kiadásai segítenek a 17. század közepén másolt *Balassa-kódex*³ datálásában is.

Gyülekezeti énekek az Istenes énekek kiadásaiban

A protestánsok istentiszteleten kívüli magánáhítatának alkalmaira a 16. században elsősorban a gyülekezeti énekeskönyvek szolgáltak. Az énekeket otthon vagy egyéb alkalmakon imádságként olvasták vagy énekelték. A gyülekezeti énekeskönyveknek ez a funkciója napjainkig megőrződött. Mellette azonban kialakult az egyéni áhítatot szolgáló énekeskönyvek típusa is, amelyek közül a 17. században a legnépszerűbbé az *Istenes énekek* kis formátumú, könnyen hordozható típusa vált.

Annak a néhány gyülekezeti éneknek a szövege, amely bekerült az egyes kiadásokba, hozzájárulhat a gyülekezeti énekeskönyvekben megőrzött szöveghagyomány – amely egyes énekversek esetében napjainkig eltart – árnyalásához. A szerkesztők egyéni ízlése, az énekek egyes szám első személyben szóló könyörgése és dicsérete mellett a morális intés-tanítás is alkalmassá tehetett egy-egy szöveget arra, hogy bekerüljön a magánáhítati énekek közé.

² A kiterjedt szakirodalomból lásd KLANICZAY 1957; SZABÓ 1983; SINKA–VADAI 2011; VADAI 2015.

³ Ugyancsak a 2018. november 11-ei ünnepeken adta át az OSZK az Evangélikus Országos Könyvtárnak a *Balassa-kódexet*, amely Balassi verseinek egyedülállóan értékes forrása, a 17. század közepén másolták.

Típusokba rendezve, a teljesség igénye nélkül, néhány gyülekezeti ének útja az *Istenes énekek* kiadásaiban:

1. Gyülekezeti énekeskönyvekben és az *Istenes énekek*-ben is megjelent, hol mindkettőben, hol pedig az egyikből végleg átkerült az ének a másikba:

– Balassi Bálint három vallásos verse – *Adj már csendeséget* (RPHA 2007); *Bocsásd meg, Űristen, ifjúságomnak vétékét*⁴ (RPHA 185; EÉ 404⁵); *Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten* (RPHA 1186) – a kéziratos terjedés mellett elsősorban az unitárius gyülekezeti énekeskönyvek⁶ és néhány iskolai célra is alkalmas evangélikus énekeskönyv felé találta meg az utat.

– A 23. zsoltár parafrázisa – *Az Űristen nekem édes táplálóm* (RPHA 152) – először Huszár Gál 1574-es graduál-énekeskönyvében jelent meg. Szinte valamennyi gyülekezeti énekeskönyvben kiadták, majd a 17. század második felében bekerült az *Istenes énekek* egyes kiadásaiba is.

– A nyelv bűneit részletező és ostorozó hosszú, moralizáló-tanító ének – *A gonosz természet megromlásáról* (RPHA 7) – már a 17. század elején kikopott a gyülekezeti gyűjteményekből, s végleg átkerült az *Istenes énekek*-be.

– Valószínűleg Rimay János írta a 86. zsoltár parafrázisát. *A jó hitű ember szelíd e világon* (RPHA 14) kezdetű ének 1602-től jelent meg gyülekezeti énekeskönyvben. A szöveg több változatban élt. A szöveghagyomány alakulását a Rimay-ének kritikai kiadása tisztázhatja majd.

– *A Warum betriübst du dich, mein Herz* kezdetű ének⁷ fordítása – *Mire bánkódom, ó te, én szívem* (RPHA 999) – 1590-től kezdve kereste a helyét a protestáns gyülekezeti, illetve imaénekeskönyvekben, mígnem eljutott az *Istenes énekek*-be is. Az evangélikus hagyományozódást szentesítette, hogy a 17. század végén bekerült a *Zöngedező mennyei karba*, majd innen a 18. századi Új zengedező mennyei kar kiadásaiba.

– Az *Istenes énekek* kiadásainak református vonalában többek között két lelkész, Pécseli Király Imre és Kanihsai Pálfi János énekei is helyet kaptak, köztük olyanok is, amelyek nem jutottak el a gyülekezeti énekeskönyvekig.⁸

2. Nem talált utat a gyülekezeti énekeskönyvek felé Rimay János éneke: *Adjunk hálát Istenünknek* (RPHA 3516). A 17. században az *Istenes énekek* tizenhárom kiadásában jelent meg. A címe szerint – *Post concionem dicenda* – istentiszteleten prédikáció utáni gyülekezeti éneknek szánták:

Adjunk hálát Istenünknek,
Velünk jól tett Teremtőnknek,

⁴ A három ének közül a legelterjedtebb. Megjelent katolikus kiadványokban és Szenci Molnár Albert 1612-es oppenheimi énekeskönyvében is (lásd még KLANICZAY 1957, 314–316. o.).

⁵ Az *Istenes énekek*-ben előforduló, ma is énekelt, az *Evangélikus énekeskönyv*-ben található énekről lásd ECSEDI 2017.

⁶ Az okok és az unitárius szöveghagyomány elemzését lásd HEVESI 2018, 206–242. o.

⁷ Lásd az énekhez Johann Sebastian Bach kantátáját: BWV 138.

⁸ Lásd pl. EÉ 50, 365, 412.

Ifjak, menyek, kis gyermekek,
Hallgatói igéjének,
Ki most megint legeltetett,
Szent igéjével éltetett.

Mi is öreg népek, s vének,
Szolgáljunk ő felségének,
S könyörögjünk szent nevének,
Kedvezzen éltünk vétkének,
Mondván: Uram vagy hatalmas,
Légy azért nekünk irgalmas.

Vigasztalj meg keservünkben,
Segélj minket szükségünkben,
Emelgess is esetünkben,
Erősíts kísértetünkben,
Töltsd be nekünk fogadásod,
S tartsad rajtunk áldomásod.

3. Az *Istenes énekek* katolikus kiadásaiba (Bécs, 1633; Nagyszombat, 1699) is kerültek gyülekezeti énekek. Így például Németi Ferenc tokaji várkapitány (†1565) hosszú zsoltárparafraízisa (44. zsoltár), a *Nagy keserves szívvel könyörgének* kezdetű (RPHA 1035), amely a 17. században a katolikus kiadványokon kívül már csak három lőcsei gyülekezeti énekeskönyvben jelent meg.

Szegedi Gergely református lelkész (†1566) éneke – *Szánja az Úristen híveinek romlását* (RPHA 1300) – a 16. században gyülekezeti énekeskönyvekben jelent meg. Az 1566-os felföldi tatárdúlásról szóló siralomének hosszúsága (50 strofa) és aktuális eseményhez kötöttsége miatt kikerült a gyülekezeti énekeskönyvekből: a 17. században már csak egy bártfai kiadásban, valamint a két katolikus *Istenes énekek*ben jelent meg.

A Trajtler Gábor vezetésével készült 1982-es *Evangélikus énekeskönyv* jó példát mutat arra, hogy az elmúlt korok énekkincstárából érdemes bőven merítenünk. Balassinak és Rimaynak egyes vallásos énekei nem jelentek meg

a 16–17. századi gyülekezeti énekeskönyvekben, ma mégis énekeljük őket: *Áldj meg minket, Úristen, a te jóvoltodból* (RPHA, 78; EÉ 323); *Ó, én kegyelmes Istenem* (RPHA, 1109; EÉ 406); *Mi Urunk, édes Atyánk* (RPHA 3001; EÉ 233).

A 2007-es *Gyülekezeti liturgikus könyv* folytatta ezt az utat. A jövő énekeskönyveinek bővítései során a szerkesztők a múlt kincsestárából még bőven, akár az *Istenes énekek* kiadásaiból is meríthetnek.

Hivatkozott művek

- ECSEDI Zsuzsa (szerk.) 2017. *Énekkincstár. Evangélikus énekeink kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest.
- H. HUBERT Gabriella 2019. A Balassa-kódex vándorútja. Irodalmi és történelmi ritkaságok evangélikus őrzésben. *Lyukasóra*, 28. évf. 1. sz. 22–24. o.
- HEVESI Andrea 2018. „...velünk együtt énekeljenek és imádkozzanak az Úrnak”. A 17. századi unitárius gyülekezeti ének. Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete, Budapest.
- KLANICZAY Tibor 1957. Hozzászólás Balassi és Rimay verseinek kritikai kiadásához. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, XI. évf. 265–338. o.
- HORVÁTH Iván – H. HUBERT Gabriella – FONT Zsuzsa – SZÖNYI Etelka et al. 1992. *Répertoire de la poésie hongroise ancienne* [RPHA]. 1–2. köt. Paris.
- SINKA Zsófia – VADAI István 2011. Fától az erdőt. Balassi Bálint istenes énekeinek szövegkritikai problémáiról. *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, 30. évf. 412–426. o.
- STIFNER-KÖHÁTI Dorottya 2018. Kéziratos kincs került vissza evangélikus kézbe. A Széchényi Könyvtár átadta egyházunknak a Balassa-kódexet. *Evangélikus Élet*, 83. évf. 47–48. sz. 22–23. o.
- SZABÓ Géza 1983. *Balassi Bálint és Rimay János Istenes énekei*. Budapest.
- TRAJTLER Gábor 2009. *Evangélikus énekeskönyv – 1982. Lelkipásztor*, 84. évf. különszám. 20–45. o.
- VADAI István 2015. Balassi, Rimay és Szenci Kertész Ábrahám. Az Istenes énekek kiadástörténetének új modellje 1. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 119. évf. 433–467. o.

Felix Mendelssohn Bartholdy, az egyházzene-igazgató

■ KINCZLER ZSUZSANNA

Az egyház liturgiája a 19. század elején

A felvilágosodás és racionalizmus szellemi irányzata számos értéke ellenére a vallási élet elsilányulásához vezetett. A protestáns liturgikus tradíció összeomlott. A felvilágosodás embere az ésszel felfogható és megtapasztalható dolgokra összpontosított. Minden, ami értelemmel felfoghatatlan volt, elhajlásnak minősült. A kultúra szakított

történelmi kapcsolatával, az egyházzal. Polgári kultúra volt kialakulóban, amely tudatosan kívánt búcsút mondani számos korábbi hagyománynak. A társadalomban növekedett az egyház iránti közöny. Megindult az állam és az egyház szétválásának folyamata, s ahol ez nem történt meg, például Poroszországban, az abszolutista uralkodók az egyház, sőt az egyház istentiszteleti élete felett is teljhatalomra tettek szert.

Az evangélikus egyházzene a megelőző korokban nagyban épített az iskolai kórusokra. Míg a latin iskolákban a zene tanításnak központi szerep jutott, a tudományok fejlődésével, az új típusú gimnáziumok kialakulásával a zeneoktatás háttérbe szorult. Az egyházzene leértékelődésével a kántorok korábbi magas társadalmi rangja megingott. A liturgia fokozatos leépítésével az istentisztelet zenei elemei egymás után tűntek el. Általános gyakorlatban csak a gyülekezeti énekek maradtak. Az orgona elvesztette liturgikus funkcióját, viszont a gyülekezeti énekek szinte kizárólag orgonakísérettel szólalhattak meg, így a hangszer és a hangszerjáték mellékszereplővé vált. Korábban az énekkarok nem pusztán a jövő kántorait, de a jövő lelkészeit is nevelték. Az énekkarok eltűnésével karöltve tehát a lelkészek zenei képzettsége is fokozatosan romlott. A lelkészek ugyanakkor sok esetben teljes szabadságot élveztek liturgiai kérdésekben. A felvilágosodás eszmei csúcspontját az 1770-es években érte el a német teológiában.

A lassú visszarendeződés első jelei már a 19. század elején jelentkeztek, gyökerei a 18. század utolsó harmadában megszülető német idealizmus bámulatos szellemi gazdagságában keresendők. Kritikai korszak, zsenikorszak, klasszicizmus és romantika mind-mind a német idealizmus talaján születtek (HEUSSI 2000, 393. o.).

Poroszországban III. Frigyes Vilmos – elődeivel ellentétben – nagy érdeklődést mutatott az egyház ügyei és a liturgikus kérdések iránt. Agendabizottságot hozott létre, amelynek munkájában maga is részt vett. E munkának a napóleoni háborúk pár esztendőre gátat szabtak, de lezárultuk után új intézményrendszer alakult ki. 1808-tól az egyházi ügyek az Oktatási és Kulturális Minisztériumhoz tartoztak Poroszországban. A művészet, tudomány és vallás kérdései egy kézbe kerültek, a porosz zenei életet új alapokra helyezték. 1809-től újra előtérbe került a liturgia megújításának szükségessége. Állami feladatnak tekintették a művészi zene támogatását és ösztönzését. Zelter, Schiller, Goethe, Schleiermacher személyében igen jelentős személyiségek álltak az ügy mellé.

A nagyszerű pártolók és gondolatok mellett, a lassan munkálkodó bizottságok munkáját megelégedve 1816-ban a király, III. Frigyes Vilmos önálló liturgiát vezetett be Potsdamban. A porosz agenda ezen első változata nem hasonlított sem a lutheránus, sem a református szertartásra, hiszen a király a liturgikus kérdéseket laikusként szemlélte. Saját akaratát, katonai gondolkodását érvényesítette. Ennek egyik jeleként orosz mintára férfikarok bevonását írta elő az istentiszteleti életben. Saját elképzelései mellett kitartott, figyelmen kívül hagyva az egyházból érkező, fokozatosan erősödő kritikákat. 1821 karácsonyán jelent meg a *Kirchenagende für die Kgl. Preußische Armee*, amelynek második javított kiadása már a *Kirchenagende für Hof- und Domkirche in Berlin* nevet viselte, azaz az eredetileg csak a hadsereg számára készített agenda javított kiadása már kikerült a garnizon falain kívülre, általános érvényt nyert. Kemény

kritika és harc árán nőtt ki ebből az 1829 és 1838 között provinciális függelékekkel ellátott *Agende für die evangelische Kirche in den Königlich Preußischen Landen*.

Az új istentiszteleti rendek, illetve agenda használatát sokszor a szó valódi értelmében kellett „kikényszeríteni”. Sok más indok mellett szerepet játszott ebben a porosz protestáns unió bevezetése is. A király számára a reformáció háromszáz éves évfordulója kedvező alkalomnak kínálkozott a protestáns unió bevezetésére. 1817 szeptemberében III. Frigyes Vilmos kiáltványban szólította fel népét az ünnep alkalmából az úrvacsora közös rend szerinti kiszolgáltatására.

De a kritikák között szerepelt a hangsúlyozott lutheri hatás érvényesülése, a református tradíciók elnyomása, a gyülekezet szerepének háttérbe szorítása, valamint a lelkész és az énekkar között megosztott felelgetős formák erősödése, visszavezetése, amelynek katolizáló jelleget tulajdonítottak.

Friedrich Schleiermacher berlini teológus mind az agenda, mind a protestáns unió fő ellenzői közé tartozott. Az 1840-ben trónra kerülő IV. Frigyes Vilmos az uniót aztán csak szervezeti uniónak tekintette.

Felix Mendelssohn Bartholdy

A Mendelssohn család és Berlin város kapcsolata a látszat ellenére korántsem volt felhőtlen. A zsidók emancipációjának korában a család komoly küzdelmet vívott az el- és befogadásért. Felix Mendelssohn Bartholdy nagyapja, Moses Mendelssohn (Mausche mi-Dessau) 1743-ban földönfutóként érkezett Berlinbe, a „vágóállatok és zsidók” számára fenntartott városkapun. Barátságot kötött a felvilágosodás híres filozófusaival, Kanttal, Lessinggel és Herderrel. Igen hamar vált a kor jelentős filozófusává, egyéb munkái mellett németre fordította a Zsoltárok könyvét.

Moses Mendelssohn fia, Abraham bankár lett. A Mendelssohn bankház biztos anyagi háttérrel teremtett négy gyermeke – Felix, Fanny, Rebecka és Paul – oktatásához és neveléséhez. A család a keresetségben kapta a Bartholdy nevet. Abraham Mendelssohn lánya konfirmációjára így írt:

„Hogy Isten van-e? Hogy mi Isten? Hogy lényünk egy része halhatatlan-e, miután a másik része már elporladt, tovább él-e? És hol? És hogyan? – Mindezt nem tudom, és ezért erről soha semmire sem tanítottalak. Ámde azt tudom, hogy benned és bennem és minden emberben örök hajlam él minden jó, igaz és helyes iránt, és hogy van lelkiismeret, mely int és vezet, ha eltévelyednénk tőle. Ezt tudom, ebben a hitben élek, és ez a hit az én vallásom. [...] Hitvallásoddal teljesítetted, amit a társadalom kíván tőled, és keresztény nő a neved. Ám most légy az, amit emberi kötelességed követel tőled, légy igaz, hű és jó. [...] Figyelj szüntelenül lelkiismereted szavára, elkábítani lehet ugyan, de rászedni soha, s így elérheted e föld legteljesebb boldogságát: a magaddal való kiegyenlítetttséget és megelégedést.” (HENSEL–HONTI 1979, 43. o.)

A Mendelssohn gyerekek igen alapos zenei nevelést kaptak, több hangszeren játszottak, komponálni tanultak. A zeneművészet mellett az édesapa nagy hangsúlyt helyezett más művészeti ágakra is, fontos volt az irodalomban való jártasság, az idegen nyelvek tanulása, a hosszabb családi utazások során Európa megismerése, a nyelvek gyakorlása. De nem maradhatott ki a rajzolás, a festészet, a sport, a lovaglás sem, valamint a társasági élet fontos része, a tánctanulás.

A testvérek közül Fanny (1805–1847) és Felix (1809–1847) igen szoros lelki közösségben élt. Különleges kapcsolatuk egyik jele, hogy ugyanabban az évben hunytak el. Fanny tavasszal bekövetkezett halálát testvére, Felix nem tudta feldolgozni.

Első zongoratanárjuk édesanyjuk volt. Zeneszerzést és zeneelméletet Carl Friedrich Zeltertől (1758–1832) tanultak, aki a berlini Singakademie vezetője volt, s így általa kapcsolódtak be az énekkari munkába is. Berlinben töretlen volt Johann Sebastian Bach szellemi öröksége. A második Bach fiú, Carl Philipp Emanuel (1714–1788) közel harminc évig (1740–1767) állt Berlinben Nagy Frigyes szolgálatában udvari muzsikusként.

A Singakademie széles repertoárján sok mű szerepelt. A zenetörténeti fordulatot azonban az jelentette, hogy a kortárs művek mellett behatóan foglalkoztak a megelőző korok zeneirodalmával is, a zenetörténetben visszafelé haladva egészen Palestrináig (1525–1594). Zelter mutatta be ifjú tanítványát az idős költőfejedelemnek, Johann Wolfgang von Goethének (1710–1748). Az első, 1821-es találkozást követően a költőóriás és az ifjú zeneszerző között mély barátság szövődött.

A felvilágosodás hatására a magas szintű művészi zene és az egyházzenei gyakorlat elvált egymástól. Véget ért, jelentősen átalakult a „kántortradíció”. Mendelssohn gyermekkori liturgikus élményeiről nem tudunk, de Berlinben feltételezhetően aligha lehettek. Valószínűbb, hogy egyházzenevel először a Singakademie-n találkozott, s liturgikus zeneművekkel és egyházi alkotásokkal Zelter keze alatt ismerkedett meg.

Míg kortársai, például Robert Schumann (1810–1856) nemigen foglalkoztak egyházzenevel, Mendelssohn élete minden szakaszában komponált egyházzenei műveket. Műveinek e csoportja igen sokrétű. Találunk közöttük a cappella motettákat, hangszerkíséretes kantátákat, zoltárfeldolgozásokat, liturgikus darabokat és oratóriumokat, orgonaműveket. Mendelssohn feldolgozott német és latin nyelvű szövegeket az evangélikus és a katolikus egyház számára. De készített zoltárfeldolgozást – a 100. zoltárt – a hamburgi zsinagóga számára is. Anglia második otthonává vált, így alkotott néhány darabot az anglikán istentisztelet számára is.

Nagyvárosi zenei ünnepeken Mendelssohn az 1830-as és '40-es években sokszor dirigálta saját műveit Angliában

és Németország-szerte. Ezek az alkalmak nem voltak liturgiához kapcsolhatók; ha a későbbi rövid berlini egyházzene-igazgatástól és a Dóm számára írt csekély számú műtől eltekintünk, művei nem konkrét liturgikus céllal születtek. Mendelssohn egyházzenei műveire a „zwischen Kirche und Konzertsaal” kifejezés a legtalálhatóbb.

1829 tavasza emblematikussá vált a zenetörténetben. Mendelssohn előadatta, maga dirigálta a nagyhéten Johann Sebastian Bach *Máté-passióját*.¹ A historizmus kezdetéről beszélünk, hiszen eleddig nem volt gyakorlat régi szerzők műveinek előadása, s bár Berlinben nyomon tudjuk követni a Bach-hagyomány ápolását, más városok esetében erről kevesebb adatunk van.

Berlinben Anna Amália² porosz hercegnő különleges zenei gyűjtemény birtokosa volt. Kottatárában számos 18. századi alkotás, Carl Philipp Emanuel Bach, Hasse, Graun, Händel, Haydn művei, de sok Johann Sebastian Bach-kézirat is megtalálható volt. Kantáták, *Máté-passió, h-moll mise*, motetták és a legtöbb zongoraverseny kézírata. A művek katalógusát Zelter már 1799-ben elkészítette, e gyűjtemény volt a Singakademie-n a Bach-tradíció ápolásának kiindulópontja is.

A *Máté-passió* partitúráját Mendelssohn 1823 karácsonyán, tizennégy évesen kapta ajándékba. Kisebb részleteit már korábban megismerte a Singakademie próbáin, s most végre egészenben tanulmányozhatta a művet. Nagy lelkesedésében mások érdeklődését is fel kívánta kelteni e mű iránt. Barátjával, Eduard Devrienttel³ fogott hozzá a mű előadásának előkészítő munkálataihoz. Nem volt egyszerű támogatókat találni, hiszen még maga Zelter sem állt egyértelműen az ügy mellé: „weltfremdes Werk”, azaz világtól idegen mű, száraz, dallamtalan, hosszú – emelte kifogásait Devrient emlékiratai szerint.

A *Máté-passiót* végül háromszor adták elő Berlinben, kétszer Mendelssohn és egyszer Zelter vezényletével. Fanny Mendelssohn szavaival élve fivére „einige wenige zweckmässige Abkürzungen”, azaz pár szükséges rövidítést hajtott végre. Nos, ez a pár változtatás valójában huszonkét tétel, köztük tizenegy ária (például *Buß und Reu; Ich will Dir mein Herze schenken*, lásd GECK 1967, 36–39. o.), négy recitativo és négy korál húzását jelentette! Az áriák kihúzásával a műben a fő hangsúly a kórus szerepére tevődött át. Mendelssohn nemcsak tételeket hagyott ki, hanem a hangszerelést is több ponton megváltoztatta, valamint jelentős módosításként klarinétokat is alkalmazott. Az előa-

¹ GECK, Martin 1967. *Der Wiederentdeckung der Matthäuspasion im 19. Jahrhundert*. Regensburg. 36–39. o.

² Anna Amália porosz hercegnő (1723–1787) Nagy Frigyes testvére. Orgonát, hegedűt és zeneszerzést tanult.

³ Philipp Eduard Devrient (1801–1877) Zelter növendéke volt, baritonista, színész, később színházigazgató. 1869-ben adta ki emlékezéseit: DEVRIENT, Philipp Eduard 1869. *Meine Erinnerungen an Felix Mendelssohn Bartholdy und seine Briefe an mich*. Leipzig.

dás szólistái az operaház énekesei közül kerültek ki, az énekkar létszáma százötvennyolc (!) fő volt. A zenekar a Julius Rietz⁴ alapította Philharmonische Gesellschaft volt, kiegészítve egy-két operaházi művésszel.

Az előadások sikerében nagy szerepet játszott a korabeli sajtó, különösen is Adolf Bernhard Marx⁵ és az általa kiadott *Berliner Allgemeinen Musikalischen Zeitung*. 1833-ig Berlinen kívül hat városban adták elő a *Máté-passiót*. A Singakademie Berlinben – a hagyomány szerint többnyire virágvasárnap – 1840-ig évente előadta Zelter, majd halála után Rungenhagen vezetésével. A mű történetében és a sokat emlegetett historizmusban azonban ez csak az első lépés volt, hiszen a berliniek fő kedvence továbbra is Graun *Der Tod Jesuja* maradt (1755),⁶ amelyet a királyi udvar támogatásával közel száz éven keresztül tartottak műsoron.

Mendelssohn városi zeneigazgatóként az egyházzene igazgatója is volt Düsseldorfban az 1830-as évek első felében. Itt a katolikus egyházzene felügyelete is a feladatkörébe tartozott. Arra törekedett, hogy a régi olasz reneszánsz és barokk kórusműveket (STRESEMANN 1984, 102. o.) a liturgiába kapcsolja, ezért kutatómunkát folytatott a vidék könyvtáraiban és archívumaiban. Palestrina, Lasso, Lotti, Pergolesi miséire és motettáira akadt, amelyeket aztán a kezdeti ellenállás ellenére sikeresen vezetett be több templomban is. Düsseldorfban úgy érezte, a mise integráns része az egyházzene, amit protestáns oldalon nem tapasztalt. A düsseldorfi protestánsok újpjetisták voltak, akiket *általánosságban* a kifejezett *művészetellenesség* jellemzett. Mendelssohn düsseldorfi éve alatt nem komponált egyházi műveket, intenzíven foglalkozott azonban a *Paulus-oratórium* megírásával, amelyet 1836 tavaszán saját vezényletével ugyanitt be is mutatott.

IV. Frigyes Vilmos trónra kerülése (1840) után szinte első lépésként törekedett a liturgia megújítására, s Berlinben az egész országra kiterjedő hatással az egyházzenei élet megerősítésére, újraélesztésére. A király elképzelése szerint e munka három fő pillérré támaszkodott volna: magas színvonalú zeneoktatás, a „wahre Kirchenmusik”, azaz az igazi egyházzene megszólaltatása az istentiszteleti életben, liturgiában, illetve nagy oratórikus művek komponálása, betanítása és előadása. Az ellátandó feladatokkal kapcsolatban választása a kezdetektől kizárólag Felix Mendelssohn Bartholdyra esett. Mendelssohn készséges volt, szívesen tett volna eleget a felkérésnek. Ebben az időben már Lipcsében élt, és

nagy hírnévre tett szert a Gewandhaus igazgatójaként. Az új posztért azonban kész lett volna Lipcsét elhagyni, és újra Berlinbe költözni. Erre több oka is volt. Személyes okai közt szerepelt a családjához való esetleges visszatérés, de vágyta a berliniek elismerését is, különösen azután, hogy Zelter halála után a Singakademie vezetését épp zsidó származására való tekintettel nem kaphatta meg, s e tüskét mélyen hordozta szívében. Ugyanakkor a protestáns egyházzene szolgálata, új művek, liturgikus darabok és oratóriumok komponálásának lehetősége is vonzotta a zeneszerzőt.

Ez a vállalkozás azonban igen rövid életű volt. 1841 és 1844 között folyamatos tárgyalások folytak Berlinben a tervek megvalósításáról, kivitelezésükre igazából azonban sohasem került sor. Mendelssohn hivatalos kinevezést 1843 nyarán kapott, de egyházzene-igazgatóként saját akaratát, művészi elképzeléseit egyáltalán nem tudta érvényesíteni, egy-két istentisztelet kivételével művei nem hangzottak fel, sőt el sem készültek. Saját műveinek, komponálási stílusának keresett liturgikus kereteket, de ezt nem találta meg Berlinben. A szigorúan hierarchikus keretek között a király és miniszterei, a lelkészek és Mendelssohn között még a párbeszéd is akadózott, nemhogy közös döntéseket tudtak volna hozni vagy egymás elképzeléseit elfogadni. Mendelssohn az istentisztelettel szemben magas esztétikai követelményeket támasztott, egységet kívánt a felhangzó zene és zeneművek esztétikai értéke és a felolvasásra kerülő szövegek, olvasmányok, imádások és prédikáció nyelvezetének esztétikai értéke között.

Bár Felix Mendelssohn Bartholdy a Dóm számára komponált még csekély számban később is műveket, de 1844-ben végleg távozott Berlinből. Rövid élete során az egyházzene liturgiába illeszthetőségének lehetőségét nem találta meg, igaz, a porosz agenda erre nem is kínált megfelelő lehetőséget.

Hivatkozott művek

- ALBRECHT, Christoph 1962. *Schleiermachers Liturgik*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.
- DEVRIENT, Philipp Eduard 1869. *Meine Erinnerungen an Felix Mendelssohn Bartholdy und seine Briefe an mich*. Leipzig.
- GECK, Martin 1967. *Der Wiederentdeckung der Matthäuspasion im 19. Jahrhundert*. Regensburg.
- HENSEL, Sebastian – HONTI Irma 1979. *A Mendelssohn család 1729-től 1847-ig*. Zeneműkiadó, Budapest.
- HEUSSI, Karl 2000. *Az egyháztörténet kézikönyve*. Osiris Kiadó, Budapest.
- KALB, Friedrich 1985. *Grundriss der Liturgik*. Ev. Presseverband für Bayern, München.
- LEUPOLD, Ulrich 1965. *Die liturgische Gesänge der evangelischen Kirche im Zeitalter der Aufklärung und der Romantik*. Bärenreiter, Kassel.
- STRESEMANN, Wolfgang 1984. *Eine Lanze für Felix Mendelssohn Bartholdy*. Stapp Verlag, Berlin.

⁴ Julius Rietz (1812–1877) komponista, dirigens, tanár, Zelter növendéke.

⁵ Adolf Bernhard Marx (1795–1866) Türk és Zelter növendéke volt. Zenetudományi doktorátust szerzett, s 1830-tól a berlini egyetem professzora lett. Händel- és Bach-művek, valamint a *Berliner Allgemeinen Musikalischen Zeitung* kiadója.

⁶ Carl Heinrich Graun (1704–1759) énekes, komponista. 1735-től állt a porosz udvar szolgálatában. Operaszerzőként Gluck fellépése után neve feledésbe merült.

Túlélünk vagy élünk? Helyben járunk vagy előre indulunk?

Zsinati programbeszéd*

■ HAFENSCHER KÁROLY (IFJ.)

Tisztelt Zsinat, kedves Testvérek!

A töletek és az Úristentől kapott lehetőség jó reménységével indulok. S ha a kérdéseim túlburjánzóak, és túl is szárnyalják is a ponttal vagy felkiáltójellel végződő mondatokat, abban bízom, hogy nem érti félre a tisztelt Zsinat és rajta keresztül egyházunk népe a számos kérdésemet. Az aggódo s ebből fakadóan nagy lendülettel előre igyekvő kérdéseimet.

Túlélünk vagy élünk? Helyben járunk vagy előre indulunk?

Hat évvel ezelőtt változásiállásról beszéltem, s már akkor is többen igyekeztek lehűteni. Most egyházszerető vágyaimban nem váltót próbálgatok állítani; korszakváltást kérek, új vágányokkal, új utakkal, új szerelvényekkel, új célokkal. Tudatosan fogalmazok így: korszakváltást kérek. Nem gondolom, hogy én tudnám ezt – akár csak egy kicsit is – motiválni. Nem hiszem, hogy az egyházvezetés, az országos presbitérium vagy a zsinat tudná ezt megtenni. Ehhez az egész egyház akarata, szándéka kell, cselekvési programja és tevékeny életakarása szükséges. S mindez csak az emberi oldal. Sokkal több imádság kell, Szentlelket hívó imádság, mert mi csak medret áshatunk (vagy tömíthetünk el), de a megújulást a Szentlélek adja. Őt pedig hívni és kérni kell. Kitartóan, tudatosan, hittel. Jézus maga biztat erre. „Ó, jöjj, teremő Szentlélek, / Látogasd meg a te néped”, a te magyarországi evangélikus népedet!

Félreértés ne essék: korszakváltás nélkülünk is lesz. Ha figyelünk az idők jeleire, akkor ezt már régóta tudjuk, s már tapasztaljuk is. Ha figyelünk az idők jeleire, akkor nem a fejünket homokba dugva készülünk a korszakváltásra. A népegyház megszűnik, a segélyből élő egyház kép-

lete szertefoszlik, a teológiaiailag is értelmezhető társadalmi szerepvállalás részben még várat magára (nekünk magunknak kell biblikus alapon tisztázni, s nem csupán az elvárásokon tájékozódni), a létszamarányos súlyunk és tényező voltunk majdnem elhanyagolható, a gyakorlati materializmus és a fogyasztói élménytársadalom ellenszele pedig nem csak fúj, de elsöprően süvít.

Új ciklus kezdődött, most van lehetőségünk egy sor területen tisztázni dolgainkat, és valóban váltani. Túlélünk vagy élünk? Helyben járunk vagy előre indulunk?

Az egyház ismertetőjeleit sokféleképpen megfogalmazták már. Az egyház ismertetőjele az *élet*. Nem a túlélés! A vándorlás – Isten országa felé –, és nem a helyben járás. Tudjuk-e, akarjuk-e úgy értelmezni a mai időt, hogy az kairosz, a lehetőség ideje, hogy ne sodródjunk az ügyis zajló és lezajló változásokkal, hanem magunk vegyük kézbe a jövőnket?

Mit tud ehhez hozzátenni a zsinat, a mi döntéshozó és törvényalkotó testületünk? Elrágódunk szövegapróságokon, nyűglődünk paragrafusokon, gúzsba kötjük magunkat túlszabályozott ügyrendekkel és törvényekkel, erőlködve fenntartunk már megújulásra váró formációkat, működési mechanizmusokat, foltozunk már leamortizálódott gyakorlatokat, vagy elkezdjük az ötszáz év örökségét új reformációra váltani?

Meggyőződésem – és ezt tapasztalattal tudom alátámasztani –, hogy mind a szervezeti, mind az intézményi, mind pedig a gyülekezeti létben nagyon sok jó jel, kezdeményezés és szándék van. S ezt tudatosítsuk és örömmel nyugtázzuk! De mi ne érzjük be kevesebbel, mint az egész újulásával.

El kell végeznünk néhány halaszthatatlan, mindig csak magunk előtt toll feladatot. A kompetenciák újragondolását, tisztázását, rögzítését és komoly számonkérését: a mozgásterek és korlátok egyaránt fontosak – minden tisztség-

* Egyházunk zsinata lelkeszi elnökének programbeszéde. Elhangzott 2019. február 22-én, az MEE XI. zsinatának 2. ülészakán.

nél és minden testületnél! Nagyon sok gondunk akad abból, hogy emberek vagy testületek nem tudják, mi a dolguk, lehetőségük és kötelességük, de legalább annyira azt sem, hogy mi *nem* a dolguk!

Folytatni kell az egyház szervezeti egyszerűsítéséről való széles körű megbeszélést, félretéve és félretétetve az érzelmeket, egyéni és kiscsoportos érdekeket, a fizikai és lelki realitásokat tartva mértéknek. De a közös szándék nélkülözhetetlen. Ha hat év múlva egy létszámarányos, működőképes egyházi szervezetet szeretnénk átadni az utánunk jövőknek, akkor most kell ebben döntenünk. Adjunk magunknak határidőt! Javaslom 2020. december 31-ét. Ha addig döntéseinket meghozzuk, akkor a bevezetés előkészítésére 2024-ig lesz elegendő időnk.

Újra kell gondolni a szakmaiságot. Rendszerszerű hibák vannak a testületi, bizottsági választásokban, bizottsági összetételekben. Ezt meg kell oldani. De – söpörve a magunk (zsinati) háza táján – jobban kell támaszkodnunk jogászaikra, és jobban be kell vonnunk kodifikátorokat törvénykönyvünk további formálására, ha lehet, egyszerűsítésére. Kevesebb törvényre, több aktualitáshoz igazodó rendeletre van szükség a gördülékeny működőképeség érdekében.

Le kell küzdeni minden helyi és országos akadályát annak, hogy az egyház népének féltő *számontartása*, bölcsőtől koporsóig való *kísérése* lehetőségessé váljék. Meg kell teremteni a jogi feltételeket és háttereket, hogy ne vesszenek el vándorló híveink. Ennek külön is kiemelt területe a tanuló korosztály (iskolás és felsőoktatási korosztály). Meggyőződésem, hogy a rendszerváltás óta eltelt időszakban tízezres nagyságrendű fiatalot veszítettünk el az egyetemi gyülekezetek kellő jogi-pénzügyi-személyi támogatásának hiánya miatt. (Hogyan számolunk el a családoknak, az egyháznak és az Úristennek?)

Nagyon tudatosan kell kiválasztanunk, teológiailag alátámasztanunk és ügyesen kommunikálnunk az *evangélikus arculatot*. Azzal az egészséges lutheránus öntudattal, hogy van küldetésünk – túl az egyházunk határain is –, s nem kérni, hanem adni vagyunk itt. A jó arculat megmutatása pozitívan *visszahat* nemcsak az egyház hangulatára, de életképességére is. (A „Láthatóan evangélikus” projekt továbbgondolása!)

Zsinati szintig bezárólag van feladatunk: a hazai ökumené teológiai alapon való működtetése és ebben a híd szerep adottságunk aktív és konstruktív (kezdeményező) megélése (érdemi teológiai párbeszéd). Nekünk – történelmi, szociológiai, számarányi helyzetünkben fakadóan – kell kezdeményezni dialógusokat. Nemcsak egyházpolitikai, hanem elsőrenden teológiai, hitélet-gyakorlati dialógusokat. Ezt jó lenne stratégiai feladataink közé felvenni.

Meg kell tennünk a döntő lépéseket a tudatos anyagi függetlenségünk felé. Ez nem pénzügyi, hanem teológiai

kérdés. Csak a másokért (és nem a másokból) élő egyháznak van jövője. *Az egyház egyház volta forog itt kockán!*

Tanítványi-tanuló egyház vagyunk. A Jézus-követők elnevezése és meghatározása a tanítványság. Erős törvényi hátteret kell teremtenünk a felnőttképzés, a belső továbbképzés, a teológiai továbbképzés alaposabb gyakorlására. Különösen is nagy hangsúly legyen a laikusok: gyülekezeti munkatársak, presbiterek, felügyelők, más szolgálattevők képzésén, továbbképzésén.

S végül, de mindenkiben *az egyház egységének munkálása*. Nagyon sokszínű a zsinatunk (amilyen sokszínű az egyházunk – „hozott anyagból dolgozunk”). Stílusban, kegyességi irányban, gondolkodásmódban és képzettségben. Mégis válhatna a zsinat az egyház egységének jelképévé. Ezt összetartásával, a tagok jobb egymásra figyélésével, alapos felkészüléssel, nagyobb fegyelmezettséggel, kifelé konstruktivitást és a megtiszteltetés örömét sugározva lehetne megmutatni.

Luther – tudjuk, más korban és más körülmények között – olyan módon beszél az egyházról, amely ma újra meghallásra, újragondolásra, újrafogalmazásra szorul. Mégis érdemes mai helyzetünk és hatéves feladatunk felmérésénél és megtervezésénél felidézni. Reformátorunk két fogalmat hoz elő ismételt írásában: a látható egyház, a láthatatlan és rejtett/rejtőzködő egyház. Az egyház hitünk tárgya. Nem az egyházban, hanem a Szentlélekben hiszünk, aki létrehozza, élteni, renoválja az egyházat. Hitünk tárgya tehát, nem a látásunké. Amit látunk, az a szervezet, a struktúra, az emberek. Ami el van rejtve a szemünk elől. A kettő azonban nem választható el egymástól. A mi feladatunk – a magunk törvényeket készítő és döntéshozó testületében –, hogy ne engedjük távolodni a kettőt, sőt minden eszközünkkel közelítsük. Az egyháznak – a láthatónak, a tapasztalhatónak, az emberi rendbe illőnek – közelednie kell ahhoz, amit a hitünk tárgyát képező egyház leírásában olvasunk, mi több, vallunk: egy, szent, egyetemes és apostoli. Nem széttöredezett – felekezetek között és felekezeten belül (elő a tükröt, testvérek!), nem álszent, hanem tényleg Istenhez tartozó, nem kis egyesület, hanem világméretben gondolkodó és cselekvő, és nem divattanításokon tájékozódó, hanem apostoli-an biblikus. Ez a közeledési igény, nem kevesebb! Ez pedig ma (is) gyökeres változásokat, mondhatnám, reformációt igényel. Hatévenként mondom a refrént énekeskönyvünk imádságával: „Uram, újítsd egyházadat, és kezd rajtam...”

Kedves Testvérek, tisztelt Zsinat!

Nem akartam forradalomra szólítani, csak egyszerűen igényt ébreszteni és igényt erősíteni a megújulásra. Lehet azonban, hogy ezzel ismét nem értem el azt az ingerküszöböt, amely a lendületes újakezdésbe torkollik. De ne feledjük: *Ecclesia semper reformanda – et nunc magis, a fortiori*. Az egyház mindig reformációra szorul, most jobban, sőt még inkább.

Megerősödés a Krisztushoz tartozás örömeiben

Elnök-püspöki székfoglaló*

■ FABINY TAMÁS

Tisztelt Zsinat! Kedves Testvérek!

Főpapi imájában Jézus ezekkel a szavakkal könyörög tanítványaiért és a tanítványok tanítványaiért – vagyis értünk, a Magyarországi Evangélikus Egyházért is: „mindnyájan egyek legyetek” (Jn 17,21).

Ezt a kérést gyakran és nagyon helyesen ökumenikus összefüggésben értjük: Krisztus egyházának látható egységén kell munkálkodnunk. Mindez azonban egyházunkon belül is érvényes: őrizni és védeni a törekeny egységet. Az egyházkerületek, a történeti és nemzeti hagyományok, a kegyességek, a korosztályok és egyéb szempontok egységét.

Ami János evangéliumában kérés, az Pál apostol Galata levelében határozott útmutatás: ő egyértelművé teszi, hogy mikor, milyen feltételek és körülmények közepette valósul meg az egység.

„Mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban” – olvassuk Gal 3,28 végén. Mit jelent Jézus Krisztusban lenni? Az egész Galata levél Krisztus-misztikája ebben a páli paradoxonban ragadható meg: „én Krisztusban és Krisztus bennem”. Azt hihetnénk, hogy ez csak az egyénre érvényes, ám Pál éppen hogy a közösségi karaktert hangsúlyozza, hiszen az egész bibliai vers így hangzik: „Krisztusban nincs többé sem zsidó, sem görög, nincs sem szolga, sem szabad, nincs sem férfi, sem nő, mert mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban.” (Gal 3,28)

A Nicea-konstantinápolyi és az Apostoli hitvallás alapján hisszük és valljuk az egyház egységét. Ez az egység a Krisztusban áll fenn.

A Római Birodalomban és az újszövetségi kor júdeai és galileai társadalmában meglévő áthidalhatatlannak tartott társadalmi határokat legyőzve jöttek létre az első gyülekezetek. Az egyház egysége elsősorban az egyházat alkotó emberek egymás között megélt egységét jelenti, amely egység a közösség gyakorlásában ölt testet a mindennapokban.

„Sem zsidó, sem görög”

Az újszövetségi kor egyik legmeghatározóbb választóvonal a vallásos zsidó közösségek és a „pogányok” között húzó-dott. A korai keresztény közösségeknek át kellett lépniük ezt a határt (lásd Péter apostol Kornéliusz házában, ApCsel

10). Az ősgyülekezetben megvalósult az, ami a korabeli társadalomban elképzelhetetlen volt: a vallási és etnikai okokból egymástól elkülönültek egy közösséget alkottak a gyülekezeti életben. Az egyház a megbékélt különbözőségek egységét élte meg a *koinonia* gyakorlásában, „Isten új társadalmaként” (*God's new society* – John Stott) a világban. Ezért az egyház ma sem tehet mást, mint hogy a megbékélés közösségeként van jelen a társadalomban. Semmiféle etnikai-nemzeti kizárólagosság, bórszín, nyelv, kultúra szerinti megkülönböztetés nem érvényesülhet az egyház életében. Hadd legyen ezen a ponton egészen konkrét: az egyházban nem tűrhető el az antiszemitizmusnak, a roma- vagy idegenellenességnek semmilyen formája, és pedig azért, mert ez hitünk alapját, a keresztény közösség gyakorlását érinti. Prófétai küldetéssel lehetünk korunk társadalmában: akkor, amikor felelőtlen politikai kampányok egyes társadalmi csoportokkal szemben kollektív megbélyegzést alkalmaznak és ellenséges indulatokat szítanak, mi konzekvensen képviseljük a minden ember személyi méltósága megőrzésének az elvét és azt, hogy ember és ember között nem tehetünk semmilyen különbséget.

Az etnikai-nemzeti feszültségektől szabdalt Közép-Európában, több nemzeti hagyományt hordozó egyházként is, de legfőképpen a Krisztusban való közösség gyakorlása miatt a megbékélés evangéliumát hirdethetjük Trianon közelgő századik évfordulója kapcsán is. A megbékélés nem a traumák letagadását vagy bagatellizálását jelenti, hanem azok kimondását, a szembenézést és a Krisztus keresztye és feltámadása általi feloldozásban való megbékélés útjának a keresését. A nemzet szakralizálásának és az identitások globalista feloldásának veszélyes szélsőségei között kell megtalálnunk a Krisztusban való közösséggyakorlás keskeny útját. S amikor elutasítunk mindenféle diszkriminációt és a vallásszabadság korlátozását, akkor fel kell emelnünk a hangunkat a kisebbségek, köztük a külhoni magyar nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogaiért is. És szólnunk és tennünk kell a próbatételeknek kitett, megbélyegzett vallási kisebbségek, különösen is az üldöztetést szenvedő keresztények védelmében, éljenek bárhol is a világon.

Örömmel adok számot arról, hogy mind az iraki, mind a nigériai programjaink nagyon sikeresek, és sok áldást hordoznak. Az észak-iraki Kurdisztán az Iszlám Állam által korábban megszállva tartott Basiqua városában 17 keresztény család hazatelepülését és szülőföldjén maradását

* Elhangzott 2019. február 22-én, a Magyarországi Evangélikus Egyház XI. zsinatának 2. ülészakán.

tudtuk segíteni azzal a 15 millió Ft-os támogatással, amelyet híveink gyűjtése nyomán juttattunk el Irakba a Magyar Ökumenikus Segélyszervezeten keresztül. Pröhle Gergely felügyelővel és a MÖS munkatársaival személyesen győződhattunk meg arról, hogy ez a támogatás milyen jó helyre ment, mintegy kiegészítve Magyarország kormányának számos ottani feladatvállalását. A mostani újabb, ezúttal 10 millió Ft-os gyűjtésünkkel pedig az ugyancsak kurdisztáni Karakosh városának egészségügyi központját támogatjuk. Felismertük ugyanis, hogy e családok szülőföldön maradása csak akkor lesz realitás, ha ezen a vidéken a béke mellett a munka, az oktatás és az egészségügyi ellátás is biztosított. A Lutheránus Világszövetség támogatásával megvalósuló nigériai magyar evangélikus együttműködés szép jele nemcsak egymás kölcsönös meglátogatása, hanem a rászoruló és nélkülöző testvéreink megsegítése is. Ennek jegyében juttatunk el a híveink pénzügyi támogatása mellett több tucat vérnyomásmérőt is a Wakka közösség egészségügyi céljaira, illetve vállaljuk örömmel a közvetítő szerepet annak a 18 millió Ft-os támogatásnak a helyszínre juttatásával, amely a kormány illetékes államtitkárságának köszönhető. Krisztusban nincs többé sem zsidó, sem görög – továbbá sem európai, sem közel-keleti, sem afrikai, mert mi mindnyájan egyek vagyunk a Krisztus Jézusban.

„Sem szolga, sem szabad”

Az ókori társadalmak másik nagy megosztó határvonala a *szolga* (azaz *rabszolga*) és a *szabad ember* között húzódott. Ismeretes, hogy a rabszolgát nem vették emberszámba, nem volt tulajdona, sőt őt magát kezelték tárgyként, tulajdonként. Az ősgyülekezetben, a korai keresztény közösségekben megtörtént az, ami a „világban” megvalósíthatatlan volt: egy asztalnál ült a szolga és a szabad, mert Gal 3,28-cal azt vallották, hogy Krisztusban nincs sem szolga, sem szabad. Az ókori egyháztörténetből példa lehet erre Perpétua és Felicitász sorsa. Ők vértanúk voltak, akiket a Septimus Severus-féle keresztényüldözés idején keresztény hitükért börtönbe vetettek, és 203. március 7-én Karthágóban vértanúságot szenvedtek hitoktatójukkal és három hittársukkal együtt.

Az észak-afrikai Karthágó környékén élő Perpétua, a fiatal, kisgyermekes patríciusfeleség Felicitással, a rabszolganővel együtt katekumén (tagjelölt) volt a keresztények közösségében. Hitoktatójuk Saturus volt: vállalta, hogy a keresztesség fölvétele előtt a szükséges oktatásban részesíti őket és még néhány fiataalt. A császár súlyos büntetés terhe alatt megtiltotta, hogy valaki zsidóvá vagy kereszténnyé legyen. Az ifjú keresztény csoport is áldozata lett a császár rendeletének, aki halálra szánta őket. Saturus, mielőtt értesült a rá bízottak elfogatásáról, önként jelentkezett, hogy védeneci mellett állhasson. A hitjelöltek a börtönben az első kí-

nálkozó alkalommal megkapták a keresztiséget. A börtönben lévő keresztény férfiak és nők, szabadok és rabszolgák testvérként tekintettek egymásra a fogságban, és közösen viselték gondját Perpétua velük raboskodó gyermekének és a terhes rabszolganőnek. Közeledett kivégzésük napja, ám Felicitászt még a börtönben tartották volna, mert a római törvények szerint gyermeket váró asszonyt nem volt szabad kivégezni. Azonban a kivégzés előtt két nappal, mindössze nyolc hónap után világra hozta gyermekét. Mivel mindvégig hűségesek maradtak hitükhöz, a két asszonyt a többi kereszténnyel együtt a vadállatok elé vetették, de mivel az állatok nem ölték meg őket, tör oltotta ki életüket. Felicitász gyermekét az egyik nővér vette magához és nevelte fel.

A Krisztusban való egység tehát új alapra helyezte a társadalmi ranglétrán egymástól elérhetetlen messzeségben lévő emberek kapcsolatát a közösség gyakorlásában. Mai társadalmunkat is határvonalak szabdalják szét, még ha nem is olyan látványosan, mint az ókori rabszolgatartó társadalmakat (bár eljutnak néha hozzánk riasztó hírek rabszolgasorba kényszerített emberekről, úgynevezett csicskáztatásról és hasonló szörnyűségekről is). De a vagyoni különbségek és a társadalmi státus különbözőségei ma is szinte áthidalhatatlan szakadékot képeznek társadalmunkban. Azonban gyülekezeteink felmutathatják, hogy az ember értékét egyre inkább anyagi javakban lemérő világban mi nem az újdzsentri modellt, hanem a jézusi-aposztohi példát akarjuk követni. Isten színe előtt nincs különbség ember és ember között. Az egyház lehet az a hely, ahol ma is egymás mellett ülhet a padban és együtt térdelhet az oltárnál a milliárdos és a hajléktalan is. És egymás mellett ülhet és térdelhet a nagyvárosi polgár és a vidéki roma is, még ha hosszú is a harmonikus közösséggyakorláshoz vezető tanulás folyamata. S ha nem teszünk különbséget ember és ember között társadalmi vagy gazdasági helyzete miatt, akkor síkra kell szállnunk az emberi jogok védelmében is. Ez pedig nem egyfajta megfelelési kényszer valamilyen vélt vagy valós elvárásnak, hanem hitünk lényegéből – antropológiánkból és ekkleziológiánkból fakadó – kötelesség. Így kell elutasítanunk a modern kori rabszolgaság minden formáját: az emberkereskedelmet, a prostitúciót, a gyermekmunkát vagy a gazdasági hatalommal való visszaélést. És fel kell emelnünk a szavunkat egy igazságosabb, fenntarthatóbb, etikus gazdasági életért, amely az embert szolgálja, saját szűkebb környezetünkben, de globális dimenziókban is.

„Sem férfi, sem nő”

Az ókori társadalmakban a férfiak és a nők között is hatalmas társadalmi különbség volt, a nők praktikusán nem vettek részt a közéletben, alacsonyabb rendűnek, alárendelt szereplőnek tartották őket. Krisztus tanítványai kö-

zött azonban ott vannak a nők, ők a feltámadás első tanúi és tanúságtevői. Mária, Jézus anyja és a Magdalai Mária különleges szerepet játszanak Jézus életében s majd az első gyülekezetekben. „*Krisztusban... nincs férfi, sem nő...*” (Gal 3,28) – azaz az ősgyülekezet közösségében a korabeli nemek közötti egyenlőtlenség feloldódott. Korunkban is van még mit tenni ezen a téren, hiszen társadalmunk ma is férfiközpontú, gyakran „macsó”, és a nők ma is tapasztalnak hátrányos megkülönböztetést a hétköznapokban, akár csak az ugyanazért a munkáért kapott alacsonyabb munkabér területén. Egyházunkban magasabb a férfiakénál a női gyülekezeti tagok aránya, vezető testületeinkben mégis még mindig a férfiak vannak többségben. Az országos presbitériumnak egyetlen nőtagja sincsen! Örvendetes, hogy a lelkészi pályán és bár lassan, de az egyházkormányzói pozíciókban is egyre többen jelen vannak a nők, ugyanakkor még van hová fejlődni ezen a téren. Szomorú tény, hogy egyes konzervatív evangélikus testvéregyházak – például Lettországbán – elutasítják a nők ordinációját. Ezen a téren egyházunknak és benne a lelkész kolléganőknek ökumenikus feladat is adódik.

A férfi és nő Krisztusban való egységének kérdése a házasság intézményének válságára is ráirányítja a figyelmet most, a Házasság hete rendezvénysorozat idején különösen is. Üdvözljük, hogy a magyar közéletben immár széles körben megjelenik a házasság és a családi élet fontosságának témája, és hogy számos intézkedés támogatja a házasság, a család és a gyermeknevelés vállalását. Ebben gyülekezeteink, óvodáink és iskoláink partnerei az állami kezdeményezéseknek, hiszen egyházunkban mindig is ezeket az értékeket képviseltük. Ugyanakkor fel kell vállalnunk az összetört, diszfunkcionális és széthulló házasságok és családok lelki (és olykor testi) sérültjeinek lelkigondozói és diakóniai támogatását, és a nem hagyományos családmodellekben élők emberi méltóságának a védelméért is fel kell emelnünk a szavunkat. A férfi és nő krisztusi közösségének az összefüggésében nyíltan kell beszélnünk a nőket,

a kiskorúakat és a kiszolgáltatottakat érő szexuális visszaélések kérdéséről, még az egyházban is. Ezen a téren zéró toleranciát hirdetünk: ha szükséges, meg kell tennünk az előírt egyházi lépéseket, nagy intenzitással kell odafigyelnünk az áldozatok hangjára, és lelkigondozói segítséget kell nyújtanunk nekik. Az elkövetőknek is meg kell adnunk azt a terápiás és pasztorális segítséget, ami szükséges. Egyházunk, gyülekezeteink és intézményeink a nők és férfiak Krisztusban megújult közösségének szép példái kell hogy legyenek, ahol mindenki biztonságban érezheti magát, és ahol mindenki emberi méltóságát minden körülmények között tiszteletben tartjuk.

Zárszó

Az apostoli ige bőségesen kijelöli feladatainkat a következő hat évre. Azok természetesen nem szűkíthetők le erre a három témakörre. Két dologban azonban bizonyos vagyok. Egyrészt meggyőződésem, hogy csakis a Szentírás-on tájékozódva és teológiai igényességgel láthatunk neki feladatainknak, és majd alkalomról alkalomra meg kell vizsgálni, hogy döntéseinket – beleértve azok előkészítését és végrehajtását – áthatja-e ez a lelkület és ez a szemlélet. A másik felismerésem, amelyet összegzésül megosztok veletek: a Biblia hívó és engedelmes tanulmányozása egészen konkrétan meghatározza nemcsak az egyházunkat érintő állásfoglalásunkat, hanem társadalmi jelenlétünket is. Pál nem akar kilépni abból a helyzetéből, amit ő a „Krisztusban” lét szavával jellemez. Ez számára a természetes közeg. Nem is akar másról tudni, csak Krisztusról, róla is mint a megfeszítetttről. Ám éppen azért, mert csakis Krisztuson tud tájékozódni, nem hajlandó őt kihagyni semmilyen, a közösséget érintő döntéséből. Ha napról napra – és igen, még a zsinati napokon is – megerősödünk a Krisztushoz tartozás örömeiben, akkor lehetünk az ő evangéliumának hirdetői az egyházban és hiteles tanúi a világban.

Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate)

► Lk 10,17–20

Igehirdetési előkészítő

Feliratkozók öröme

A vasárnap jellege

Jubilate vasárnapján, félúton a húsvét csodája és a mennybenmenetel, valamint az egyház születésnapja, pünkösd között, különös ünnepre hív bennünket az Úr. „Örvendj, egész föld, az Istennek!” (Zsolt 66, 1) – olvassuk címadó zsoltárunk első versében, amelyben Isten csodálatos útjairól énekel a zsoltáros. De itt nem pusztán a már meglévő, nyilvánvaló tettekre hívja fel vasárnapunk a figyelmet, hanem arra is, hogy ez még csak a kezdet: van még terve az Úrnak mivelünk!

A zarándoklaton, amelyen az egyház, az *ecclesia militans* jár, már útközben, a küzdelmek között is megtapasztalhatja, hogy az Úr örömebe vezet az útja: a Krisztus-esemény nem ér véget a húsvéti üres sírral, hanem továbbra is – sőt immáron univerzálisan is – együtt van, az ővele vándorlókkal marad a Mester (JÁNOSSY 1943, 36. o.).

Amit a textusról tudni kell

Igehirdetési alapigénk a lukácsi külön anyag része, bár a tanítványok kiküldését megtaláljuk Mt 10-ben is. Ám jópár fontos különbség van Máté és Lukács írásai között. Míg Máté a belső tanítványi kör, a tizenkettő kiküldését és a Mester „útravalóját” írja le, addig Lukács kiszélesíti a látószögét a tágabb tanítványi körre, hetvenkét tanítványra, akiknek visszatéréséről és örömeről is ír. A mai vasárnapon a tanítványok csodát látott öröme és Jézus válasza áll a középpontban.

A megértéshez mindenképp jó tehát, ha az egész 10. fejezetet magunk előtt látjuk, a kiküldéstől az érkezésig. Az út, amelyre Jézus bocsátja a tanítványokat, elsősorban Isten országának hirdetésére szól, amelyből – mintegy mellékesen – következhetnek csodák, gyógyítások is. A lényeg a küldetés, mondjuk ki nyugodtan: a misszió (PRÖHLE 1966, 173. o.)! A visszatérő tanítványok beszámolóiban ámulatot tükröznek. Nem szólnak arról, merre jártak, hány embernek hirdették az evangéliumot, nem dobálóznak statisztikával, de még arról sem mesélnek, hány ember gyógyult meg Krisztus nevére, miközben szolgáltak. Valami egészen különlegeset tapasztaltak meg, amire korábban nem volt példa. Olyan hatalmat érezhettek át Jézus szava – lelke – által a tanítványok, hogy még az ördögök is engedelmeskednek nekik! Mintha nem csupán a tüneteket tudták volna kezelni, hanem valóban rátapinthattak az igazi gyógyulás mikéntjére: amikor szabadul az ember az ördögeitől.

Jézus, látszólag ünneprontó módon, nem lelkesedik együtt övével. Ám itt nem arról van szó, hogy Jézus ne örülne együtt a tanítványokkal, hanem sokkal inkább azt szeretné, hogy lássák az összefüggést, ne csupán a jelet (MAGASSY 2005, „C” perikópák, 90. o.). Jó tudni, hogy Jézus nevére csodák történnek, de az igazi hatalom Jézustól van, akinek hatalma van megmenteni a tanítványt, alkalmas eszközzé tenni őt Isten országának építésében. A tanítvány öröme tehát ne a jelnek szóljon, hanem a jel mögötti ténynek: Isten a tenyerébe véste őt (Ézs 49,16).

A perikópa megértése

Fontos üzenete textusunknak a korrekció ténye. Jézus teljességre akarja juttatni tanítványait; ehhez hozzá kell hogy tartozzon a helyes látásra való vezetés is.

Könnyű beleesni abba a hibába, hogy Jézus e helyen is jól helyreteszi az elbizakodott tanítványokat, akik már megint fennakadtak valamilyen részleten. De itt nem erről van szó, hanem sokkal inkább arról, hogy a csodák felletti örömmel az alapját Jézus hatalma adja. Ebbe az irányba szeretné tehát fordítani a tanítványok tekintetét. A jelek legyenek tehát jelek: mutassanak rá a lényegre, Isten országának öröme. S ez a hatalom számol velünk, mai tanítványokkal is: fel van írva a nevünk a mennyben.

A húsvét utáni gyülekezet számára fontos üzenet, hogy a húsvéti üres sír, amikor legyőzött a Kísértő, is jele Krisztus hatalmának. S ez a hatalom ünneplésre, öröme hív, hiszen az a reménységünk, hogy már most, itt megtapasztalhatjuk Isten országának jelenlétét, ahol Krisztust igazán hirdetik.

Igehirdetési vázlat

Az interneten böngészve lépten-nyomon találunk oldalakat, amelyek arra hívják a látogatót, hogy iratkozzék fel az adott oldal hírlevelére, nehogy lemaradjon a legfrissebb történésekről. A közösségi oldalakon szintén találunk olyan lehetőséget, amelynek révén be tudjuk állítani, kire vagyunk kíváncsiak jobban, kire kevésbé. Külön érdekesség, amikor bennünket kezd el valaki „követni” az e-világban. Van úgy tehát, hogy mi iratkozunk fel, de megesik az is, hogy bennünket írnak fel mindenféle listákra.

Örüljünk neki vagy sem? Egy biztos, nem mindegy, milyen listán szerepel a nevünk! Jézus Jubilate vasárnapján arra hív, hogy egy listáról ne feledkezzünk meg: az Élet könyvének listájáról. Ez a „lista” a titka az igehirdetésünknek, de egyáltalán a keresztyén ember örömeinek.

Hiszen hallhatjuk Isten országának örömmüzenetét!

A hit hallásból van, innen indul minden. Meghallva Jézus hívását, valamilyen választ adunk. Odafordulunk, vagy épp ellenkezőleg. Ha halljuk Jézus szavát, megérezhetjük hívását, amely valami többet akar és tud adni, mint a világ. Nem mulandó örömet, hanem a békesség öröme. Kijelölt ígénk látszólag erről nem szól, de enélkül nem is értjük, honnan jönnek a tanítványok, és miért van örömük. Mi az, ami a Mester köré gyűjtötte őket, mi az, ami miatt esetleg más dolgokat hátrébb soroltak az életükben Isten országáért cserébe. A hallottak örömet adnak, de ösztökélnek is.

Hiszen átadhatjuk Isten országának örömmüzenetét!

Ha tudunk egy jó helyet vagy egy jó eseményt, nem tartjuk magunkban, hívunk másokat, hogy legyenek ott ők is. Átéltük a húsvét titkát, azt, hogy legyenek bármilyen ember, megváltott vagyok, így az ige minket is küldetésre hív. Le-

het örömmé a küldetés, a misszió. Követhetik csodák, szenzációk, de a lényeg egy: nem a küldött van a középpontban, és nem a jel, amelyet képvisel, hanem akiért küldöttségben jár, akinek a jelét hordja. A küldetés sosem egyszerű, nem tudhatjuk, mi vár ránk, vár-e egyáltalán valaki. Milyen szívvel fogadnak? Sikeresek leszünk-e? Megbánjuk-e az egészet? Vissza merünk-e majd egyáltalán térni, ha esetleg kudarcot vallottunk? Az Ige bátorít bennünket, ha Krisztus nevében elvisszük a mi megtapasztalt örömünket, akkor azon rajta lesz Urunk ámenje.

Hiszen átélhetjük Isten országának örömmüzenetét!

Ha a küldetés után visszatérünk, és ott állunk Jézus előtt, ámulva és csodálkozva, megtapasztalva minden magasságot és mélységet, akkor igazán átélhetjük Urunk öröme. Mert nem hagyott elveszni, ahogyan a hetvenkét tanítványt sem, hanem megőrzött és gyarapított hittel, ismerettel, szeretettel. Jézus Urunk szaván keresztül összeáll a kép, milyen az út, mely az Életre visz. Az egészen csodálatos az, hogy nem kellene látványos csodák hozzá, elég egy pár testvéri szó, egy meghitt úrvacsorai közösség, egy közös „ámen”, hogy megéljük és átéljük Isten országának jelenlétét. Mert az Úr öröme hív bennünket, nem a hiábavalóságra, nem a kilátástalanságra. Nem ígér könnyű utat, de ad hozzá örömet, amely belőle fakad.

Az igazi kegyelem az, hogy Isten országának „listájára” nem kell feliratkoznunk, hanem rajta vagyunk! Az Úr számon tart bennünket, odafigyel ránk, akkor is, ha hallgatunk, akkor is, ha úton vagyunk, sőt akkor is, amikor szeretnénk nem tudni se Istenről, se Jézusról, se mennyről, se semmiről. Mennyei Atyánk nem ír le bennünket, épp ellenkezőleg! Örömet keresve hozzá mehetünk, és ott találhatunk, ahol országának öröme hirdetik! Legyünk mi is részesei!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

1Pt 2,11–20

Énekek

Kezdőének: EÉ 48

Főének: EÉ 364

Imádság

Urunk Jézus! Te készíts fel bennünket az útra, te légy a mi útítársunk, te légy, akire támaszkodunk! Tisztítsd meg szereted hatalmas voltát, amely győz a világ minden pokla felett, s bennünket teljességre visz! Add nekünk országod öröme, hogy együtt ünnepeljünk veled szerető mennyei Atyánk házában.

Illusztrációk

FILM

Schindler listája (amerikai film): akinek a neve a listán szerepelt, az életben maradt.

Páratlan prédikátor (amerikai film): a sztárpredikátor, aki valójában szélhámos, egyszer csak azon kapja magát, hogy nem csupán megrendezett csodák történnek az „istentiszteletei” során, hanem valóban Isten keze van a dologban, még az ő szélhámosága ellenére is...

Listát mi is írhatunk: 1. Minek örülsz? 2. Mire (kire) mutat az örömd? 3. Adtál érte hálát?

Felhasznált irodalom

HENRY, Matthew é n. *Commentary on the Whole Bible*. 5. köt. *Matthew to John* [1710]. Christian Classics Ethereal Library, Grand Rapids.

JÁNOSSY Lajos 1943. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron. *Lelkipásztor* 1932, 84. o.; 1934, 107. o.; 1941, 183. o.; 1948, 41. o.; 1948, 210. o.; 1973, 233. o.; 1996, 153. o.; 1997, 22. o.

MAGASSY Sándor 2005. *Perikópák*. CD. Magánkiadás, Budapest. PRÖHLE Károly 1966. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.

SPURGEON, C. H.: #1321 #2319, #2927. The C. H. Spurgeon Collection, Ages Software, 1.800.297.4307.

WILLCOCK, J. 1896. A Homiletical Commentary on the Gospel According to St. Luke. In: *The Preacher's Complete Homiletical Commentary*. 24. köt. Funk & Wagnalls, New York – London – Toronto.

■ LÁSZLÓ LAJOS GERGELY

Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate)

▶▶ Mt 15,29–31

Igehirdetési előkészítő

Annyi mindent hordozunk a világban. . .

A vasárnap jellege

A húsvét ünnepe utáni 4. vasárnap (Cantate) bevezető zsol-tára, a 98. zsol-tár 1. verse így szól hozzánk: „Énekeljete az Úrnak új éneket, mert csodákat tett! Szabadulást szerzett jobbjá, az ő szent karja.” Ha csak az éneklésre koncentrá-lunk és fókuszálunk ezen a vasárnapon, akkor elveszítjük a vasárnap igazi jellegét, mégpedig azt, hogy a feltámadás csodáját megtapasztaló szív tőle függetlenül is hálaadás-ra indul, amely örömujjongásban, éneklésben mutatko-zik meg. Igénket teljes mértékig alátámasztja a *Liturgikus*

könyv vasárnapi témája is: „Csodálatosan cselekedett: énekeljete!” Cantate vasárnapja szorosan összefügg húsvét ünnepevel, hiszen aki a feltámadás csodáját és örömét meg-tapasztalta, annak szíve öröme (hálára) fakad, és énekel.

Amit a textusról tudni kell

Két igen érdemes elgondolkodni ebből a három versből. Az első ige, amely számomra elgondolkodtató volt, az a 30. vers-ben található ἔριψαι ige, amelynek a szótári alakja ῥίπτω vagy ῥίπτειω, jelentése 'dob, ledob, vet, hajít'. Mintha ezeket az embereket azért tették (dobták) volna Jézus lába elé, mert szabadulni akartak ezektől a betegségektől, és már nem volt más lehetőségük, mint hogy elé vigyék, mert maguktól (a maguk erejéből) nem tudtak szabadulni. Jézusnál pedig ezek az emberek jó helyre kerültek. Ezeket a betegségeket Jézus elé dobták. Ennél a pontnál eszünkbe juthat 1Pt 5,7: „Minden gondotokat őreá vessétek, mert neki gondja van rátok.” Jézus az, aki tud segíteni, ő az, aki meg tud gyógyítani. Ha Jézus elé veted a bajodat, problémádat, akkor megszabadulsz ezektől a problémáktól; ha nem elé veted, akkor viszont behalsz, mint Júdas is, aki elhajította az ezüstpénzét (ott is ez az ige szerepel), de nem Jézus elé. Tudjuk is, mi lett a vége, ellentét-ben Péterrel, aki aztán Jézus elé tette aggodalmait, aki végül fel is szabadította őt a rá nehezedő súlyok alól.

A másik ige pedig a 31. versben található ἐδοξασαν (szótári alak: δοξάζω) ige, ami azt jelenti, 'dicsőítették'. Sok helyen, ahol gyógyulás történt, csak Jézus tudott segíteni, ott, ahol már emberi erő nem tudott segíteni, ott, ahol az emberi erő már csődöt mondott. Minden ilyen cso-da után az emberi szív úgy tudta kifejezni háláját és kö-szönetét, hogy dicsőítette az Istent. Minden ilyen dicsőítés abból fakad, hogy a gyógyult rájön arra, hogy erre ő nem volt méltó, nem érdemelte meg, és hogy az Isten mindezek ellenére rátekintett, mindezek ellenére meggyógyította!

A perikópa megértése

Kijelölt igénk a négyezer ember megvendéglésének a be-vezetése. De hasonlóságot is mutat a Hegyi beszéddel is. Jézus itt is felmegy a hegyre, leül, nagy sokaság veszi körül. A Hegyi beszédben aztán tanítani kezd, itt pedig gyógyí-tani. Érdekes, hogy az ötezer ember megvendéglésénél is a kenyérszaporítás csodája előtt meggyógyítja a betegeket. Azt gondolhatnánk első olvasatra, hogy Jézus egy helyben áll. Nem nagyon megy sehova, hanem mindig viszik hozzá a betegeket. Pedig ennek az ellenkezőjét olvashatjuk, azt, hogy Jézus folyamatosan úton van. A 15. fejezet kezdetén még Genézaretnél van, aztán visszavonul Tírusz és Szidón vidékére, ott találkozik egy kánaáni asszonnyal. Majd on-nan távozva visszament a Galileai-tenger melle, és ráadá-

sul még fel is ment a hegyre. Egyszóval azt tapasztalhatjuk, hogy Jézus folyamatosan úton van.

Jézus működésében a teljes szinkront fedezhetjük fel, mind a szavaiban, mind a tetteiben. Így mutatkozik meg teljes egységében az igazi messiás és annak küldetése. Hiszen gyógyításai is arról tanúskodnak, amiről beszél: hogy Isten szereti a világot, és benne az embereket. És nem elvezíteni akarja, hanem megmenteni. „*Mert az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.*” (Mt 20,28)

Mivel Máté evangéliuma a zsidó gyökerű keresztényeknek íródott, ezért fontosnak tartja, hogy rávilágítson arra, hogy Jézus maga a Messiás. A messiási ígéretek Jézusban teljesedtek be, és ő az, aki az Isten akaratát közvetíti az emberek felé. Jézus csodáinál nemcsak a gyógyulások megmagyarázhatatlanok és ámulatba ejtőek, hanem legalább ennyire csodálatos az is, hogy Isten éppen ilyen csodákkal küldte el a Messiást. Nem olyan csodákat tesz, amelyekkel megtorolja az emberek bűneit, vétkeit, vagy netán elpusztítja őket, hanem irgalmas, embermentő csodákat tesz (bénák, sánták járnak, süketek hallanak, vakok látnak, némák beszélnek, betegek gyógyulnak meg, enni ad az éhező tömegnek, halottakat támaszt fel).

Jézus éppen ezért került összetűzésbe a vallási vezetőkkel, a farizeusokkal, mert váratlan dolgokat cselekedett és mondott, olyanokat, amilyeneket a Messiás küldetésével kapcsolatban elképzelhetetlennek tartottak. Ilyen volt például a bűnök megbocsátása. Jézus korában a betegségeket, főleg a gyógyíthatatlanokat, elsősorban nem orvosi, hanem teológiai szemmel nézték. Éppen ezért a betegség kérdése szorosan összefüggött a bűn kérdésével. A betegség az akkori szemlélet szerint valamilyen titkos vagy nyilvános bűn büntetése volt. Éppen ezért Jézus gyógyításainak teológiai lényege a bűnbocsánat volt. A farizeusok azt képzelték, hogy a bűnöket csak az Isten bocsáthatja meg, és nem tudták elfogadni azt, hogy Jézus Isten akaratát közvetíti, és igenis van hatalma a bűnöket megbocsátani. Ráadásul azt is képzelték, hogy az Isten nem osztja csak úgy a bűnbocsánatot válogatás nélkül. Isten a Messiáson keresztül nem megbocsátani fogja a bűnt, hanem megítélni. Még Keresztelő János is így képzelte el a Messiást. Lk 3,17-ben ezt mondja: „...kezében szórólapát lesz, és megtisztítja szérűjét: csűrűbe hordja gabonáját, a pelyvát pedig megégeti olthatatlan tűzzel”, később pedig a börtönben megkérdezi: „*Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?*” (Mt 11,3)

„Ha Jézus orvosként vagy csodadokorként működött volna, nem szúrt volna szemet a farizeusoknak. Nem láttak volna kivétlnivalót sem a tevékenységében. A bűn büntetésének tartották ugyan a betegségeket, de mégis fontosnak tartották a szenvedés enyhítését. Olyan emberbaráti cselekvésnek, amire Isten kötelez. Jézus azonban nem egyszerűen humánus alapon cselekedett. Tudatosan a bűnbocsánattal kötötte össze a gyógyítást, hangsúlyozottan hirdette Isten univerzális, mindenki számára nyitott szeretetét.

Jézus gyógyításai ilyen módon túlmutatnak az egészség helyreállításának tényén. Isten feltétlen irgalmának, kegyelmes világhoz fordulásának jelei, tényei. Nem osztja két csoportra az embereket, egyfelől eleve igazakra, másfelől pedig ugyancsak eleve bűnösökre. Mindenki bűnbocsánatra szorul, de senki sincsen belebetonozva a bűneibe és menthetetlenül kitéve a kárhozatnak.” (BARANYAI 1973, 237. o.)

Mai igeszakaszunkban azt olvashatjuk, hogy Jézus nagyon sok embert meggyógyított. Nem tudjuk, szám szerint mennyit. De a gyógyulás ténye ugyanolyan fontos volt az ott lévő embereknek, szemtanúknak, mint azoknak, akik meggyógyultak valamilyen betegségükből. A gyógyulások által azt érezhették meg a szemtanúk, hogy Isten nem leigázni akarja az embereket, hanem megmenteni és megtartani. Ezt érezték meg az ott lévő emberek is, hiszen „a textus nem a meggyógyított betegekről mondja, hogy álméltkodtak és dicsőítették Izráel Istenét, hanem a jelen levő sokaságról. Több volt ez, mint osztózás a gyógyultak örömeiben.” (Uo.)

Igehirdetési vázlat

Cantate vasárnapja lévén az igehirdetési vázlatpontok címét az *Új ének* 112. számú énekének szövegéből választottam.

Annyi mindent hordozunk a világban. . . , kérünk, adj még hálás szívet is! Életünkben tele vagyunk nehézségekkel, amelyek összenyomnak bennünket. Mindezekről a terhektől szeretnénk szabadulni, de nem megy. Állandóan megkötöznek bennünket. Lehet az bármilyen komplexus. Ha alacsonyak vagyunk: miért nem nőttünk magasabbra? Ha túl magasak vagyunk, akkor meg nem biztos, hogy könnyen találunk magunknak ruhát, nem biztos, hogy kényelmesen elférünk egy autóban, kilógunk a tömegből. Ha sok a felesleges kiló rajtunk, megszabadulnánk tőle, de nem megy az olyan könnyen. Vagy az is lehet, hogy az alkohol rabjai vagyunk, de nem tudunk kitörni, mert valami folyamatosan visszahúz. . . És a sort még lehet folytatni.

Ezekről a terhektől legszívesebben szabadulnánk. Oda-dobnánk Jézus elé, mert már összeroppantanak. Merjük Jézus elé tenni (dobni) a problémáinkat, mert neki gondja van ránk, ő meg tud szabadítani bennünket megkötözöttségeinktől. Úgy, mint a *Kényszerleszállás* című film főhőse is, aki a kihallgatásán beismeri, hogy amikor a gép műszaki hiba miatt lezuhant – ezzel hat ember halálát okozva –, alkoholt és drogot is fogyasztott (persze ha nem ő a pilóta, akkor mindenki meghalt volna). Mielőtt bevallotta, hogy nem józanul vezette a gépet, azt mondta: „Istenem, segíts!” És Isten meghallgatta kérését, megszabadította az alkohol rabságából. Érdekes volt hallani tőle, mikor azt mondja: „Milyen fura, hogy be vagyok zárva ide a börtönbe, mégis most érzem magamat igazán szabadnak.”

Hála legyen néked mindenért. . .

A hétköznapok rohanásai közepette tudjunk hálát adni minden ajándékért, amelyet tőle kaptunk. Tudjuk értékelni azt, hogy újra felkelt a nap. Tudjunk hálát adni az élet apró örömeiért. Hogy van hova lehajtani fejünket. Hogy otthon vár a családnk, van hová hazamennünk. Hála legyen neki, hogy van értelme az életünknek, mert a sok apróság mellett a legnagyobbat adta nekünk. . .

Keresztedet köszönjük neked, az elhengerített nagy követ, s az üres sírt, győzelmedet!

Saját magát adta értünk ott a kereszten; ez a legnagyobb dolog, amit számunkra adhat. És nem azért, mert az ember saját maga kiérdemelte. Húsvét öröme, a feltámadás reménye hálára és öröme indítja a keresztyén ember szívét, hogy Krisztus által miénk lehet a szabadulás bűneinkből, és így miénk lehet az Élet!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jak 1,16–21; Ézs 12,1–6

Énekek

EÉ 48, 364, 360, 384, 363, 357

ÚÉ 112

Imádság

„Űristen, mennyei Atyánk! Tőled kapunk szüntelenül mindenféle jót bőséggel, és te őrizel meg minket kegyelmesen naponként minden gonosztól. Kérünk téged, add nekünk Szentlelkedet, hogy mindezt teljes szívünkkel, igaz hitben felismerjük, és kegyes jóságodért s irgalmadért hálát adjunk most és örökké. Jézus Krisztusért, a te Fiadért, a mi Urunkért.”

(Luther Márton; EÉ 757. o.)

Illusztráció

GONDOLAT

„Íme, az én Istenem nekem, méltatlan és elkárhozott embernek minden érdemem nélkül, tiszta és ingyen könyörületből odaadta Krisztusban az igazság és üdvösség teljes gazdagságát, úgyhogy többé egyáltalában nincs szükségem semmi másra, csak hitre, amely hiszi, hogy ez így van: tehát ennek az Atyának, aki felbecsülhetetlen gazdagságával elhalmozott, miért ne tennék meg szabadon, derűsen, teljes szívvel és önként mindent, amiről tudom, hogy tetszik és kedves öelötte? Odaadom tehát magamat, mintegy Krisztusként embertársamnak, ahogyan Krisztus nekem adja önmagát, és nem fogok tenni ebben az életben semmi mást, mint amiről látom,

hogy embertársamnak szükségére, javára és üdvösségére van, minthogy hit által mindenben bővelkedem Krisztusban.”

Luther Márton: *Értekezés a keresztyén ember szabadságáról*

TÖRTÉNET

Az öngyilkossági kísérlet

Néhány évvel ezelőtt egy ötvennégy emeletes New York-i épület tetején állt egy asszony, halálos ugrásra készülődve. A rendőrség öngyilkossági szakosztályának kirendelt emberei rendkívül komolyan vették a nő fenyegetőzését. Drága ruhája és előkelő megjelenése nem arra utalt, hogy a tipikus öngyilkos jelölt volna. Ennek ellenére minden arra irányuló kísérlet, hogy meggyőzzék, hogy leszálljon a párkányról, csődöt mondott.

Az egyik rendőr felhívta a lelképásztort, és megkérte, jöjjön a helyszínre, és imádkozzon a nőért. A lelkész el is jött, s miután felmérte a helyzetet, megkérdezte a rendőrkapitányt, hogy megpróbálhatna-e olyan közel menni, hogy beszélni tudjon az asszonnyal. A kapitány vállat vont, és azt mondta:

– Hogyne, úgy sincs vesztenivalónk.

A lelkész elindult az asszony felé, de az sikítózni kezdett, ahogy azelőtt is tette:

– Ne jöjjön közelebb, mert leugrok!

A lelkész hátralépett, és közben azt kiáltotta neki:

– Sajnálom, hogy azt hiszi, senki sem szereti önt!

Ez megragadta a nő figyelmét, de még a rendőrökét is – szokatlan beszéd volt ilyen helyzetben.

– Gyermekei és unokái biztosan nem szeretik. Nyilvánvaló, hogy nem törődnek önnel – folytatta a lelkész.

Erre a nő egy lépést tett a lelkész felé, és azt mondta:

– Az unokáim szeretnek engem. Az egész családom szeret. Az unokáim csodálatosak. Nyolc unokám van.

A lelkész is lépett egyet az asszony felé, majd azt mondta:

– Akkor valószínűleg nagyon szegény ön, máskülönben nem akarná eldobni az életét.

A nő, aki láthatólag túlsúlyos volt, azt kérdezte:

– Úgy nézek ki, mint akinek nincs mit ennie? Gyönyörű házunk van a Central Parkban. Nem vagyok szegény!

A lelkész egy újabb lépést tett, és már csak egy méter választotta el az asszonytól.

– Akkor miért akar végezni magával? Nem értem.

A nő gondolkodott egy pillanatig, majd azt válaszolta:

– Tudja, nem is igazán emlékszem.

Wayne Rice: *Fején a szöveget*

Felhasznált és ajánlott irodalom

BARANYAI Tamás 1973. Húsvét u. 4. vasárnap. *Lelkipásztor*, 50. évf. 4. sz. 236–239. o.

Csak Krisztus légyen Mesterünk. Ötszáz idézet Luther Márton írásaiból a reformáció 500. évfordulójára, 1517–2017. Szerk. Reuss András. Evangélikus Missziói Központ, Budapest, 2017.

GÉMES István 1996. Húsvét utáni negyedik (Cantate) vasárnap.
Lelkipásztor, 71. évf. 4. sz. 154. o.
 KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság, Sopron.
 RICE, Wayne 2010. *Fején a szöveget*. 1. köt. Új Remény Alapítvány,
 Debrecen.

■ VARGA TAMÁS

Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate)

▶▶ Lk 11,1–4

Igehirdetési előkészítő

Ti így imádkozzatok!

A vasárnap jellege

A húsvét ünnepe utáni 5. vasárnap a Rogate nevet viseli: „kérjetelek”! Bár Krisztus halálon aratott győzelme hatja át ezt az időszakot, mégsem „csupán” visszafelé (húsvétra), hanem már előre is tekint az egyház népe, hiszen az egyik legszebb Krisztus-ünnepünk (a mennybemenetel) küszöbén állunk, amikor a feltámadott és győztes Úr így szól övéihez: „Menjetelek el, és tegyetek tanítvánnyá minden népet” (Mt 28,18–20). A miszsió, amely mára egyesek számára elcsépelte, mások számára talán „lekacagott” szóvá lett, az ige tükrében újra valódi tartalommal telik meg. Rogate vasárnapja egyúttal a kegyelem teljességében elmerülő imádságos életre irányítja figyelmünket, amely az előbbiekkal szorosan összefügg. „Az Úr Jézus Krisztus ezen a napon kiváltképpen kegyelmére hagyatkozó és szent bizonyosságban könyörgő életre akar tanítani minket. Ha az ige hirdetésétől és a szentségek kiszolgáltatásától az üldözés megfosztja Isten népét, a keresztyén gyülekezet és a hívő egyetlen lélegzetvételének, a Jézus szent nevében való imádságnak akkor is szállnia kell.” (JÁNOSSY 2008, 37. o.)

Amit a textusról tudni kell

Alapigénk elején Jézus „valahol imádkozott” (ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενοι). Lukács a másik két szinoptikusnál és Jánosnál is hangsúlyosabban szól Urunk imádságos életéről. Csak ő beszél például Jézus imádságáról a megkeresztelkedésével kapcsolatban (3,21), és sok egyéb fontos utalás mellett és után végül ő tudósít minket arról, amikor Jézus a halála előtt a Gecsemáné-kertben Atyjához fohászkodik (22,41–46). Ez utóbbi egészen drámai, hiszen „*verejtéke olyan volt, mint a földre hulló vércseppek*”: „*Atyám, ha akarod, vedd el tőlem ezt a poharat, mindazáltal ne az én akaratom legyen meg, hanem a tied.*” Ha valamiről, pontosabban valakiről igazán tanúskodnunk kell a ránk bízottak előtt ezen a vasárnapon, akkor az nem lehet

más, mint az *imádkozó ember Jézus*. A mi imáink is csak akkor lesznek Istentől valók, ha bizodalmas hittel ebbe a jézusi fohászba olvadnak bele: Atyám, legyen meg a te akaratom.

A tanítványok jó helyre fordulnak, hiszen az Imádkozótól kérik, hogy őket is tanítsa meg imádkozni. Tudjuk jól, hogy amiként sok hibás vallásos szokás létezett és létezik, úgy sokszor az imádság is eltorzul. Nem imádkozhatunk akármit, akármiért és akárhogyan, hanem arra kell figyelnünk és abba kell bekapcsolódnunk, amit az Isten igéje mond. *A helyes imádságot lehet tanulni és tanítani.*

A Miatyánk két helyen szerepel az újszövetségi bizonyosságtételben: az egyik a Lukács (alapigénk), a másik a Máté írása szerinti evangéliumban (Mt 6,9–13). Lukácsnál öt kérés van doxológia nélkül, Máténál hét kérés, a végén dicsőítéssel. Az igehirdetés szempontjából nem relevánsak a különbségek, a két szöveg inkább kiegészíti egymást.

A megszólítás Lukácsnál: Atya (Πάτερ). Márknál Jézus a halála előtt imádkozik így: „*Abba, Atya*” (Mk 14,36). Arámi nyelvterületen így szólították a gyermekek édesapjukat: Abba, vagyis „édesapám”. Azonban nagyon távoli volt a korabeli zsidó gondolkodástól, hogy Jézus így szólította és szólíttatta meg a Mindenhatót. Ebből is a keresztyén ember reménysége sugárzik, hogy Urunk nincs távol tőlünk, hanem egészen közel van hozzánk (PRÖHLE 1991, 187. o.).

Az első és második kérés a megszólításhoz kapcsolódik: „szenteltesse meg a te neved”, mármint az Atya neve. Ez egyrészt azt jelenti, hogy Isten úgy teszi számunkra az ő nevét megbecsültté, szentté, hogy atyai szeretettel tekint ránk, másrészt a tanítványai és egyháza azzal szentelik meg nevét, hogy bűnbocsátó, mentő szeretetéről tanúskodnak a világban (vö. Jn 6,35–40). A második kérés is ehhez kapcsolódik, hiszen egyfelől Isten országa Jézusban egészen közel jött hozzánk, és mindenütt jelen van, másfelől arra utal, hogy beteljesedjék üdvözítő akarata rajtunk is (uo. 188. o.).

A „te” (σου) ügyek után következnek a „mi” (ἡμῶν, ἡμῶν) ügyek: a megélhetés, a bűn és a kísértés. Az egy napra elegendő kenyeret (ἐπιούσιον) Máté szerint mára (σήμερον), Lukács szerint naponként (καθ’ ἡμέραν) kérjük. Jézusnak az anyagi javakról szóló teljes tanítása benne van ebben a kérésben. Nem lehet életünk legfőbb célja a földi kincsek megszerzése, és nem szabad, hogy a holnap gondjával terheljük a márt (uo. 189. o.). „Aki bízik az Istenben, soha nem marad szégyenben.” (EÉ 439,3)

A következő kérés a bűnbocsánathoz kapcsolódik. Mi, keresztyének ebből élünk. *Abból, hogy ő megbocsátott nekünk, és hogy mi is megbocsáthatunk egymásnak.* Nem arról van szó, hogy egyik a másikat kiegészíti, hanem arról, hogy a kettő együtt jár. Szó sem lehet érdemről, hiszen valójában annak az Istennek tartozunk ezzel, aki nekünk minden bűnünket bőséggel megbocsátja.

Lukács szövege a kísértéssel végződik. Ennek realitásával számolnia kell a hívőnek. A sátán arra biztat, hogy ne higgyünk Istenben, és ne szeressük embertársainkat. Hogy

ne számítson sem a „te” (az Atya), sem a „mi” (a másik ember), csakis az én. Jézus azonban legyőzte a kísértést és a kísértőt, és ez számunkra is reményt hordoz.

A perikópa megértése

A Miatyánknak az evangélikus istentisztelet rendjében megvan a pontos helye, ideje és szövege, amelytől nem szoktunk eltérni. Példátlan formabontásnak lehetnek tanúi, akik ezen a vasárnapon átlépik az evangélikus templomok küszöbét, hiszen ezúttal a Miatyánknak a helye nem az oltár, hanem a szószék lesz, az ideje is megváltozik, hiszen előre kerül, az igehirdetésbe, végül pedig nem a megszokott szövegét halljuk, hanem egy rövidebb formát, amely első hallásra talán idegenül hat. *Ez bizony formabontás a javából, amely, ha nem öncélú, akkor nagyon üdvös, szükséges és hasznos is lehet.* A megszokott, amikor valami mindig ugyanott, ugyanakkor és ugyanúgy hangzik, akár unalmassá és gépiessé is válhat. Talán a Miatyánkkal is így vagyunk. Megszoktuk, mint egy nagyváros lakója a villamos csörömpölését. Ezért nem árt, ha néha máshol, máskor és másként halljuk. *Ráadásul ezúttal nem mi mondjuk Urunknak, hanem ő mondja nekünk: így imádkozzatok, ezt mondjátok!* Így – rádöbbenve arra, hogy mennyire nem tudunk imádkozni – lélekben mi is a tanítványok mellé telepszünk, és kérjük: Uram, taníts minket is imádkozni!

Igehirdetési vázlat

1. A tanítványok imádságának titka a helyes megszólítás: „Atyánk!” Minden beszélgetésnél döntő, hogy kivel állok szemben, kivel beszélek. Minden normális telefonbeszélgetés úgy kezdődik, hogy megmondom, ki vagyok, és megvárom, míg a vonal túlsó végén lévő is bemutatkozik. Nem felejthetjük el azt sem, hogy csak Jézus által, Jézus nevében szólíthatjuk Istent Atyának, hiszen Urunk egyik első szava is éppen ez volt: *„Nem tudjátok, hogy az én Atyám házában kell lennem?”* (Lk 2,49) *Istentől nem vezet közvetlen út, közvetlen vonal hozzánk, egyedül Jézus Krisztuson át. Ő az út, ő a vonal!*

2. A következő, amit meg kell tanulnunk ebből az imádságból, a helyes sorrend. *„Szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod.”* Figyelem! A te neved, a te országod! Az imádság egy általános megszólítással kezdődik: „Atyánk”, majd a „te” névmással folytatódik, végül a „mi” gondjainkkal végződik. *Bizonyára nem véletlen, hogy életünk dédelgetett szava, az „én” teljesen hiányzik belőle. Az első az ő nevének megszentelése és az ő országának eljövetele mennyen és földön. Életünknek éppen az a nagy szomorúsága, hogy túl sokat foglalkozunk önmagunkkal. Nevünk, akartunk, jövőnk szinte teljesen lefoglal minket. Közben*

pedig megfélekedünk Isten nevével, országáról és az ő mindig jó akaratáról. *Amikor a Miatyánkot mondjuk, valójában önmagunk ellen imádkozunk.* Urunk így szeretné megértetni velünk, hogy nincsen nagyobb ellenségünk, mint önmagunk: az ún. ego. Jézus az ő követése kapcsán – éppen Lukácsnál – önmagunk megtagadásáról és a kereszt naponkénti felvételéről beszélt (Lk 9,23). A keresztény ember ezért nem mások ellen, nem is feltétlenül másokért, hanem leginkább önmaga ellen harcol. Igaza van Luthernak: az ilyen ritka, mint a fehér holló. Nincs is nagyobb büntetése Istennek, mint amikor megengedi, hogy a mi vágyaink teljesüljenek. Ezért kérjük őt imádságban: az ő neve legyen nagy, az ő uralma terjeszkedjék ebben a világban minden tekintetben!

Luther kedvenc gondolata és tanítása a Miatyánk kapcsán, hogy *a hívő imádság tartja meg a világot.* Hihetetlennek tűnik, de a világot nemegyszer valóban ilyen apró dolgok tartják fenn. Ahol ugyanis nagyon alázatosan, de hűségesen imádkoznak Isten nevének megszentelődéséért, országának eljöveteléért, akaratának megvalósulásáért, ott láthatatlanul odaállnak azok mellé, akik tartják a világot. A Miatyánk ezért missziói imádság is!

3. Ha az Isten dolgai a helyükre kerültek, következhetnek a földi élet kérdései: a kenyér, a mi mindennapi kenyérünk, amely mindazt magában foglalja, ami a test és a lélek táplálásához szükséges: családot, házastársat, gyermekeket, hűséges felsőbbiséget, jó kormányzatot, jó időjárást, békét, egészséget, becsületet. Ha ezeket így felsoroljuk, akkor döbbenünk rá, mennyire szükséges ezekért imádkozni – nemcsak magunk, hanem mások számára is.

4. Végül Urunk „gyónatószekébe” ülteti a tanítványokat, amikor bevonja őket a békéltetés szolgálatába: *„És bocsásd meg bűneinket, mert mi is megbocsátunk minden ellenünk vétkezőnek. És ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól.”* Jézus itt világosan emlékeztet arra, hogy nemcsak mi vétkezünk, hanem ellenünk is vétkeznek. Nemcsak mi szorulunk bocsánatra, hanem mások is rászorulnak a mi bocsánatunkra. És milyen megszállhatatlan a mi adósságunk azokhoz képest, akik nekünk adósaink! Majd a kísértés következik, és sokan még erről a leginkább nyilvánvalóról is tévednek, amikor azt állítják, hogy nem létezik, ahogyan a gonosz sem. *Pedig minden imádság, amelyből hiányoznak a bűneink, a kísértés és a gonosz, nem Jézus szerinti és nem Jézus nevében mondott imádság.* Az ördög „ezermester”, és tudja, hogyan fogjon meg minket magának. Legtöbbször épp az egónkat piszkálja, hogy vágyainknak éljünk. Hogy ne számítson se Isten, se ember, csak egyedül én. Így aztán *„készek vagyunk egymást is felfalni érdekink csatáiban”* (Tompa Mihály), máskor meg *„egymáson élősködve élünk, más halálán életet cserélünk. A föld rendje ez...”* (Weöres Sándor). Jézus viszont azt szeretné, hogy köztünk ne így legyen. A vágyak gyógyszerere pedig nem a kielégítésük, hanem a kiáltásuk. Ezt végzi el

Isten igéje. A helyes és Isten akarata szerint való imádság ezért valójában igecsoda, hiszen Isten igéje teremti, élteti és táplálja. Az ember, aki nem a jót teszi, amit akar, hanem a rosszat, amit nem akar (Róm 7,19), nem tudja azt kérni, ami számára üdvös. A Lélek gyengéd tüze azonban segít erőtlenségünkben, hogy meglássuk Istenben irgalmas Atyánkat, a másik emberben pedig testvérünket. Csak ezután kezdhetünk el magunk is gyógyulni az ő akarata szerint, hiszen ebben is igaza van a költőnek: „Hiába fűrösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat.” (József Attila)

Luther egyszer a legnagyobb mártírnak nevezte a Mi-
atyánkot, akit mindenki gyötör és kínoz. Amikor azonban Jézus ezt az imádságot elmondta, segített tanítványainak, akik valóban imádkozni szerettek volna, és ez a hatalmas ige ma is támasz és menedék lehet mindazok számára, akiknek szívéből feltör a kérés: „Urunk, taníts meg minket imádkozni!”

Végül még egy rövid vázlat, amely az előbbiekből következik. Rogate vasárnapján a gyülekezet

1. az imádkozó Jézusra,
2. az imádkozni tanító Jézusra,
3. az Atyánál az imádság meghallgatásáért közbenjáró Jézusra tekint.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jak 1,22–27; 2Móz 32,7–14

Énekek

EÉ 72, 355, 439, 77

Imádság

Jó Atyánk, a te akaratod legyen meg, ne az ördög és ellenségeink akarata, és semmi se valósuljon meg abból, ami a te szent ígédet üldözni és elnyomni vagy a te országot akadályozni akarja. És add meg nekünk, hogy mindazt, amit eközben el kell szenvednünk, türelemmel viseljük és legyőzzük, nehogy szegény testünk gyengeségből vagy restségből meghátráljon és elpártoljon. (Luther Márton)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„A gondolatok hatalmasak, a szavaknak erejük van, de mindkettőnél erősebb az imádság.”

(Egy mai gyakorló keresztény)

„Imádkozni a legeslegnehezebb dolog ezen a világon.”

Luther Márton

„Ha azt látom, hogy ma kétszer vagy háromszor annyira teendőm, akkor kétszer, háromszor annyit imádkozom.”

Luther Márton

IGEHELYEK

Jézus mondja: „*Mindenkor imádkozniuk kell, és nem szabad belefáradniuk.*” (Lk 18,1)

„*Ezek pedig kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban.*” (ApCsel 2,42)

„*Valljátok meg egymásnak bűneiteket, s imádkozzatok egymásért, hogy meggyógyuljatok. Nagy ereje van az igaz ember buzgó könyörgésének.*” (Jak 5,16)

VERS

József Attila: *Gyémánt* (részlet)

Mindenkor idejük van a zsoltároknak.
Gyémánthegyen állunk,
De szívünkben kavicsok vannak.
Nagyon elfelejtettük, hogy angyalok voltunk,
Kövér vánkosságba tömtük fehér szárnyaink.
Most könyörgések szomjaznak erőnket
És térdünk alatt lyukassá kopnának a kövek,
Szívünkben a csillag megfagyott. (...)

Gyémánthegyen állunk,
Szigorú hó, takard el bűneinket,
Oldozd föl nyelvünket, mennyei világosság!
Te határtalan kristály!

Hamvas Béla: *Isten tenyerén ébredtem*

Isten tenyerén ébredtem, s lenéztem a Földre,
Hófehér csúcsokra, kopár legelőkre.
Kanyargós folyók tükrében láttam kelni a Napot,
Sugaraiban álmos hajnal mosakodott.
Láttam az óceánt gyermekként ragyogni
Sirályokat felette felhőkkel táncolni,
Láttam a békét az emberek szívében,
Láttam az erdőket fürödni a fényben.
Láttam sok-sok mosolyt és láttam a reményt,
Láttam az embert, és láttam a zenét,
Láttam a földet szeretetben élni,
Láttam a csöndet a széllel zenélni.
Láttam Istent, amerre csak néztem,
Miközben éppen az Ő tenyerében ültem,
S az Ő hangján szólt hozzám a szél,
Mint anya, ki gyermekének mesél,

Millió apró tükörben láthatod magadat,
Hisz olyannak látod a világot, amilyen Te vagy!

Hivatkozott művek

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi esztendő útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
PRŐHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.

■ WELTLER GÁBOR

Mennybemenetel ünnepe

► Lk 24,50–53

Igehirdetési előkészítő

Oly távol vagy tőlem, és mégis közel. . .

A vasárnap jellege

Sok új információt nem tartalmaz, amit írok: ünnepünk hétköznapra esik. Azonban az ünnep méltósága és jelentősége egyenesen megköveteli tőlünk a kellő komolysággal és odaszánással történő előkészületet, ünneplést. Önmagunkat, hittestvéreinket szegényítenék meg, ha csupán a következő vasárnapon emlékeznénk meg Krisztus Urunk mennybemeneteléről.

A mennybe szállás ünnepe, közismertebb nevén áldozócsütörtök „semmi kapcsolatban nincs a nap üdvényével”, a római katolicizmusnak a keresztény közgondolkodásra gyakorolt nagy hatását mutatja. Az e napon történő „első áldozás” ünnepének eseményéből lett népies, köznyelvi kifejezés. Amíg e nap állami ünnep volt, evangélikus egyházunkban is nagyon sok helyen e napon ünnepltek a konfirmációt és a hozzá kapcsolt első úrvacsoravételt.

Az egyházi év útmutatása című mértékadó munkájában Jánossy Lajos tanár úr ünnepünk jellemzőivel kapcsolatban a következőket emeli ki: „Királykoronázás és ezért diadalünnep ez a nap, amelyen a mennyi dicsőség az örökkévalóság fényével ragyogja be az egyház húsvéti örömét. [...] Nyitva a menny, ahol az Istenember, az igaz Jézus Krisztus – a mi testvérünk! [...] – az Atya jobbán, isteni dicsőségének teljességében, a Főpap Pásztor, mint az ég és föld Ura és Királya ül trónusán! Isteni hatalmával kormányozza és oltalmazza az egyházat, és esedezik értünk. Ez az egyház öröme és vigasztalása; ezért sursum corda, már most az Úrnál van szívünk.”

ApCsel 1,11 szerint visszajövetelét éppen úgy várhatjuk, amint távozott közülünk. Az ég felhőin jön el, hogy beváltsa ígérését: „... meglátjátok az Emberfiát, amint a Hatalmas jobbán ül, és eljön az ég felhőin” (Mk 14,62).

Amit a textusról tudni kell

Lukács evangélista szeretné megértetni olvasóival, hogy Jézus halála és feltámadása által már megkezdte uralkodását a földön. S a parúszia késlekedése nem vesztesége Krisztus követőinek, inkább a misszió végzésének új lehetősége, feladata. „Lukács láthatóvá kívánja tenni az alapokat, hogy ez a helyzet elfogadhatóvá és könnyebben feldolgozhatóvá váljon. Jézus útja 9,51-től kezdve efelé tart, s tölti ki Lukács evangéliumának több mint felét! Ezért állítja Jézus felemeltetését önálló és jelentőségteljes eseményként a középpontba. A négy evangélista közül egyedül ő írja le ezt, sőt művének ünnepélyes lezáró szakaszává teszi (24,50–53).” (*Biblia magyarázó jegyzetekkel*)

A mennybemenetel helyszíne: Betánia, amely Jeruzsálem óvárosától kb. 2,4 km-re keletre található, az Olajfák hegye délkeleti lejtőin. Itt élt Mária és Márta, valamint testvérük, Lázár (Jn 11,1) és Simon, a leprás (Mt 26,6; Mk 14,3); itt szállt meg Jézus virágvasárnapi bevonulása után (Mt 26,6–13; Mk 14,3–9; Jn 12,1), és itt búcsúzott el tanítványaitól. A település legrégebbi háza egy kétezer éves ház, amely a hagyomány szerint Mária és Márta háza volt, és ma népszerű zarándokhely.

Az ApCsel 1,9kk textusunk párhuzamos helye, s egyben a vasárnap kötelező lekiója is. E leírás lényegesen több információt kínál az evangéliumi közlésnél. Két esetet emelek ki ezek közül: két férfi áll meg mellettük fehér ruhában, és szemükre tették hitelenségüket. Minden úgy történik, mint a feltámadást hírül kapó asszonyok esetében. Mindkét esetben további útmutatást kapnak a tanácsatlankodók. E nélkül a tanítványok elvesztek volna, hiszen még nem kapták meg a „mennyi erőt”, a Szentlélek vezetését. A másik jelenség a felhő: „felhő takarta el őt a szemük elől” (9b). A teljes Szentírásban újra és újra visszatérő motívum ez, amely az Isten dicsőségének attribútuma. A pusztai vándorlás során nappal felhőoszlop, éjszaka tűzoszlop képében vezette népét az Úr (2Móz 13, 21). A törvényadása során „az Úr dicsősége ereszkedett rá a Sínai-hegyre. [...] a hetedik napon magához szólította Isten Mózeszt a felhő közepéből.” (2Móz 24,14–16) A szövetség sátra felett „az Úr dicsősége betöltötte a hajlékot” (2Móz 40,35). Jézus megkeresztelésekor „felhő támadt, [...] és hang hallatszott a felhőből” (Mk 9,7). A felhő képe ott van a parúziára vonatkozó jóvendölésekben (vö. Dán 7,13; Jel 14,14) és Jézus próféta jóvendöléseiben (Mk 14,62; Mt 24,30; 26,64). Kijelölt perikópánk tekintetében mindezen összefüggések mélyebb jelentéstartalmat kínálnak. Azt kívánják hangsúlyozni, hogy a győztes Bárány isteni dicsőségébe öltözve távozik a világunkból. Hatalmas királyként távozik, hogy engedelmissége és hűsége jutalmaként Atyja jobbára üljön. Az evangélium szűkszavú közlésében mindezek természetesen nincsenek benne, ám akik ott ezt a teofániát átélték, a részletek taglalása nélkül is tudják, mit kell tenniük. Ado-

rációjuk ösztönös válasz volt, nem is tehetnek másként, leborultak Isten szeretetének és hatalmának nagysága előtt. Örömük teljes. Viszi őket a küldetés felé. Isten jelenlétének, dicsőségének teljességével betöltekezten indulnak arra a küldetésre, amely e nélkül a bizonyosság nélkül teljesen erőtlen lenne. S most egy pillanatra tekintünk fel a távoli múltból, hogy feltegyünk egy gyakorta elhangzó kérdést. Amikor ma egyházunk ezernyi baját, erőtlenségét szemléljük, és szenvedünk tőlük, jusson eszünkbe e két mozdulat! Leborultak, és eltöltötte őket az öröm. E tanítványok az átélt események hatása alatt határtalan boldogsággal vitték az Úr feltámadásának üzenetét. Teljes örömmel és a hit mindent legyőző bizonyosságával mentek. A halálba is úgy, mint a győztesek. Értjük-e ezt, és belerendülünk-e ebbe az elköteleződésbe?

A perikópa megértése

Igeszakaszunk két egymástól jól elkülöníthető szakaszra oszlik. A mennybemenetel eseménye (50–51) és annak következményei (52–53).

Az első szakaszban a tanítványoknak adott áldás és a tőlük való eltávozás a lehangsúlyosabb. Amit id. Magassy Sándor *Ógyházi perikópáiban* mennybemenetel ünnepe kapcsán Mk 16,14–16-ról ír, az a lukácsi tudósításra is teljesen illik. Jézus tehát búcsúzni készül, s e tömör leírás azért egyedülálló, mert a következményeket is közli. „Máténál a zárómondat a missziói parancs. [...] Jánosnál az a vallomás, hogy az evangéliumban megírtak igazak és hitre hívnak, hitet munkálnak. [...] Most egyszerre megtudjuk, hogy Jézus a mennybe, isteni tejhatalmába, a tanítvány széles e világba indult el és érkezett meg, mindeközben hirdette az evangéliumot és megtapasztalta az Úr együttműködését.” Bár itt a tanítványok még csupán a templomba indulnak el, ám mivel ott bizonyágtételüket nem fogadták be, üldöztetést szenvedtek el. Az Úrban való örömük, kitartó hitvallásuk, következetes magatartásuk mégis megnyitotta az utat a világmeretű misszió előtt.

A tanítványokat távozó Uruk áldásban részesíti. Éppen úgy, ahogy a földi lét sorából távozni készülő családfők Izsák módjára megteszik ezt ma is. Az áldás Isten jelenétét ígéri és közvetíti. Az Isten jelenlétével betöltekezett emberek áldottak. Munkájukban, magánéletükben, sikereikben, de még szenvedéseik között is azok tudnak maradni, lásd Jób példáját. Áldottnak lenni pontosan azt jelenti, hogy még a legnehezebb próbák között sem vetődik fel bennünk a gondolat, hogy távol lennénk az Istentől. A rejtőzködő Isten is Isten, aki bár sok esetben *ellenkező látszat alatt* cselekszik, de akkor is ott van, és megszólítható. Isten Fiának, az isteni dicsőségbe távozó Úrnak az áldása egyben mint *mandatum Christi* értelmezhető. Urunk elmegy, hogy a megígért Pártfogó

vezetésével átadja a hitvallás és a szolgálat lehetőségét apostolainak.

A második részben az átélt eseményekre adott válaszreakcióikat láthatjuk. Leborulnak a láthatatlan Krisztus előtt, s az őket eltöltő öröm lendülete új, korábban még soha nem járt utakra viszi őket tovább. Mind a mai napig ezek jellemzik az egyházat. Krisztus imádata, a vele való szoros lelki közösség és annak energiából felszabaduló szolgálata, a Mester és tanítványai között keletkező fizikai távolság lehetőséget teremt egy más jellegű, szorosabb lelki kapcsolat számára. Bizonyára jól értik, miről beszélek, akik felnőtté vált gyermekeiket bocsátották el az önálló életbe, vagy akik a gyász következtében elszenveték már a szereteteiktől való fájdalmas elszakítottágot. *Oly távol vagy tőlem, és mégis közel.* Igénket olvasva szinte az első pillanatban Szörényi-Bródi ikonikus rockoperája jutott eszembe. Az *István, a király* egyik szép duettjében a dal refrénje így szól:

„Oly távol vagy tőlem, és mégis közel,
Nem érthetek téged, s nem érthetek el.
Oly távol vagy tőlem, és mégis közel,
Te hallgatsz, s én érzem, *a szívem felel.*”

Erről szól ez az ige is. Egy új minőségű kapcsolatról. A bárhol és bármikor elérhető és mindenki számára jelen lévő Úrról, aki nem csupán közbenjár és esedezik az övéiért, valamint elkészíti helyünket az atyai házban, hanem mindig mindenütt megszólítható, és jelen lévő Istenként, az evangélium örömeivel és annak erejével kormányozza gyermekeit, híveit. Vigasztalja, élteti és az evangélium örömeivel tölti be egyházát.

Igehirdetési vázlatok

A)

1. Áldott, aki hozzánk érkezett, aki az Úr nevében jött. Urunk szolgálata az evangélium örömét készíti elő a szívekben.
2. Áldott, aki az Úrban van, akit megérint a létezésnek és a szabadságnak az új dimenziója.
3. Áldottak, akik az evangélium örömeivel betöltekezve, az Úr nevében indulnak. Értik és megélik a megváltó *mégis közel* érzését.

B)

1. A Feltámadással való lelki közösségben *áldó hatalmak oltalmába rejtve él* az egyház népe.
2. Megértve, csodálva Krisztus alázatát, a kereszt titkát, erőt nyerhetünk az ő imádatából.
3. Örömmel és teljes bizonyossággal haladhatunk tovább az úton, annak dacára is, hogy többen jönnek velünk szemben, mint mellettünk.

További javaslatok az istentisztelethez

Textus

Olvasmány: 1Kir, 8,22–28

Lekció: ApCsel 1,1–11

Énekek

EÉ 278, 226

Illusztrációk**GONDOLATOK**

„Lukács evangéliuma a templomban kezdődik, és ott végződik. Azzal kezdődik, hogy Zakariás pap megnémul a templomban, és azzal végződik, hogy a tanítványok gyülekezete, egy volt halászokból, vámszedőkből, zélótákból és más hasonló elemekből álló csoport hangosan dicséri Istent a templomban – Jézusért. Zakariás először hallotta meg, hogy Isten ígéretei teljesülnek, de nem hitt benne. A tanítványok először látták az ígéretek beteljesedését, a feltámadott Urat, és eljutottak a Krisztusban való hitre. Az evangélium befejezése egészen rá van hangolva a bevezetésre. Mégsem visszatekint, hanem előre. Mert az ígéretek beteljesedése újabb, még nagyobb ígéretet foglal magában. Azt az ígéretet, hogy Jézus szeretete áll a világ felett, és azt, hogy egyháza ennek a szeretetnek a tanúja lesz a világban.”

Pröhle Károly: *Lukács evangéliuma*

„És immár folyamatosan 2000 év óta hirdettetik az evangélium, Krisztus-hit támad szerte a világon, és megújulnak a szívek és életek minden nemzedékben. Mennybemenetel evangéliumának végső üzenete abban van, hogy a szemek elől véggépp eltűnik, de a szívét megnyitja, hogy betérjen és ott maradjon, vágyakozást keltsen maga iránt, és megelégtse a sóvár lelket. Újjáteremtő evangéliumával formál minket is, hogy igaz legyen énekünk: »Ó, mi Urunk, Krisztus Jézus, / Ki fölmentél a mennybe, / Hol várt Atyádnál a trónus / És a dicsőség fénye: / Te most is itt vagy közöttünk, / Mert nevedben összejöttünk. / Így ígérted minékünk. // Lásd, milyen szegények vagyunk, / És hitben milyen gyengék, / Mily céltalanul bolyongunk, / Hordjuk a bűnnek terhét! / Jöjj, és kegyelem Lelkével, / Békéjével, erejével / Áldj meg minket, Úr Jézus! // Add az igehirdetésből / Élet illatát vennünk, / Az üdvösségszerző hitből / Szent vigaszod elnyernünk! / Így kegyelmed örömet ad, / Hálánk szava a mennybe hat / Túláradó örömmel.« (EÉ 278,1–3)”

Id. Magassy Sándor: *Perikópák*

„Krisztus búcsúzóul nem ad más parancsot, egyedül a szeretetét. Erről ismerik meg tanítványait és az igaz hívőket. Mert ahol a cselekedetek és a szeretet nem törnek ki, ott a

hit sem valóságos, ott nem fogadták még be az evangéliumot, és Krisztust sem ismerik igazán.

Luther Márton: *Előszó az Újtestamentumhoz*, 1522

Felhasznált irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi esztendő útmutatása*. Fraternitás

Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák*. 1. köt. Budapest.

PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.

REUSS András (szerk.) 2017. *Csak Krisztus legyen Mesterünk*.

Evangélikus Missziói Központ – Magyar Evangélikus Rádiómisszió, Budapest. (Élő víz füzetek 9.)

■ SZARKA ISTVÁN

Húsvét ünnepe után 6. vasárnap (Exaudi)

▶ Mt 10,29–33

Igehirdetési előkészítő

Isten értékrendjében

A vasárnap jellege

A húsvét utáni hatodik vasárnap, Exaudi introituszoltára: „Halld meg, Uram, hívó hangomat!” (Zsolt 27,7) A Szentlélek ígérete és Jézus visszajövetele iránti vágy tölti be a gyülekezet ezen a vasárnapon. A mennybemenetel utáni időszak ez, amely átmenetet képez pünkösöd felé. A Szentlélek várásának öröme betölti a tanítványokat, ugyanis a vigasztaló Szentlélek Jézus királyi hatalmáról tesz bizonyosságot, és „a dicsőség Urának királyságát munkálja és realizálja az egyházra szakadó minden nyomorúság között, amelyben Krisztus gyülekezete egyedül az Ő erejében állhat meg” (JÁNOSSY 2008, 29. o.).

A Lélek erejével megálló gyülekezetet vetítik előre a vasárnapi lekción: Péter levele int a szolgálathoz való kitarásra, azzal a reménnyel, hogy már nem sokat kell várni, Isten pedig ad erőt a szolgálathoz (1Pt 4,7–11). Jer 31,31–34 proféciaja pedig Istennek a népével kötött új szövetségéről szól, amelyben a bűnbocsánat révén megtisztított nép szolgál Istennek. Ezt fejezi ki agendánk vasárnapi mottója, a földön szolgáló gyülekezet (párhuzamos hely: Lk 12,6–8).

Amit a textusról tudni kell

A 10. fejezetben Jézus a tizenkét tanítványhoz szól, őket küldi ki, hogy menjenek „Izrael elveszett juhaihoz”, hogy hirdessék tettekben és szavakkal Isten országának jelenvalóságát. Hatalmat is ad nekik, hogy uralma nyilvánvalóvá

legyen általuk is. Így képesek megtenni azokat a csodákat, amelyeket Jézus is tesz.

Jézus a tanítványokat az üldöztetés, a mártírium lehetőségére is felkészíti. Mindez a Jézusért vállalt kereszt, aminek meglesz a jutalma. A tanítványoknak tudniuk kell azt is, hogy Isten a bajban is ott van velük. Ezt érzékelteti a veréb és a hajsza példájával, a kisebbtől a nagyobb felé haladva vonja le Jézus a következtetést.

A veréb akkoriban a legkisebb és a legértéktelembb madárnak számított. Sok volt belőle. A madárpiaci árából lehet erre következtetni. Ma már a verébállomány rohamos csökkenést mutat a környezeti szennyezettség miatt. Az *as – το ασσάριον* – a legkisebb értékű római pénzérme, kicsinyítő képzővel használva fillérke. Ilyen csekély pénzértéért kettő verebet is lehet kapni. Jézus arra hívja fel a figyelmet, hogy még egy ilyen csekély értékű állattal sem történhet semmi Isten tudtán kívül. Isten szeretete a legkisebbet is számontartja. A másik példa is ezt hangsúlyozza. Vajon melyik ember az, aki számontartja hajszáit? Legfeljebb a kihulló haj mennyiségét méricskéljük, és azon bándunk. Súlyos betegség kezelése után bizony észrevehető, mennyire is várja a gyógyuló, hogy újra haj borítsa a fejét, és számolja szálanként újránövő hajszáit. Azonban lehetetlen számontartani a fejünkön lévő hajszáinkat. Isten gondoskodó szeretete még ezt is magában foglalja.

Atyátok – ezt a bensőséges elnevezést használja Jézus. Ilyen a kapcsolat tanítvány és Isten között. Mint ahogy a szülő számontartja gyermekét, úgy tartja számon Isten minden teremtményét, legfőképpen az embert, aki teremtésének fő műve, akiért a számára legértékesebbet is odaáldozta: megszületett Fiát. Ilyen értéket képviselünk mi, akikért Krisztus meghalt. Ahogy a veréb is leeshet a fáról, úgy a keresztény ember életében is megtörténhet a baj. De Krisztusért a bajban is Istenben vagyunk elrejtve. Istennek ez a szeretete pedig Krisztusról való tanúskodásra ösztönöz, a nehézségeket is vállalva. Ezért szól Jézus biztatása: „*Ne féljetez tehát...!*” (10,31)

A perikópa megértése

A tanúskodásra hívás és ennek elutasítása előrevetíti Isten végítéletét. Mert a tanítványi élet vagy annak nem teljesítése következményekkel jár.

ὁμολογέω (Futurum) – aki majd vallást tesz, törvényszék előtt is, jogi kifejezéseként

ἀρνέομαι (Futurum) – aki megtagad majd

A végítéletben döntő lesz az, hogy ki mennyire vállalta hitét életében. Sőt itt gondolni lehet arra is, hogy Jézus vajon nem tagadja-e meg jelenlétét már itt az életben attól, aki nem vállalja őt. Elsősorban mégsem fenyegetésként kell Jézus szavait értelmezni a perikópa összefüggésében, hanem a bátorítást kell látni benne. Gondolhatunk Péter-

re is, a tizenkét tanítvány egyikére, aki hallotta Jézusnak ezeket a szavait, emberi gyengesége miatt mégsem tudott vallást tenni Jézusról a kritikus pillanatban. Pedig Jézus neki személyesen is előre jelzi, hogy mi fog történni: háromszor fogja megtagadni őt (*ἀπ-αρνέομαι* – Futurum), mielőtt a kakas megszólal (Mt 26,34).

Miután a kakasszó hallatán ráeszmél vétkére, megbánja, és keserves sírásra fakad. Azonban Péter új lehetőséget kap Jézus bocsánata révén (Mt 26,75). A későbbiekben pedig fel lesz ruházva mennyei erővel a tanítványokkal együtt, hogy meg tudjanak állni Jézus követésében, a szolgálatban.

Ugyanis Jézus mennybemenetelének üzenete – az előző vasárnap témaköréhez kapcsolódva – Máté evangélista megfogalmazásában (Mt 28,18–20) az, hogy Jézusé minden hatalom mennyen és földön, a tanítványokat Jézus kiküldi, hogy tanítványokat gyűjtsenek, Jézus pedig jelenlétét ígéri ebben a szolgálatban.

Igehirdetési vázlat

Értékrendünk

Talán amióta világ a világ, az ember értékzavarral küzd. Nem tudjuk igazán, hogy minek van igazi értéke. Gyűjtögetjük mulandó javainkat, fénylő délibábokat kergetünk céljainkban. De továbbgondolva, az embert is besoroljuk különféle érték kategóriákba. Ez pedig elkezdődik otthon, egészen kicsi korban. Hiszen mikor értékeli egy szülő igazán gyermekét? Ha jó eredményeket mutat fel, akár sportban, zenében, rajzban, egyéb tanulmányban, nyelvtudásban? Lehet a sort folytatni a végtelenségig. Bizonyára minden szülő szeretné, ha gyermeke valamiben sikeres lenne, mert ez azt is jelenti, hogy a világ is elismeri, nem mellőzi. Ezt az értékzavart az iskolák is elmélyítik. Hiszen az iskolák versenyzetetik a gyermekeket, pedagógusokat. Minél több sikert ér el egy tanuló vagy egy osztály, annál értékesebbnek tekintjük a személyt, a közösséget. S vajon ez az értékrendszer nem kerül-e be gyülekezeteinkbe is? Ki az, akit a gyülekezet értékes tagjának tekintünk? Azt, aki tudásával, anyagi javaival, idejével támogatja gyülekezetét, lelkészét? Akivel együtt lehet működni...? Sokszor kiesik a figyelmünk középpontjából az, aki ezeket a mércéket nem teljesíti mind a mindennapi életben, mind gyülekezeti életünkben, mert úgymond bekerülnek, bekerülhetünk mi is a „szürke veréb” kategóriába.

Isten értékrendje

Isten értékrendje azonban más, mint a mi emberi mérlegetésünk. És épp ez a kegyelem. Neki fontos a „szürke veréb” is. Számontartja, figyel rá. Nem történhet vele semmi Isten tudtán kívül. Ilyen fontosak vagyunk számára. Fontosabbak, mint remélnénk. Az ember ezt sokszor nehezen tudja elhinni, elfogadni. A bizalmunk Isten iránt itt kezdődik. Elhiszem-e, hogy Isten, mennyei Atyám figyel rám, gyermekére, legyek

bár a legészrevehetetlenebb, a legelesettebb? Jézus odalép a gyengéhez, a beteghez, a megsebzetthez, azokhoz is, akiket mellőznek. Ő kész megkeresni, felkutatni azt az egy elveszetet, kész felruházni, díszbe öltöztetni szeretetével. Sőt abban a megtiszteltetésben részesít, hogy tanítványává fogad, elhív bennünket, hogy legyünk az ő követői. Életünknek igazi célt és értelmet ad. Vele együtt értékes életet élhetünk. Feladattal bíz meg, és barátainak tekint minket. Neki annyira értékesek vagyunk, hogy életét adja értünk, értem. És ez az egyes szám itt a leghangsúlyosabb: *értem, érted*. Ő így értékkel bennünket.

Értékrend Jézus követésében

Mivel Jézusnak ilyen értékesek vagyunk, hogy életét adta értünk, ez arra késztet minket, hogy örömmel vállaljuk követését, szolgálatát. Mert ő az, aki igazán értéket képviselhet életünkben, mai tanítványai életében. Hiszen elvehetetlen érték az ő jelenléte, szeretete, vezetése. Jézusra támaszkodhatunk akkor is, amikor elgyengülünk, amikor nem tudunk úgy teljesíteni, ahogy a világ elvárná, amikor fel kell vennünk keresztünket az ő nevéért. Mindez megélt tapasztalatot jelent az életünkben: minden egyes megértett, szívünkig hatoló Ige, Isten gondoskodó, támogató szeretete, a másik ember szeretete és támogatása... Ez adhat lendületet, ez a szeretet üzheti ki a félelmet követésének útján.

Ha azonban az átélt tapasztalatok ellenére mégis habozom megélni, átadni mások számára Jézus nekem felajánlott kegyelmét, ha így letagadom, hogy megismertem szeretetét, akkor hogyan is várhatnám el tőle azt, hogy ő majd az utolsó ítéletkor vagy életem további helyzeteiben felvállal majd engem? Épp ezért a bátorítás mellett ott kell éreznünk Jézus figyelmeztetésének belső kényszerítő erejét is.

Ezért szól a vasárnapi segítséget kérő introitus: „Halld meg, Uram, hívó hangomat!” Kérhetjük, hogy hallja meg hangunkat, amikor hozzá fordulunk segítségért; hallja meg hangunkat akkor, amikor elesünk, hogy felállhassunk, hogy bátran járjunk követésének útján az ő mennyei erejével felruházva. Így várjuk minden egyes nap Szentlelkének erejét, ezzel a várakozással készülünk pünkösöd előttünk álló ünnepére.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

1Pt 4,7–11; Jer 31,31–34

Énekek

EÉ 438, 387

Imádság

Istenem, add, hogy gondolataim hozzád szálljanak. Nálad van a világosság, te sohasem feledkezel meg rólam. Nálad a segítség, nálad a türelem. Én nem értem az útjaidat, de te ismered az én utamat.” (Dietrich Bonhoeffer)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Egy férfi az élet értelmén, a halálon és legfőképpen az utolsó ítéleten – amellyel előbb-utóbb szembe kell nézni – töprengett, amikor elnyomta az álmot.

Azt álmodta, hogy a halála után tétova léptekkel közeledik Isten kapujához. Bezörgetett, mire egy angyal mosolyogva ajtót nyitott neki, és hellyel kínálta őt a mennyország várószobájában. A szoba nagyon komor volt és kietlen, leginkább egy bíróság rideg folyosójára emlékeztetett. Az angyal nemsokára visszatért kezében egy papírlappal, amelynek a tetején ez állt nagybetűkkel: „Számla”. A férfi elvette, és olvasni kezdte: „Napfény és lombsugóság, hó és szél, madarak éneke és zöld pázsit. A levegő, amit belélegeztünk, a csillagok bámulása, az esték és az éjszakák...”

A lista igen-igen hosszan folytatódott: „...a gyerekek mosolya, a lányok szeme, a friss víz, kezek, lábak, a paradicsom pirossága, a simogatás, a tengerpart homokja, gyermeked első szava, egy uzsonna a hegyi tó partján, unokád csókja, a tenger hullámai...”

Ahogy haladt előre az olvasással, a férfi egyre jobban aggódott. Mi lesz ennek a vége? Hogyan és mivel lehetne megfizetni mindazt, amiye valaha csak volt? Míg szívdobogva olvasott, egyszer csak megérkezett Isten. Egyik kezével a férfi vállára csapott:

– Én fizetem az egészet – mondta nevetve –, egészen a világ végéig. És valódi örömömmre szolgál.

Isten csak azt a szót ismeri, hogy „ajándék”.

Bruno Ferrero (1946–) szalézi pedagógus és lelki író: *A számla*

GONDOLAT

Hogyan beszélhetünk akkor ma Krisztusról? – teszi fel a kérdést François testvér, a taizéi közösség egyik szerzetese. Annak a közösségnek a tagja, amelynek vezetője, Roger testvér 2005-ben halt vértanúhalált. A feltett kérdésre Bonhoeffer válaszát adja: az életünkön keresztül. „Megragadó látni, hogyan írja le a keresztgyermeké jövőjét: »Eljönnek azok a napok, amikor lehetetlen lesz nyíltan beszélni, de imádkozni fogunk, meg fogjuk tenni mindazt, ami jó, és Isten ideje elérkezik.« Bonhoeffer hitt abban, hogy a szükséges nyelv az életünkön keresztül adatik meg. Mindannyian érezzük manapság, még azokkal szemben is, akik nagyon közel állnak hozzánk, hogy milyen nehéz Krisztus megváltásáról, a halál utáni életről vagy még inkább a Szentháromságról beszélni. Mindez olyan messze van az emberektől, akiknek már nincs többé szükségük Istenre. Hogyan lehet meg az a bizalmunk, hogy ha életünk Krisztusban gyökerezik, meg fogjuk kapni a szükséges nyelvet? Nem akkor kapjuk meg, hogyha az Evangéliumot leegyszerűsítjük annak érdekében,

hogy érthetőbb legyen. Nem. A nyelvet akkor kapjuk meg, ha valóban megéljük az evangéliumot.”

Forrás: https://www.taize.fr/hu_article5097.html

Felhasznált és ajánlott irodalom

- ALEXANDER, Hugh E. 2016. *L'Évangile selon Matthieu*. La Maison de la Bible, Romanel-sur-Lausanne. (Cahiers de culture biblique 2.)
- CARREZ, Maurice – MOREL, François 1998. *Dictionnaire grec-français du Nouveau Testament*. Labor et Fides – Société Biblique Française, Saint-Amand.
- Évangile selon S. Matthieu. Introduction critique et commentaires*. P. Lethielleux, Paris, 1895.
- FABINY Tamás (szerk.) 2011. *Máté 118*. Luther Kiadó, Budapest.
- FERRERO, Bruno 2007. *A virág csak nyílik*. Don Bosco Kiadó, Budapest.
- GRATRY, Alphonse 1920. *Commentaire sur l'Évangile selon Saint Matthieu*. Pierre Téqui, Paris.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas, Veszprém.
- KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztény Igazság, Sopron.
- KISS Sándor 1990. *Újszövetségi görög–magyar szómagyarázat*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.
- VARGA Zsigmond 1992. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- VARGA Zsigmond 1998. *Máté evangéliumának magyarázata*. In: *A Szentírás magyarázata*. 3. köt. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest.

■ KOCSIK MÓNIKA

Pünkösöd ünnepe

▶ Hag 2,4–9

Igehirdetési előkészítő

Pünkösdi bátorítás

A vasárnap jellege – Pünkösöd, a perifériára szorult ünnep

„A pünkösöd sokunknak elsősorban azt jelenti, hogy kapunk plusz egy szabadnapot, amit a szereteteinkkel tölthetünk, kirándulhatunk a szabadban, sütit süthetünk, pihenhetünk” – olvasom valahol a neten. Igen, itt kezdődik a gondunk a pünkösddel, pontosabban a pünkösöd ünnepével. Legyünk realisták – a (még) keresztény Európában, Mária országában ez az a nagyünnep, amellyel a többség nem tud mit kezdeni. Karácsony, az igen, az jól megfogható: ott van kisbaba és jézuskázás, istálló és pásztorok, betlehemi csillag és bölcsek. Van karácsonyi hangulat, gyertyázás és kalácsillat, halászlé, és ki tudja, még mi. Karácsonykor a többség azért elmegy a templomba istentiszteletre vagy éjfél miére. Húsvét már bonyolultabb, előtte a halál még

érthető, bár szomorú, de azért van piros tojás és nyuszi, sonka és locsolkodás. S jó, hogy amint hallani, egyre több gyülekezetben van hajnali temetői vagy templomi feltámadásünnep. No, de a feltámadás sokaknak akkor is probléma marad. Hogy Krisztus feltámadt, ez még elmegy, de hogy ez a tény a mi vagy egész személyesen az én majdani feltámadásomat is jelenti – nos, ez már túl sok, ez meghaladja a befogadókésztséget. Bizony, még sok templomba járónál is.

No de pünkösöd? Szinte minden része megfoghatatlan. Tüzes lángnyelvek, szélzúgás, nyelveken szólás és értés. Na de a Szentlélek? Itt nincs elképzelhető kapaszkodó, nem véletlen, hogy sok helyütt kisbetűvel is írják. Az egyház születésnapja? Na, ezzel még tudunk mit kezdeni, hiszen egykor minden elrajtolt, mindennek volt kezdete.

Két dologban azonban, mint igehirdetők, mindig megkapaszkodhatunk. Pünkösöd ünnepe kihagyhatatlan lehetőség a gyülekezet tanítására: ismétlés a tudás anyja. A választott nép is évről évre ugyanazon szavakkal ünnepli a széderestét; mi is elmondhatjuk újra meg újra a tényeket. Emellett pedig pünkösöd a megújulás ünnepe is. A megújulás megfogható, mint alapvetően szükséges esemény. Vagy mint lehetőség az újrakezdesre, a megfáradtnak a megerősödére, a hitében bizonytalannak a bizonyosságra.

Amit a textusról tudni kell

A Babilonba száműzetés után ötven évvel, 538-ban a perzsák megdöntötték a babiloniak uralmát, és a perzsa király, Círus hazaengedte a deportált zsidókat, hogy újjáépítsék otthonukat, valamint újjáépítsék a templomot is, és így legyenek adófizetők. Nagy lehetőség volt ez, bár a függetlenséget nem kapták vissza, csupán csak egy nagy birodalom távoli tartományává lettek. Círus közülük való vezetőket nevezett ki, a tartomány élére Zerubbábelt, a főpap pedig Jósua lett.

A nép több részletben tért haza, és nagy lelkesedéssel kezdtek hozzá az újjáépítéshez. Ne feledjük, a hazatértek túlnyomó többsége már a fogságban látta meg a napvilágot, a haza, a templom képe csak a szülők-nagyszülők elbeszéléseiből élhetett bennük. A romok láttán viszont szembesültek a régi nagy dicsőséggel. A lerombolt templom udvarán már az első napokban felszentelték az áldozati oltárt, kiásták a régi alapokat, és a hazatérés után két évvel letették az újjáépítendő templom alapkövét is. Ekkor azonban jelentkeztek a nehézségek, és a kezdeti lelkesedés gyorsan alábbhagyott.

A sokáig elhanyagolt földek nehezen biztosították megélhetést, meg természeti csapások is sújtották őket, ezekről mind beszámol Haggeus. Aztán a száműzetés alatt betelepült idegenek meg a szomszédság sem örült a hazatelepülőknek. Sorozatosan akadályozták a munkálatokat, feljelentették őket a perzsa udvarnál. Így az építkezés többször

is megakadt. Végül tizenöt év múlva egy másik király, Dárius engedélyt adott a templom felépítésére, sőt bizonyos építési anyagok juttatásával is segítette a munkálatokat. Ezalatt azonban elszállt a kezdeti lelkesedés – elfogadták a kialakult helyzetet megváltoztathatatlanként. Az Úr érje be azzal, hogy az oltáron be tudnak mutatni áldozatot, de templom, az nem lesz.

Tetézte a bajt, hogy időközben viszont a saját ingatlanaiakra több idő és pénz jutott. Kiderül az is a próféta leírásából, hogy egyesek már szinte luxuskörülmények között éltek lambériával (1,4) burkolt házaikban. Vagyis a saját anyagi jólétük fontosabb lett, mint az Isten házána újáépítése.

Ekkor szólalt meg Haggeus próféta. Ez a rövid ószövetségi könyv négy rövid prédikációt tartalmaz. Haggeus pontosan megjelöli az időpontját is annak, amikor ezek elhangzottak: Krisztus előtt 520-ban, szeptember és december között mondta el ezeket. S küldetésének meglett az eredménye. Az emberek magukba szálltak, és újra nekifogtak a templom felépítésének. 515-ben fel is szentelték ezt a templomot, amelyről azt jövendölte Haggeus, hogy a dicsősége nagyobb lesz, mint a salamoni templomé volt, és ez valóban így is történt, hiszen *ebben az általuk újjáépített templomban tanított később Jézus Krisztus is*. Mert aztán ez lett az úgynevezett zorobábeli vagy második templom, amely a körülmények miatt sokkal egyszerűbb és szegényesebb volt, mint elődje, a Salamon által épített templom. (Nagy Heródes majd ezt a második templomot fejleszti tovább, majdan ezt nevezik harmadik templomnak.)

Haggeus rövid küldetése a bátorításról, a biztatásról szól. Fel kell ráznia a népet az apátiából, hogy újra nekigyürközzenek a munkának. S hogy újra fontosabb legyen számukra a templom, mint saját jólétük. Mert az Istennek tetsző és éppen ezért mindig helyes sorrend ez: Isten az első, s utána jöhet minden egyéb.

A perikópa megértése

Egy messiási jövendölés

Haggeus négy rövid próféciája közül a második tartalmazza a fenti perikópát (Hag 2,1–9). A 7. vers fordítása érdekes változatosságot mutat:

Az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség által használt fordítás szerint: *„Megrendítem mind a nemzeteket, és ide jönnek drágaságai mind a nemzeteknek; megtöltöm e házat dicsőséggel, mondja az Örökkévaló, a Seregek Ura.”* (Chaggáj 2,7)

A Vulgata szerint: *„...et movebo omnes gentes et veniet desideratus cunctis gentibus et implebo domum istam gloria dicit Dominus exercituum.”*

A Károli-fordítás szerint (1590): *„És megindítok minden népet, és eljön, a kit minden népek óhajtanak, és megtöltöm e házat dicsőséggel, azt mondja a Seregeknek Ura.”*

A legizgalmasabb Luther fordítása (1534), aki ugyan a héber eredetihez nyúlt vissza, de itt a Vulgata is visszaköszön: *„Denn so spricht der HERR Zebaoth / Es ift noch ein kleines dahin / Das ich Himmel vnd Erden / das Meer vnd Trocken bewegen werde. Ja alle Heiden wil ich bewegen / Da sol denn komen aller Heiden Troft. Vnd ich Wil dis Haus vol herrligkeit machen / spricht der HERR Zebaoth. Denn mein ift beide filber vnd gold / spricht der HERR Zebaoth.”*

Ugyanis a lapszélen található egy megjegyzés, miszerint: *„Troft: Das ift / Christus / der alle Welt tröften folt durch vergebung der fünden.”* Vagyis Luther a messiási jövendölést egyenesen Jézus Krisztusra vonatkoztatja, a vigasz maga Krisztus, aki az egész világot vigasztalni fogja a bűnök bocsánata által. Mert a Messiás eljövetelét megelőzi az eget és a föld, valamint a népek „megrendülése”.

Mert ez az a templom, ti. a második, amelyet éppen most építenek újjá, s amely, bár egyelőre meg sem közelíti a salamoni templom fényét és ragyogását, mégis sok-sok évvel később (s ehhez nem szükségtelnek túl sok képzelőerő) a falai között maga Jézus is járhatott, ezek a falak, ha úgy tetszik, „meglátják” majd Jézust, a Messiást. S ez lesz az újjáépülő templom legnagyobb dicsősége!

Az üzenet – bennem

- A szolgálat, a küldetés nem jár mindig látványos és gyors sikerekkel.
- Veszély, hogy a csüggedt ember a nehézségek elől önmagába fordul (a sebeit nyalogatja) vagy a könnyebb utat választja (saját ügyeivel foglalkozik inkább) a küzdés helyett.
- Kell és jó az emlékeztetés: sem az ígéret, sem a Lélek nem hagyott el – az elhívó Isten hűségese!
- Bátorság – leszámolni mindazzal, ami akadályoz a küldetésben.
- Bátorság – mert Isten nem marad tétlen, ő cselekszik!

Igehirdetési vázlat

Pünkösd előtti csüggedtség (apostolok)

Az apostolok pünkösd előtt: bezárkóztak, féltek, csalódottak, keserűek (Júdás kudarc, Péter csödj) – és nem értenek (még mindig) semmit sem.

Pünkösd igazi csodája nem a lángnyelvek, nem a nyelveken szólás/értés, hanem ahogy nekibátorodtak, s ahogy egy csapásra megváltoztak.

Pünkösd legnagyobb csodája Péter érthető módon elmondott bizonyágtétele és annak „gyümölcse”, az első gyülekezet megszületése.

Kitől lett ez? A Lélek munkája!

Pünkösöd utáni csüggedtség (mi magunk)

Bezárkózunk a templomainkba, nem merünk kimenni az utcákra, pedig senki sem tiltaná meg! Papolunk a misszióról, de a terepet átadjuk a Jehova Tanúinak, a különféle szektáknak.

Félünk, majd harminc évvel a rendszerváltás után is érik atrocitások a keresztyéneket, például az abortusz kérdésében, politikai szerepvállalás esetében. A világ is szeretne minket beszorítani a templomainkba, és tanácsokat ad, mivel foglalkozunk, és mibe ne avatkozzunk bele.

Csalódottságunk, keserűségünk: nem erre számítottunk. Egyre csak fogyunk, közösségeink elöregednek, a gyülekezeti összevonások réme borzolja az idegeket, ahelyett, hogy előre menekülénk.

Pünkösöd utáni bátorság

Isten nem hagyott el, az ígéret, a Lélek ma is velünk van! Nem Isten fordult el tőlünk, a megfáradás okát magunkban kell keresnünk!

Köldöknézés, elméletek és stratégiák gyártása helyett – aktivitás! És: visszatalálni Jézus Krisztushoz.

Megfogni a munka végét, megköpni a markunkat, és cselekedni: hirdetni az evangéliumot, menni előre, építkezni.

S ez nem néhány „kiválasztott” feladata, hanem mindnyájunké. Megtisztítani az árkokat, a csatornákat, hogy ha áradni kezdene a Lélek vize, akadálytalanul juthasson el az éltető erő minél többekhez!

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 229, 245, 239

Illusztráció

GONDOLAT

„A Fiúisten megváltói művét szinte azonnal nyomon követi a Szentlélek eljövetele, mit költői szavakkal bátran nevezhetnénk az értelem megváltásának. S az értelem ellen lázadó szekták, korok, áramlatok ellen sose lankadt ezt hangsúlyozni: a megvilágosodott értelem sorsdöntő szerepét életünkben.”

Pilinszky János (1921–1981) József Attila- és Kossuth-díjas magyar költő

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Pünkösöd után*

Pünkösöd előtt – sóvárgás titkos mélye.
 Pünkösöd előtt – ígérek zenéje.
 Pünkösöd előtt – esedezés, esengés.
 Pünkösöd előtt – halk hajnali derengés.
 Pünkösöd előtt – szent vágyak mozdulása.
 Pünkösöd előtt – koldusszív tárulása.
 Csendesen várni – várni, hinni, kérni!
 Aztán – boldog pünkösöd utánba érni!
 S pünkösöd után – szent égi erőt-vetten,
 pünkösöd után – Lélekkel telítetten.
 pünkösöd után – bátor tanúvá lenni,
 pünkösöd után – régít kárnak ítélni.
 Krisztusnak élni és másoknak élni,
 minden mennyei kincset elfogadni,
 és pünkösöd után – adni, adni, adni!

■ LUPTÁK GYÖRGY

TARTALOM Mécses a te igéd

BENCE GÁBOR: <i>A 90 éves Trajtler Gábor orgonaművész-lelkész köszöntése</i>	161
--	-----

Tanulmányok

ECSEDI ZSUZSA: <i>Evangélikus énekeskönyvek a 20. században</i>	162
FINTA GERGELY: <i>Laudate Deum in organo... Orgonák és orgonazene a Deák téri templomban</i>	167
H. HUBERT GABRIELLA: <i>Gyülekezeti énekek Balassi Bálint és Rimay János Istenes éneki kiadásaiiban</i>	174
KINCZLER ZSUZSA: <i>Felix Mendelssohn-Bartholdy, az egyházzene-igazgató</i>	176

Figyelő

HAFENSCHER KÁROLY (IFJ.): <i>Túlélünk vagy élünk? Helyben járunk vagy előre indulunk? Zsinati programbeszéd</i>	180
FABINY TAMÁS: <i>Megerősödés a Krisztushoz tartozás örömeiben. Elnök-püspöki székhelyfoglaló</i>	182

Az igehirdető műhelye

LÁSZLÓ LAJOS GERGELY: <i>Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate) (Lk 10,17–20)</i>	185
VARGA TAMÁS: <i>Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate) (Mt 15,29–31)</i>	187
WELTLER GÁBOR: <i>Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate) (Lk 11,1–4)</i>	190
SZARKA ISTVÁN: <i>Mennybemenetel ünnepe (Lk 24,50–53)</i>	193
KOCSIK MÓNIKA: <i>Húsvét ünnepe után 6. vasárnap (Exaudi) (Mt 10,29–33)</i>	195
LUPTÁK GYÖRGY: <i>Pünkösöd ünnepe (Hag 2,4–9)</i>	198

